

2101
2102
2103

341
4-67

470 m (100)
1882

Հ. ԲՈԼՏԵՔՐ

ՊԱՐՈՆ ՇՈՒՊԼԱՆ

ԹԱՐԳԱՆԵՑ
ԳՆԱԿՍ

Հարպ և.

ՏՊԱԳՐԵԱԼ ՀՐԱՄԱՆԱԻ ՄԷԱՐԻՖԻ.

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԱՐԱՄԱՅ ԱՇՃԵԱՆ
ԵՈՒՍՈՒՑԵԱՆ ԽԱՆ ՄԻՋԻՆ ՅԱՐԿ ԹԻՒ 15

1885

Վիպասանութիւններ կան՝ որ իրենց յոռի գրուածով՝ փոխանակ իրենց սուրբ նպատակին ծառայելու, այսինքն ժողովուրդը կրթելու եւ զայն ի բարին առաջնորդելու, շատ անգամ հակառակ արդիւնք մը կուսենան եւ ի մոլար ճանապարհ կը վարեն զայն: Վիպասանութեան նպատակն է եւ պարտի ըլլալ, մերք լուրջ եւ մերք կատակաբան լեզուա՝ ճարտարօրէն ճաղկել ժողովուրդին մոլութիւնները, ազդու կերպով եւ *հաշման* օրինակներով ցոյց տալ նմա բարոյական կենաց օգուտները ու նորա ամենամեծ ազդեցութիւնն երջանկութեան վրայ, եւ վերջապէս ուղղել նորա քայլերն դէպ ի բարին, դէպ յուղիղ եւ յապահով ճանապարհն, դէպ յերջանկութիւն: Ահա վիպասանութեան այս սուրբ նպատակին հպատակած է Բօլ տը ֆօք իւր ներկայ գործոյն մէջ, զոր կը համարձակիմք ի հայ լեզու բարգմանեալ ի լոյս ընծայել, յոյս մեծ ունենալով որ մեր հայ ժողովուրդն մեծապէս պիտի օգտուի անտիջ: Առ այս մեծ դիւրութիւն մ'ընձեռած ենք իրեն՝ երկու մասի բաժնելով մեր գործն, եւ իւրաքանչիւրին համար կարելի եղածին չափ դիւրամատչելի զին մը սահմանելով:

Քաղցր է մեզ յուսալ քե՛ ուսումնասէր հայ հասարակութիւնը մեր այս առաջին ձեռնարկին մէջ պիտի քաջալերէ զմեզ, որով պիտի համարձակիմք ապագային ուրիշ գործեր ալ ի լոյս ընծայելու:

ՊԱՐՈՆ ՇՈՒՊԼԱՆ

Ա.

ՀԱՆՐԱՍԱՌՔԻ ՄԸ ՎԵՐՆԱՅՄԱՐԿԸ

— Կառավար... է՛յ, կառավար, կառքը չկեց-
նէ՞ք... անիծեալ... ալ քալելու կարողութիւնս չը-
մնաց... այս որչա՛փ ատեն է որ կը վազեմ... փորս
կը ցաւի կոր... սա անիծեալ կառքն ալ միշտ կեր-
թայ... ա՛, ո՛չ, կարծեմ թէ վերջապէս կեցաւ...
փա՛ռք քեղ, Աստուած:

Այս բարձրաձայն մենախօսութիւնը, որովհետեւ
շատ մարդիկ կան որ, փողոցներուն մէջ, իրենք ի-
րենց բարձրաձայն կը խօսին՝ առանց երբէք մտածե-
լու թէ իրենց խօսքերը հովի՞ն, անցորդներո՞ւն թէ
տուններուն կուղղեն, այս մենախօսութիւնը ընողը յի-
սուս տարեկան պարոն մ'էր, աւելի փոքր քան թէ
մեծ, աւելի գիւրուկ քան թէ նիհար, աւելի տղեղ-
քան թէ գեղեցիկ, բայց այն ապուշ, տխմար, ծիծա-
ղաշարժ գէմը ունեցողներէն մին, որք կարծես ա-
մենուն կըսեն. «Խաղ մը խաղացէք ինծի. դժուար
բան մը չէ:»

Պ. Շուպլան (*) (այս է պարոնին անունը) խիստ
կլոր գէմը մը և բաւական մեծ այտեր ունէր: Այ-

(*) Շուպլան բառ առ բառ գաղիարէնի մէջ հեթանոս կաղամբ
կը նշանակէ:

Թարգմանչին ստորագրութիւնը չկրող օրինակները
անվաւեր են:

կառ.քին, որ վերջապէս կը կենայ և որուն՝ Պ. Շուպլան բաւական դժուարութեամբ յաջողած է հասնելու :

Այն վայրկենին երբ Պ. Շուպլան կառ.քէն ներս մտնելու կը պատրաստուի, կառավարը գոյն կը կեցընէ ըսելով .

— Լի է, պարոն :

— Ինչպէ՞ս . լի՞ . . . Ի՞նչ ըսել է լի :

— Կառ.քին մէջ տեղ չկայ ըսել է . պարոնը գիտնալու է ասիկա :

— Ուրեմն ինչո՞ւ կեցաք երբ նշան ըրի . . . եթէ տեղ չկար՝ կառ.քը կեցնելու չէիք . . . ուրեմն միտ . ուրնիդ զիս խաբել էր . . .

— Պարոն, ես կարծեցի որ վրան ելնել կուզէք, ուր տակաւին տեղ կայ :

— Ինչե՞ն վրայ :

— Կառ.քին վրայ, պարոն, տասն և հինգ սանդիմնոց տեղը :

— Ինչպէ՞ս, հիմա վրան կը նստին :

— Հիմա չէ, շատոնց ի վեր . . . դուք ո՞ւր կէ կուգաք, պարոն :

— Ուրկէ՞ կուգամ, կառավար . . . Շամբանեի մայրաքաղաք թրոյէն, որ կրամալնեքէն շատ գնահատուած երչիկներու և խողենիներու հայրենիքէն . . .

— Է ուրեմն, պարոն, վեր պիտի ելնէ՞ք :

— Վերի մարդիկ նստած են :

— Այո՞, պարոն . . . եթէ նստած չըլլային, արդարեւ շատ զուարճալի բան պիտի ըլլար . . .

— Բեղի զուարճալի ըլլալը չեմ հարցնիր կոր . . . խելացիութիւնդ ինծի մի՛ ցուցներ . . .

— Իրաւունք ունիք, պարոն . . . օ՛ն, վեր ելէ՛ք :

— Վերը նստողը հանդիստ կըլլայ :

Ասոր իբր պատասխան՝ կառավարը՝ ձանձրացած՝ կառ.քին չուանը կը քաշէ և կառ.քը կը մեկնի : Այն ատեն Պ. Շուպլան տեսնելով որ կառ.քը նորէն ճամբայ կընէ և ինքը հոն կը մնայ, յուսահատական աղաղակ մը կարձակէ ոռնալով :

— Վեր կեցնեմ, կառավար, վեր կեցնեմ . . . որոշում տուի . . . ոտքով չեթալու համար Սպիտակ լեռն անգամ պիտի ելնեմ :

Կառավարը կառ.քը կը կեցնէ : Պ. Շուպլան նորէն կհասնի կառ.քին, և երկիւղիւ իւր ոտքերը յիսուն սանդիմնոց տեղը տանող փոքրիկ սանդուղներուն վրայ կը դնէ : Երբ ճամբուն կէսը կը հասնի, նորէն ետին կը դառնայ որպէս զի կառավարին հետ խօսակցութիւն բանայ . բայց այս վերջինը՝ փոխանակ անոր պաւէն կը հրէ, ինչ որ ուղեորին վեր ելնելը կը փութացնէ, որ սակայն ձեռքերով և ոտքերով միայն կը յաջողի կառ.քին դադարեցնելու :

Այն վայրկենին յսրում Պ. Շուպլան ոտքի ելնել կուզէ պարապ տեղ մը գտնելու համար՝ կառ.քը կըսկըսի թաւալի :

— Այս մարդը ի՞նչ կընէ կոր . . . : Կառավար, կեցի՛ք, դեռ չեմ նստած :

Կառավարը բնաւ ուշադրութիւն չընել իւր նոր ուղեւորի բողոքին, և հանրակառ.քը կը շարունակէ ճամբան երթալ :

Այն ատեն Պ. Շուպլան կորոշէ միշտ յառաջ երթալ ձեռքերով և ոտքերով, և այդպէս ճանապարհորդաց սրունքներուն մէջէն կանցնի, որք շատ կը խնդան այս նորեկին տեղ մը գտնելու համար ի գործ դրած եղանակին վրայ : Պ. Շուպլան, որ ամենէն եր-

կայն ճամբան ընտրած էր, որովհետեւ սոսկումը ա-
նոր գլխոյն պտոյտ կուտայ, այնպէս որ չկրնար տես-
նել թէ ո՛ւր կրնայ նստիլ, արդէն կառքին երկկարգ
նստարաններուն չորս կողմը դարցած ըլլալով, կը
պատրաստուի ձեռքերով և ստքերով վերստին
պտտելու սկսիլ, երբ վերջապէս ճանապարհորդներէն
մին անոր վրայ կը գլծայ և վերարկուին քղանցքէն
կը բռնէ՝ ըսելով.

— Այլ բա՛ւ է, հո՛գ նստէ՛, ասկէ անդին մեր-
թա՛ր... նստէ՛ նայինք հոս... ձեռքէս բռնէ՛... բը-
նաւ մի՛ վախնար... :

Ծնորհիւ իրեն ընծայուած նեղուկին, Պ. Շուպլան
վերջապէս կը յաջողի նստելու. այն ատեն այնպիսի
հառաչ մը կարձակէ որ քիչ կը մնայ իրեն ձախ կող-
մը նստողին գլխարկը թռցունէ : Այս գլխարկը կրո-
ղը սև հագուստով, ճերմակ փողպատով ծերուկ
մօէր որ առաջները գործածուող հովանոց մը իւր
կուրծքին վրայ կը սեղմէր, այն հովանոցներէն որոնք
ինչպէս քարլինը^(*) երկրագունտիս երեսէն բոլորովին
աներեւութացած են, և որոնք հնասիրի մը կամ
վեց հարիւր Ֆրանք ընդունող պաշտօնէի մը և կամ
թատրոնէ քաջուած օթեկապահ կնոջ մը ձեռքը մի-
այն կրնան գտնուիլ :

Նորաձեւութենէ ելած հովանոց ունեցող ծեր պա-
րոնը ձեռքը գլխարկին կը տանի, որպէս զի չը թռչի,
յօնքերը կը պուտէ՝ նորեկին նայելով, և կիսաձայն
կը մըմայ :

— Դարբնոցի փո՞ք մօէ՛ ինչ է այս պարոնը...
կարծես Բորէասն է որ կառք հեծած է... ի՛նչ ալ

* Դրամ ինչ խապիոյ :

սիրուն դրացի մօռնիմ... եթէ գլխարկս գլխուս վը-
րայ աղէկ սեղմած չըլլայի, այս պահուս փողոցներուն
վրայ պիտի թռչաի... Ժանրաշունջ եղողը այս տեղ-
ուանքը չ'եղնի :

Պ. Շուպլան, որ վերջապէս յաջողած էր տեղ մը
հաստատուէս նստելու, և որ ինքզինքը ապահով կը
կարծէ, ճերմակ փողպատով ծերուկին կգառնայ և կըսէ.

— Պարո՛ն, ներեցէք ինձ հիմայ ձեր ինձ մա-
տուցած օգնութեան համար շնորհակալ ըլլալու. Ժա-
ռայութիւն մը որուն մեծ պէտք ունէի. որովհետեւ
երբ մարդ առաջին անգամ կառքի մը վրայ կը գըտ-
նուի, և կառքն ալ թաւալելով կ'երթայ, իրաւ որ
ասիկա մարդ կ'ապշեցնէ, կը սարսափեցնէ... մարդ
ի՛նչ ըլլալը չը գիտեր... դուք ալ ինձի պէս չէ՞ք...
Ծերուկը հպարտ գէմքով կը պատասխանէ.

— Ի՛նչ... քեզի՛ պէս... Աստուած չ'ընէ... ես
եղի պէս շունջ չեմ առնուր և կառքերուն վրայ ալ
ռաքով ձեռքով չեմ պատիր... ի՛նչ բանի համար
ինձի շնորհակալ կըլլաք... ես ձեզի բան մը չըրի...
չեմ հասկնար թէ ինչ ըսել կուզէք...

— Եթէ գուք չէք՝ սա պարոնն է ուրեմն :
Անոր վրայ Շուպլան իւր ձախ կողմը նստողին կը
դառնայ :

Այս վերջինը հաղիւ քսան և վեց տարեկան ե-
րիտասարդ մօէ. բաթէն և մերթակ հագած գործա-
ւոր մը, որ այն համարձակ գէմք ունեցողներէն մէ-
կըն է, որոնք այնքան մարդասիրութիւն կ'երեւին
ուսնեալ որքան քաջասրտութիւն, և այս տեսակ
գէմք ունեցողները խոստումնին միշտ կը բռնեն :

Գործաւորը կը ժպտի և Շուպլանի կը պատաս-
խանէ.

— Սակայն՝ կարծեմ ալ ժամանակ էր զձեզ կե-
ցընելու... եթէ երկայն ատեն այնպէս ծունկի վը-
րայ պտոյտնիդ շարունակէիք... տափառնիդ աղէկ
մը պիտի մաշէր:

— Իրաւունք ունիք... կարծեմ թէ քիչ մ'ալ
պատուեցաւ... ի՞նչ ծիծաղելի դադափար... կառ-
քի վրայ մարդ նստեցնել... գիտեմ որ շատոնց ի
վեր ճեպընթացներու վրայ մարդ կը նստէր, բայց
այսպէս ալ ճանապարհորդները մէկ կողմ չէին նե-
տեր... իրաւ, հիմա դործերնիս հնարել է... Բայց
եթէ անձրեւ գայ, իրաւունք կունենամք կառքին մէջ
նստելու:

— Ո՛չ... վասն զի եթէ կառքին ներսի կոմը լե-
ցուն ըլլայ, այն ատեն ճանապարհորդներուն վրայ
պիտի նստիք:

— Այդ փոյթս չէ... իմ ըսածս սա է թէ՛ եթէ
տեղատարափ անձրեւ գայ, այս տեղ չի նստուիր:

— Մտիկ ըրէ՛ք, երեք սուռվ չէք կրնար բեռլին-
եան կառքի մէջ վայելած հանգստութիւննիդ գտնել:

— Աւելի բաւ կը համարիմ վեց սուռ տալ ե ներ-
սը նստիլ... դուք ալ ինծի պէս չէ՛ք:

— Ո՛չ, պարոն, ես ձեզի պէս չեմ... որովհետեւ
երեք սուռ ինծի համար բան մ'է, եւ կարծեմ խիստ
իրաւացի է կառքերու վրայ տեղեր շինել անոնց հա-
մար՝ սրոնք երեք սուռն ալ նայելու ստիպուած են:

— Ա՛, ահա պարոն մը որ խոհեմութեամբ իւր
հետը հովանոց մ'առեր է... Է՛հ, եթէ քիչ մը կաս-
կած ունենայի որ կառքին վրայ պիտի նստէի, ես
ալ իմն կ'առնէի... ա՛յ անիծեալ... այս ի՞նչ ցըն-
ցում էր... աս ի՞նչ է... կործանինք պիտի արդեօք:

— Մի՛ վախնաք, հանրակառքը կը կենայ կոր:

որովհետեւ հաւանականաբար ներսիներէն մէկը վար
իջնել կուզէ:

— Կը տեսնէ՞ք՝ ներսիներուն համար կը կեցնեն
և ինձ համար՝ երբ տակաւին նստած չէի, կեցնել
չուզեցին... վարչութեան պիտի բողբեմ: Ա՛, ահա
նորէն ճամբայ ելանք... քանի սա առջեւէս սահող
անցնող տուները և մարդկանց բազմութիւնը կը տես-
նեմ, աչքերս կը շլանան:

— Եթէ շոգեկառքով երթաք՝ աւելի շատ պիտի
շլանան աչքերնիդ, որովհետեւ շոգեկառքը շատ աւե-
լի շուտ կերթայ:

— Այո՛, իրաւունք ունիք, շոգեկառքը աւելի
շուտ կերթայ... բայց նախ՝ իրաւունք ունիս դռնա-
կէն չնայելու... ասկէ զատ, ես ուրիշ միջոց մ'ու-
նիմ շոգեկառքին պատճառած շլացումը չկրելու, այն
է թէ բնաւ շոգեկառք չեմ նստիր:

— Ուրեմն պարոնը չճանապարհորդեր:

— Երբեմն... օրինակի համար հիմայ Թրոյէն
կուգամ, պիտտակահամ վարագի կնճիներու և ուրիշ
բաներու հայրենիքէն, ինչպէս որ քիչ մառաջ կառա
վարին ըսի. կրնայի շոգեկառքով դալ, բայց այդ
բանը չըրի... կան մարդիկ որ բազուկնին, որունք
նին կամ քիթերնին հոն կը ձգեն... գիտեմ որ ա-
մէն օր այս տեսակ բաներ չպատահիր, բայց կրնար
ըլլալ որ իմ եկած օրս պատահէր... կը խոստովա-
նիմ թէ ինքզինքս կարելի եղածին չափ երկայն ա-
տեն անվթար պահելու հոգ կը տանիմ:

— Ուրեմն Թրոյէն ի՞նչպէս Փարիզ եկաք, պարոն:

— Նախ և առաջ, բարեկամներէս մէկը կառք
մը տուաւ որով ութը մըն տեղ գացի. տեղ մը կե-
ցայ, ուր էջ մը վարձեցի, որով չորս մըն տեղ գա-

ցի . ետքը՝ ուրիշ բարեկամի մը գացի , որ ինձ բազմ-
րոնակառք մը տուաւ , որ զիս վեց մղոն տեղ տա-
րաւ . հոն , մատաղածի մը հեծայ , որով հինգ մղոն
տեղ գացի . . . վերջապէս , կառքէ ի բազրոնակառք ,
և էջէ ի մատաղածի փոխադրուելով՝ հոս հասայ . . :

— Ուրեմն թրոյէն Փարիզ ո՞րչափ ժամանակէն
եկաք . . :

— Չորս օրէն , ոչ աւելի :

Պ. Շուպլանի այս պատասխանին վրայ ճանապարհ-
հորդները քրքիչ մը կը բառնան . պարոն Շուպլան ,
իւր ետե գտնուող անձերը , զորս իւր ճանապարհ-
հորդութեան պատմութիւնը զուարթացուցած էր ,
տեսնելու համար ետին դառցած ժամանակ ուղղակի
երեսին՝ վար տեսակ ծխախոտի ծխոյ ահագին յոր-
ձանք մը կընդունի ճիշդ ետին նստող անհատէ մը ,
որ չորս օրէն թրոյէն Փարիզ եկող այս պարոնին
դէմքը տեսնելու հետաքրքրութենէն չարժեալ ետին
կը դառնար :

Այս անհատը , որ կարճ ծխափող մը կը քաշէր ,
այնպիսի դէմք մ'ունի , որուն տարիք մը չկրնար
սահմանուիլ . քանզի , իւր դէմքին գիծերը մորու-
քին , պեխերուն , կողմնամարութներուն , երկայն և
անխնամ թողուած մազերու կոյտին տակ թաղուած
և գրեթէ ամբողջովին ծածկուած են : Բայց դիմակի
տեղ ծառայող այս ամենուն տակ գտնուած դէմքը
տես , եթէ կրնաս . շատ իսկ է , եթէ այն թանձր և
գուրս ցցուած յօնքերուն տակ կարենաս տեսնել
բաւական մեծ բայց շատ խորունկ թուխ աչքերն , ու-
րոնք , սակայն , խիստ կրակոտ են . և մեծ քիթ մը ,
դիշատիչ թունոյ մը կտուցին պէս , որոյ ծայրը դին-
ւոյ դոյն ունի բաւական :

Այս անձին հազուադէպ շատ լաւ կը յարմարի բերնի
կարճ ծխախոտին հետ . արուեստագէտէ մ'ալ աւելի
անփոյթ թողուած է այն . թուխ ասուիէ շինուած
խոշոր քաղցան վերարկուի մը մէջ փաթթուած է , զոր
շատ կը գործածէ և որոյ կոճակներէն մէկ քանին նո-
րոգուելու պէտք սենին . գոյնը նետած գորշ և լայն
տափառ մը , աններկ ոտքի ամաններ և գորշագոյն
գլխարկ մը՝ ցած ձեւով բայց լայն եզերքով , ահա՛
այս մարդուն արդուզարդը :

Այս մարդը յիսուն տարեկան կ'երևի , թէև
գուցէ քառասուն ալ չըլլայ . սա կայ որ իւր մազե-
րուն և հազուադէպ համար բնաւ խողանակ չգոր-
ծածեր . ահա այս՝ բանը միայն տարակոյս չլեցնէր ,
երբ մարդ անոր նայի :

— Ա՛հ . . . սարսափելի . . . կ'երևայ թի : հոս կը
ծխեն . . . ուրեմն ծխելը ներելի՞ է , կը գոչէ Պ. Շուպլ-
լան աչքերը ամփոփելով :

— Ինչո՞ւ համար ներելի չպիտի ըլլայ , կըսէ գոր-
ծաւորը . բաց օդի մէջ եմք , ասիկա մէկը անհա-
գիտ չընեն :

— Այո՛ , միայն երբ աչքերդ մուխով չլեցնեն :

— Եթէ ես ծխախոտ ունենայի , սիկար մը կը շի-
նէի հիմայ . . . արդեօք քովերնիդ աւելորդ կը դըտ-
նըուի :

— Ի՞նչ :

— Ծխախոտ . . . :

— Այո՛ , հրամայեցէ՛ք :

Պ. Շուպլան ոսկեկուռ գեղեցիկ ընչառուփ մը կը
հանէ գրպանէն , և գործաւորին պտղունց մը քթա-
խոտ կուտայ . գործաւորը կը ժպտի ըսելով .

— Ասկէ չէի ուզեր : Ես ծխափողս լեցնելու հա-
մար ծխախոտ կուզէի :

— Ուրիշ չունիմ, ես չեմ ծխեր :

— Ես ալ քթախոտ չեմ քաշեր :

— Ես թէ կը ծխեմ եւ թէ կը քաշեմ, ըսաւ երկայնահետ անհատը, եւ եթէ պարոնը բարեհաճի ներել :

Եւ նոյն միջոցին երկայն վախա ձեռք մը կերկընայ եւ Պ. Շուպլանի սիրուն ընչատուփին մէջ կը խոթէ իւր նրբաւարտ մատները :

ՀԱՆՐԱԿԱՌՔԻ ՄԸ ՆԵՐՔՆԱԿՈՂՄԱՆ ՎՏԱՆԳՆԵՐԸ

Ոտքերով եւ ձեռքերով հանրակառքին մէջ մտնող պարոնը շատ չախորժիր իւր ընչատուփին մէջէն քթախոտ առնող մարդուն վարմունքէն բայց որովհետեւ չաղակրատել շատ կը սիրէ, եւ իրեն համար մեծ երջանկութիւն է խօսիլ... եւ որովհետեւ երբ մարդ ունկնդիրներ գտնելու փափաքի, պէտք չէ որ ընտրութեան մասին բժախնդիր ըլլայ, քաղաքավարութեամբ կը խոնարհի ըսելով :

— Հրամանեցէք, պարոն :

Գալով այն կարգի անձանց որք անդադար խօսիլ կուզեն, պիտի տեսնէք որ ասոնք միշտ իրենց ըրածնին, ըսածնին, խորորհածնին եւ որ եւ պարագայի մէջ ընել ուղածնին ձեզի մօտիկ ընել տալ կուզեն :

Երբ այս տեսակ բաներու վրայ խօսողը Պ. Շուպլանի չափ յաջողակ եւ անխոնջ է, երեւակայեցէք մօտիկ ընողին զգացած հաճոյքը... քանզի, եթէ այն անձը հեղինակ մը, տաղանդաւոր եւ կամ նոյն իսկ հանճարի տէր մարդ մը ըլլայ, երբ անընդհա-

տաբար ինքն իրեն վրայ խօսի, ըստ իս աշխարհիս ամենէն ձանձրացուցիչ եւ անտանելի մարդն է այն : Դժբաղդաբար, սակայն, ամեն ատեն այս տեսակ մարդոց կը հանդիպինք : այս թերութիւնը շատ սովորական է, որովհետեւ անոնք որ ենթակայ են այնմ, չեն տարակուսիր իսկ թէ այս տեսակ պակասութիւն մ'ունին : Որովհետեւ իրենց խօսակցութեան նիւթը չափազանց կարեւոր կը թուի իրենց, եւ որովհետեւ աշխարհիս մէջ իրենց անձէն աւելի կարեւոր բան մը չկայ իրենց համար, անանկ համազուած են թէ իրենց խօսքերը մեծ գոհունակութիւն կը պատճառեն ունկնդրաց : Եթէ երբէք անոնց խօսած առեն համարձակիք խօսք մ'ալ դուք ըսել, այս սիրուն անձինք առանց ձեր ըսածին ականջ կախելու եւ պատասխանելու խօսքերնիդ կը կարեն :

Ինչո՞ւ համար այս թերութիւնը, կամ մանաւանդ այս մոլութիւնը այսքան սովորական եղած է, ինչո՞ւ համար շատ մարդիկ խելացի ըլլալով հանդերձ՝ չեն հասկնար թէ միշտ միեւնոյն նիւթին վրայ, շարունակ իրենք իրենց վրայ, դարձեալ եւ միշտ իրենց անձին վրայ խօսելով՝ ճիշդ այն ազդեցութիւնը կընեն մեր վրայ, ինչ որ կընէ ընտիր խոհավաճառ մը երբ մէկ տեսակ կերակուր միայն կարենայ տալ : Նոյն իսկ եւ թէ այս կերակուրը համադամ ըլլայ, քիչ ատենէն կը զղուինք, եւ չենք ուզեր մէկ մ'ալ երթալ ճաշել այն տեղը՝ ուր միշտ միեւնոյն տեսակ կերակուրը կուտան :

Պ. տը Թալրան կըսէր թէ՝ աշխարհիս մէջ ամենամեծ քաղաքավարութեան նշանը՝ մօտիկ ընել դիտնալըն է : Ո՛հ, այո՛, արդարեւ, պէտք է մարդ շատ քաղաքավար ըլլայ որպէս զի կարենայ համբերութեամբ մօտիկ ընել այն անձին որ զքեզ կը ձանձրացնէ եւ

խօսիլ չլինեցներ : Բայց անդադար ինքն իրեն վրայ խօսիլը և բոլոր մարդոց ուշադրութիւնը միայն իւր անձին վրայ հրաւիրելու ուղեւն ալ դատողութեան և մանաւանդ կրթութեան պահատութիւն կը ցուցնէ :

Ես ջանացի ուղղել երկու երիտասարդներ այս թերութենէն, թէև պարտքս չէր այս հոգը ստանձնել. բայց որովհետեւ երկուքն ալ խելացի մարդիկներ էին, կը կարծէի թէ իրենք պիտի հասկնային թէ իրենց օգտին համար էր որ դիտողութիւն կրնէի իրենց յուսի սովորութեան նկատմամբ :

Անոնցմէ մէկուն՝ որ նկարիչ է, համարձակօրէն ըսի. «Ձեք կրնար դոնէ անդամ մը ձեր անձէն զատ բանի մը վրայ խօսիլ : Սիրելի բարեկամս, ես զձեզ շատ կը սիրեմ. բայց զձեզ սերտած եմ, և ձեր բոլոր ըսելիքները գիտեմ : Եթէ նոր բանի մը վրայ խօսէիք, շատ աւելի պիտի գրօնուի : »

Երիտասարդ. նկարիչը զարմացմամբ ինձ նայեցաւ, իբր թէ իրեն ըսածէս բան մը չէր հասկնար, և բոլոր օրը խօսք մը չըրաւ. ասոր նշանակութիւնը կրնար հետեւեալը ըլլալ.

— Եթէ չէք ուղեր որ այլ ևս ձեզ հետ իմ վերաս խօսիմ, ի՞նչ բանի վրայ կուզէք ուրեմն որ խօսիմ :

Միւսին՝ որ հեղինակ է, և որ անդադար խօսքը կը կտրէ որպէս զի իւր խորհուրդներուն և նպատակներուն վրայ խօսիլը շարունակէ, օր մը ուղեցի ևս ալ իրեն բան մը պատմել և խօսքս չվերջացնել, թէպէտև նա ալ բնաւ ետ չկեցաւ խօսքը շարունակելէ. այնպէս որ բաւական ժամանակ երկուքս ալ միեւնոյն ատեն խօսեցանք : Երիտասարդ. հեղինակը վերջապէս դադարեցաւ խօսելէ, ասուշ ասուշ ինծի նայեցաւ առանց

հասկնալու թէ ի՞նչպէս կարելի է որ իրեն մօտիկ չընեն :

Այն օրէն սկսեալ ամենեւին հետս չխօսեցաւ :

Սակայն և այնպէս երկուքն ալ իրենց սովորութիւնը չեն փոխած : Մարդիկ գրեթէ միշտ այսպէս կուղղեն իրենց թերութիւնները :

Դառնանք Պ. Շուպլանի :

Սա ընչատուփը գրպանը դնելու վրայ էր, երբ ծխափող քաշող պարոնը պրտաց .

— Ո՛հ, ի՞նչ սքանչելի ընչատուփ . . . և ի՞նչ ընտիր քթախոտ . . .

— Լաւ է, այնպէս չէ՞ . . . Պէճիգայի քթախոտ է այս . . .

— Կուզէ Պէճիգայի ըլլայ, կուզէ Հոլանտայի, փոյթ չէ. ես տեսակին միայն կը նայիմ, ես աշխարհաքաղաքացի եմ . . . ամէն երկիր ալ ինծի համար մէկ է . . . երկրին արտադրած լաւագոյն բերքը պէտք է ինծի. ի՞նչ փոյթ ինձ բնակչաց ըսածը կամ խորհածը . . . շատ ճանապարհորդութիւն ըրած եմ . . . Եթէ ամէն մէկ երկրի բարքերը և սովորութիւնները սովորիլ պէտք ըլլար, շատ ժամանակ վատնելու էի . . .

— Ա՛, պարոնը շատ ճամբորդութիւն ըրած է . . . ես ալ նոյպէս . . . գիրքերով . . . Քուք նաւապետին բոլոր ճամբորդութիւնները կարդացած եմ, ժաք Արախի ճանապարհորդութիւնը շուրջ գերկրան գրեթէ դոց գիտեմ . . . շատ հետաքրքրաշարժ գիրք մ'է . . .

— Ծանապարհորդութիւն ըրած եմ ըսածնիդ. ա՛յս է . . . ուրեմն այդ ճամբորդութիւնը զձեզ չէ յոգնեցուցած . . . Եթէ համարձակէի ձեր պատուական քթախոտէն պողունց մ'ալ ուղեւ . . .

— Յօժար կամք . . . ըստ իս քթախոտը միաքը

կոթաբեկեցնէ . . . ձեզի համար ինչպէս է :

— Նա ալ ճիշդ ձեր կարծիքէն եմ . . . այս ըն-
չատուիր շատ ճաշակաւոր է . թոյլ կուտամք ինձ ա-
ւելի մօտէն դիտել զայն . . .

— Մեծ հաճութեամբ :

Պ. Շուպլան իւր ընչատուիր ետեւի կողմը նստող
մարդուն կուտայ . նա ալ կառնէ , երկայն ատեն կը
քննէ , բոլոր մօտաւորներուն թթախոտ կը հրամցնէ ,
և ապա զայն իւր տիրոջ կը դարձնէ . Պ. Շուպլան ըն-
չատուիր դրպանը կը դնէ , իւր ձախակողմեան գոր-
ծաւորին դառնալով , որ այն պահուն ուշի ուշով քը-
թախոտի սիրահարը կը դնէր . կարծես միտքը բերել
կուզէր թէ ուրիշ անգամ ո՛ւր տեսած էր այդ պա-
րոնը . սա բոլորովին ետին դառնալով , այս դնու-
թեան վերջ կուտայ և կրնայ մտիկ ընել Պ. Շուպլա-
նի , որուն գործաւորը կըսէ .

— Ո՞ւր պիտի երթաք , պարոն :

— Շարժը փողոց , ուր կը գտնուի Վոտովիլի
թատրոնը :

— Նախ և առաջ Վոտովիլի թատրոն չկայ , պա-
րոն :

— Բարեղի մէջ Վոտովիլի թատրոն չկայ այլևս :

— Չկայ . բայց Շարժը փողոց ալ չկայ . այս
թատրոնը այրեցաւ , և ապա Շարժը փողոցին պէս
աւերակ դարձաւ . Ռիփօի փողոցին նոր շէնքերուն
տեղ բանալու համար :

— Ա՛հ , մեղք . . . ի՛նչ . խեղճ Վոտովիլը քան-
դեցին . . .

— Քանդի թատրոնը այրած էր . . .

— Բայց թատրոնը պահելու էին . . . մեծ հաճոյք
պիտի զգայի վերստին տեսնելով այն թատրոնը , որ

առաջին երգիչներուն օրօրանն եղած է . . . այս թատ-
րոնի մէջ ներկայացուցին Ֆանդոն նուագաւորին , ըս-
քանչեւի կտոր մը , որ ամբողջ Բարիզ քաղաքը ոտ-
քի հանեց . . . ես բնաւ տեսած չեմ . . . բայց հօրա-
քոյր մ'ունէի որ շարունակ կերգէր .

Օրիորդ իմաստուն , հնգետասնամեայ ,

Օ՛ն , բեր ի Գաղղիա

Սիրտդ , նուագդ եւ նոցա նետ յոյսքն . . .

Եւ նոցա նետ յոյսքն . . . :

— Ա՛հ , հիմա ալ կերգէ կոր . այս էր պահաս , կը
միմեայ ախոյաններուն տակէն սեւազգեստ ծերուկը ,
որ կսկսի հովանոցը կառքին զարնել . Պ. Շուպլանի
ձայնը խափանելու համար :

Պ. Շուպլան երգը լմնցնելէ յետոյ կըսէ .

— Ա՛հ , այլ ևս Շարժը փողոց չկայ . . . բարե-
բաղդաբար Ֆրուամանդօ փողոցը մէկը կը ճանչեմ ,
որ տեղերնին փոխած անձանց վրայ կրնայ տեղեկու-
թիւն տալ ինծի :

— Ֆրուամանդօ փողոցն ալ չպիտի գտնէք , պա-
րոն , կըսէ գործաւորը ժպտելով :

— Չայն ալ չպիտի գտնեմ . . . օ՛հ , ընդհակառակը
խիստ դուրաւ . . . Բալէ-Բօայալի հրապարակին վրայ
կը նայի . . . նոյն խակ փողոցին մէջտեղն ալ երեսուն
երկու սունոց խոհաւաճառ մը կար , ուրտեղի կերա-
կուրները այնչափ դէշ չէին . . . անգամ մը բարեկամ
ներսայն ճաշարանին մէջ ինծի ճաշ մը տուին . . . օրի-
նակի համար , հացը միշտ օթեկ էր և ուղածիդ չափ
ալ կրնայիր առնել , բայց սա կայ որ քիչ կուտուէր :

— Ալ Ֆրուամանդօ փողոց չկայ , պարոն . . .

— Ի՛նչ . . . չկայ . . . Վոտովիլի պէն ա՛յն ալ այրե-
ցաւ . . .

— Ո՛հ, պարոն, բայց Ռիվօլի փողոցին չինուլթեան համար քանդեցին :

— Ա՛հ, խեղճ Ծրուամանդօ, դուն ալ անհետացար... կը ցաւիմ քու վրադ. տգեղ, միթիւն... և ցեխատ փողոց մ'էր... անկարելի էր անկէ անցնիլ, նոյն խիւ ամառը, առանց ցեխատուելու... :

— Ինչո՞ւ համար կը ցաւիք ուրեմն... :

— Որովհետեւ եթէ այսպէս ամբողջ Բարիզ նորոգուած է, ճամբաս չպիտի կարենամ գտնել. տանն և ութ տարիէ ի վեր Բարիզ սաք կոխած չըլլալով... կընաք հասկնալ թէ ճամբաս պիտի կորնցնեմ... վերջապէս Քօք փողոցը պիտի երթամ, ուր բարեկամ մը ունիմ... և հոն, կը յուսամ... :

Գործաւորը այս անգամ քրքիլ մը կը բառնայ. Շուպլան իւր խօսքը կընդմիջէ հարցնելու համար աւոր թէ ինչ է իւր խնդարուն պատճառը :

— Է՛հ, պարոն... պատճառը այն է որ բոլոր գործերնիդ ճախարդութեամբ կերթան կոր... այն ամէն փողոցները՝ ուր դուք գործ ունիք՝ աներեւութացած են... Քօք փողոցն ալ... բոլոր տանք Ռիվօլի փողոցին տեղի տուած են :

— Նորէ՞ն Ռիվօլի փողոց... մէկ խօսքով ըսէք թէ Բարիզի մէջ միայն Ռիվօլի փողոցը մնացած է... ուրեմն Բարիզ քաղաքը կը կնապատկուած է մեծութեամբ... :

— Այդպէս չէ, կըսէ ճերմակ փողպատով ծերուն կը գլուխը երեքցնելով և ուսերը բարձրացնելով, կան տխմարներ որ կըսեն անդադար. «Բարիզ օր ըստ օրէ կը մեծնայ»... բայց որչափ որ պարսպադռնեքը ետ չտանին, Բարիզը բթամատ մը անդամ չպիտի մեծնայ. բայց ըսէք թէ ամէն օր տուններուն թիւը կ'ա-

ւեղնայ, թէ նորանոր փողոցներ ու թաղեր կը շինեն այն տեղուանքն ուր ճահիճներ և երեսի վրայ թողուած գետիկներ կային... եթէ ըսէք թէ հասարակաց պարտէզը տեղի տուած են որմնաքարերու, թէ շէնքեր կը կառուցուին հոն՝ ուր տախտակներով շորջապատուած փողոցներ կային... եթէ այսպէս ըսէք, այն ատեն ես ալ իրաւունք կուտամ... :

— Սակայն ինծի կուգայ թէ, կըսէ Շուպլան, եթէ Բարիզի մէջի տուններուն թիւը կ'աւելնայ, Բարիզ քաղաքն ալ կը մեծնայ ըսել է, որովհետեւ... :

— Բայց ո՛հ, պարոն, Բարիզի տարածութիւնը ինչ որ է՝ այն է... այսինքն գրեթէ եօթն ու կէս փարսախ... և թրօնի պարսպադռնէն մինչև Էթուալի պարսպադռուը տանող ճամբան երկու քայլ աւելցած չէ :

— Պարոն, կերեւայ թէ դուք լրագիր չէք կարդար, և չատ տեղեակ չէք անցած դարձած բաներուն, կըսէ աւելի հեռուն նստած մէկը. որովհետեւ եթէ լրագիր կարդայիք, պիտի գիտնայիք թէ քաղաքին պարսպադռուները ետ մղած են, որովհետեւ Բասսի, Պուլսնէր, Էս Թերն հիմա Բարիզի մէջ տանքուած են :

Ծերունը յօնքերը կը պռստէ և ուսերը բարձրացնելով կը մրմռայ.

— Այդ տղմուկները այս տեղերուն գինը բարձրացնելու համար են : Յետոյ գլուխը կը կրթնցնէ հովանոցը բռնած ձեռքին վրայ և սյլեւս պատասխան չտար Պ. Շուպլանի, որ կը դուլէ :

— Ա՛հ, Աստուած իմ... այս ամէնը զիս վարանման մէջ կը ձգէ... ըսէք, կաղաչեմ, պարոն, Սէն Տընիի դժուր ալ արդեօք Ռիվօլի փողոցին մէջ հալեցաւ :

Այս հարցման վրայ ամէնքը մեկտեղ խնդալ կըս-
կըսին :

— Հանգարտեցէք , կըսէ գործաւորը , Սէն Տընի
դուռը իւր տեղն է . . . դեռ հիմա անոր առջեւէն
անցանք . . . :

— Կը կարծէք որ կառքին վերնայարկը նստած
կրնամք բան մը ճանչել . . . այս շարժումը , այս դը-
ղըրդիւնը և այս երթեւեկող մարդոց բազմութիւ-
նը . . . կապշեցնէ զիս . . . կարծես վախ կը խաղամ
. . . ասկէ ի՞նչպէս վար իջնելու է :

— Ինչպէս որ ելաք , այնպէս ալ կ'իջնէք :

— Ես ի՞նչ գիտնամ ինչպէս ելայ . . . կառավարը
զիս վեր մըկեց , ապա թէ ոչ կարելի բան չէր որ վեր
ելնէի . . . :

Հանրակառքին մէջէն ելնող աղաղակներ յանկարծ
վերնայարկին վրայ նստող ճանբորդաց ուշադրութիւ-
նը կը գրաւեն . այս ձայներուն մէջ կանանց ձայներ
ալ կը լսուին , որք օգնութիւն կաղաղակեն և կա-
ռավարին կը պոռան որ կառքը կեցնէ : Կառավարը
կը հնազանդի :

— Այրտառոց բան մը կանցնի մեր տակը , կըսէ
Դուպլան դողդոջուն ձայնիւ , արդեօք հանրակառքը
բռնկեցա՞ւ . . . արդեօք զայն կը քակէ՞ն որպէս զի Ռի-
վոլի փողոցի շինութեան ծառայէ . . . :

Գործաւորը , լսելով որ օգնութիւն կաղաղակեն ,
արդէն սանդուղին օտքերուն կէսը հասած է և
կառքին դռնակին առջև կը կենայ , ուրկէ շատ մը
կանայք աճապարանօք և սարսափահար դուրս կ'ելնեն
և գետինը ոտք կ'ոխելնուն պէս չընդդեմանին ուժով
մը կը թռթռեն , վերէն վար ուշադրութեամբ նայելով ,
լու փնտռելու պէս :

— Ի՞նչ եղաւ , ո՞վ վախցուց այս կիները : Ինչո՞ւ
համար ամէնքնին ալ հանրակառքէն դուրս կը վա-
զեն , կը հարցնէ երիտասարդ գործաւորը կառավարին :

Կառավարը , որ կառքին մէջ անցած դարձածը
կիմանայ , կտաւէ բազէն հագած , յարդէ մեծ գըլ-
խարկ մը դրած , խոշոր մարդու մը յանդիմանու-
թիւններ բնելու վրայ է : Նոյն միջոցին խոշոր մարդն
գետնէն և նստարաններուն վրայէն պզտիկ բաներ կը
ծողվէ , դուրս դժուարին է հեռուէն ճանչել :

— Պարո՞ն , կըսէ կառավարը , պէտք է գիտնալ
թէ այս տեսակ բան ունեցողը հանրակառք չ'նստիր :

— Ի՞նչ բան , ի՞նչ բան , չը վախնա՞ս . . . երբէ՞ն
ի վեր ձեռքը պարկ ունեցողը կառք չ'նստիր . . . դեռ
ուրիշ շատ բաներ ունեցողներն ալ կը նստին կ'որ . . .
մարդիկ կան որ կարասիքնին ձեր կառքով կը տեղա-
փոխեն :

— Երբ որ այդ բաները մէկուն անհանգստու-
թիւն չեն պատճառեր , բան չենք ըսեր :

— Սառ չըսե՛ս . դեռ անցած օր էր քովս կնիկ
մը նստած էր , գարշահոտ տարեխներով :

— Տարեխները դուրս չեն կրնար ելնել և ոչ ալ
մարդոց վրայ մագրել :

— Պարկս ինքնիրենը պատուեր է , ես յանցանք
մ'ունի՞մ . . . շատ սեղմուած էինք . . . այնպէս որ
սա պոռչտող խոշոր կինը գրեթէ ծունկերուս վրայ
նստեր էր . . . և իւր յետոյքին դօրութեամբ ձուկ որ-
սալու որդերով լեցուն պարկս պատուած ըլլալու է . . .
այս փոքրիկ կենդանիներն ալ ազատութիւն գտնե-
լով աջ ու ձախ դուրս սպրդած են . . . կը կրկնեմ ,
ես այս տեղ յանցանք մ'ունի՞մ . . . կառքին մէջի
բոլոր անշնորհք կիները կեռնեխի ձայն հանեցին ,

որովհետեւ անոնցմէ մէկ քանիննրուն թամբերուն վրայ որդեր կը քալէին... Տէր ողորմեա՛, գոնէ բան մ'ալ ըլլայ... ձուկ որսալու համար անհրաժեշտ բան մը, ձուկի համար խորտիկ մը... ահա այս է: Որդերը զերենք չէին ուտեր, ահա՛ւասիկ, տեսէ՛ք սա կինը որ տեղէն չէ շարժեր, փա՛ռք Աստուծոյ, գոնէ այս մէկ կինը չէ վախցեր... տեսա՛ր մի յորդեկի կինը:

Այն՝ որուն կուղղուէր ձկնորսին այս գովեստը՝ յաղթանդամ կին մ'է՛ որ վզնոց մը դրած, կերպասէ չըջագգեստ մը հագած և անոր վրայէն ալ գոգնոց մը կապած է, որ կերեսայ թէ ճերմակ է եղեր, բայց որ հիմա ամէն տեսակ գոյներն առած է: Այս կինը որ բոլորովին ցեխով թաթխուած է, և որոյ փապարեալ ձեռքերը կապած գոգնոցին կը նմանին, հետեւալ պատասխանը կուտայ՝ բերնին մէջ մնացած երկու երեք աղւայները ցուցնելով:

— Է՛հ, ինչո՞ւ համար պիտի վախնամ որդերէն... որդը գէ՞շ բան մ'է... Ժէրոմէի համով պանիրին մէջ ալ այս որդերը... այս պանիրէն գնած տտենս նպարավաճառին կըսեմ, «Եթէ պանիրիդ մէջ որդ չկայ՝ չեմ առներ»:»

— Շատ իրաւունք ունիք. ինչ ըստ ճաշակի տէր էք... աղէկ բանը կը ճանչէք կոր:

Երիտասարդ գործաւորը, կառքին մէջ տեղի ունեցած դէպքերուն վրայ սիրտը հանդարտացած, իւր տեղը կը վերադառնայ և վերնայարկը նստողներուն կը հասկցնէ աղմուկին պատճառը:

— Բէ՛հ, կըսէ ծխափող քաշող պարոնը, առաջին անգամ չէ որ հանրակառքերու մէջ այս տեսակ դէպքեր կը պատահին: Օր մը հանրակառք նստած

ատենս նմանօրինակ դէպք մ'անցաւ, սա տարբերութեամբ որ որդի տեղ խնունջ էր, զորս մարդ մը գոյ կողովի մը մէջ դրած կը տանէր և որոնք կերպով մը դուրս ելած և կառքին չորս կողմը տարածուած էին: Շատ մը կիներ՝ զայս տեսնելով՝ բարձրաձայն զոռալ սկսան, որովհետեւ յանդուգն կենդանիները անոնց չըջագգեստներուն տակ մտած էին՝ ուրկէ դուրս ելնել չէին ուզեր, ինչ որ շատ ծիծաղաշարժ տեսարաններու առիթ եղաւ...: Արդարեւ խնունջը վնասակար կենդանի մը չէ, ընդհակառակը՝ կըսեն թէ վառեալով աղէկ կուտուի, ասկէ զատ խնունջով տեսակ մը արգանակ կը չինուի որ, խիստ օգտակար է, կըսեն, կուրծքի հիւանդութեանց համար, սակայն շատ զոռեւրի բան է անոնց վրայ նստիլ և կտարտել: Այս դէպքէն ի վեր է որ փոխտնակ կառքին մէջ նստելու, վերնայարկը կնստիմ... մարդ որչափ որ ալ փիլիսոփայ ըլլայ, խնունջներու վրայ նստիլ չը սիրեր:

Գանի մը վայրկենէն կառքը կը կենայ: Այս անգամ Մատլէն փողոցի կայարանը հասած էր: Բարբ ճանբորդները աճապարանօք վար կիջնեն. Պ. Շուպլան ամենէն ետքը կը մնայ. ասգին կը դառնայ, անդին կը դառնայ, և վերջապէս որոշում կուտայ ոտքերուն և ձեռքերուն վրայ կենալու՝ վեր ելածին պէս վար իջնելու համար. սակայն շնորհիւ կառավարին օգնութեան՝ առանց իյնալու մինչեւ գետին կը հասնի:

ՓՈՂՈՑԻՆ ՄԷՋ ԽՕՄԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Պ. Շուպլան կառքէն վար իջած ատեն՝ ուրախութեան աղաղակ մը կարճակէ. վայրկեան մը բոլորտի-

քը կը նայի, կարծելով թէ վերնայարկի դրացիները կրնայ գտնել. բայց ամէն մարդ մեկնած է, բաց ի կարճ ծխափող ունեցող անհատէն, որ, ծխափողը մարելէն ետքը, խնամք գրպանը կը գնէ զայն, և ծառի մը կը կրթնի, իրեն քթախոտ տուող մարդը հեռուէն քննելով:

— Է՛, կրտէ Շուպլան ինքնիրեն, վերջապէս սա կառքէն իջանք. սա աղէ՛կ. բայց ասով գործերնիս չըլմնցաւ. հիմա խնդիրը գտնելն է այն անձերը որոյ համար Բարիդ եկած եմ. կառքին վրայ ինծի ըսածնուն նայելով, հիմա ամէն մարդ Ռիվօլի փողոցը կը բնակի... ուրեմն այդ փողոցին ճանքան բռնեմ... ինծի անանկ կուգայ որ ես այդ փողոցը կը ճանչեմ: Վերջին անգամ Բարիդ եկած ատենա... կարծեմ տասն և ութը տարի առաջ... այո՛, այնչափ ըլլալու է... Օրերս գացի Բօպէր ԼԵ տիպալը (Բօպէր սատանայ) թատրերգութիւնը տեսնելու... միտքս կուգայ որ այդ փողոցէն անցայ... քիչ մը ճանքանիս գտնելու ջանա՛նք:

Եւ ճանքայն աւելի աղէկ գտնելու համար, Պ. Շուպլան պտղունց մը քթախոտ քաշել կուղէ, ձեռքը գրպանը կը խաթէ, և ընչատուփը կը փնտռէ, բայց ի դուր կը պրպտէ գրպանները. սակեկուռ գեղեցիկ տուփը չգտներ:

— Ո՛հ, Աստուած իմ, ընչատուփս կորսուեր է... արդեօք գողցա՞ն. կը պոռայ յուսահատ Շամբընուացին, ի դուր գրպանները պրպտելով: Ո՛հ, արդեօք կարծելով թէ գրպանս կը գնեմ, կառքին նստարանին վրայ մտցայ... բարեբաղդաբար կառքը գեռ կեցած է:

Պ. Շուպլան կը վաղէ կառավարին ըսելու թէ կառքին վրայ ընչատուփը փնտռէ:

Կառավարը անմիջապէս վեր կելնէ նայելու համար, բայց տուփը չգտներ:

— Գրպաննիդ դրած ատեննիդ՝ դեռինք ձգած ըլլալու էք, կրտէ կառավարը... այսու հանգերձ կրնայ ըլլալ որ բարեկամ մը զայն վերցուցած ըլլայ... ինձ նայէ, մենք ճամբորդներուն դործին չենք խառնուիր:

Պ. Շուպլան կատիպուի ձոյնը կտրել, և նորէն ճամբան կը շարունակէ՝ ինքնիրեն ըսելով.

— Չա՛ր սատանայ. գէ՛շ սկզբնաւորութիւն... որ լաւ բան մը չխոստանար:

Այս միջոյին, գորշագոյն մեծ գլխարկով պարօնը, կարծես գուշակելով խնդրոյն էութիւնը, յարմար գատած էր Սէնթ-Օնօրէ փողոցին կողմէն իջնել՝ ճամբան յառաջ տանելու համար:

Պ. Շուպլան նոյն ճամբուն կը հետեւի. Ռիվօլի փողոցը կը հարցնէ, և հոն հասած վայրկենին կը դգայ թէ մէկը իւր բազուկէն կը բռնէ. ետին դառնալով՝ կը տեսնէ որ հանրակառքին մէջ իրմէ քթախոտ առած մարդն է: Այս պարոնը շնորհալի կերպով կը ժպտի անոր ըսելով.

— Եթէ չեմ սխալիր, հանրակառքին մէջ ճիշդ իմ ետին նստող պարոնն էք... ուրախ եմ զձեզ վերստին տեսնելով, բայց կարծեմ, աւերեալ փողոցներուն մէջ գործ ունիք... եթէ կրնամ ձեզի ծառայութիւն մը մատուցանել... ես ժամանակ ունիմ. պատիւ կը սիրեմ, և մեծ հաճոյք պիտի զգայի ձեզ առաջնորդելով...:

— Շատ բարեսիրտ էք, պարոն, կը պատասխանէ Շամբընուացին կասկածոտ գէմքով մը. որովհետեւ, այս հաճոյակատար անձին անխնամ թողուած

հազուադէպ վերէն վար զննելով, միտքը կուգայ թէ քիչ մը առաջ ընչատուփը անոր տուած էր :

Լայնեղբ գլխարկով մարդը, որ կարծես Պ. Շուպլանի միտքէն անցածը կը հասկնայ, խկայն կըսէ բարձրածայն .

— Ամէն բանէ առաջ, պարոն, եթէ անքաղաքավարութիւն մը չէ ըրածս, կառքին մէջ ձեր ինձ չնորհած քթախոտէն պտղունց մը պիտի ուզեմ :

— Շատ սխալեր եմ կարծեացս մէջ, կըսէ ինքնիրեն Շուպլան, որովհետեւ եթէ այս մարդը ընչատուփս դողցած ըլլար, հիմա ինձմէ քթախոտ չպիտի ուզէր . . . ասիկա երկու անգամ երկու գործ կընէի պէս յայտնի բան մ'է :

Յետոյ իւր խօսակցին կը պատասխանէ .

— Ա՛հ, սիրելի պարոն, շատ կը փափաքէի ձեզի քթախոտ հրամայնել, եթէ ընչատուփս դրած ըլլար :

— Ի՛նչ, այն սքանչելի ընչատուփը, զոր այնչափ գեղեցիկ կը գտնէի . . .

— Կորսնցուցեր եմ, պարոն, կորսնցուցե՛ր . . . Կառքէն վար իջնելէս ի վեր ի զուր կը փնտռեմ. կա՛մ կորսնցուցեր եմ, կա՛մ գողցուցեր :

— Աւելի հաւանական է որ գողցուցած ըլլաք . . . և ասոր համար գրաւ անգամ կը դնեմ : Գիտե՛ք ձեր քովը՝ նստարանին վրայ, ճերմակ փողպատով փոքրիկ մարդ մը կար . . . շատ զգուշանալու էք ճերմակ փողպատ կապող մարդիկներէն :

— Իրա՞ւ կըսէք . . . Բարեղի գողերը ճերմակ փողպատ կը կապեն :

— Բոլորովին չեմ ըսեր թէ բոլոր ճերմակ փողպատ կապողները գող են, բայց շատեր կան որ վըս-

տահութիւն ներշնչելու համար ճերմակ փողպատ կը կապեն : Մարդիկ շատ պարզամիտ են, պարոն . . . միշտ երեւոյթներէն կը խաբուին . լաւ հազուած և ձեռնոց դրած մարդ մը կը տեսնեն . . . կըսեն . «Այս մարդը հարուստ ըլլալու է . հետեւաբար չլինար գող ըլլալ» բայց ընդհակառակը այն մարդը գող մ'է և ահա ասոր համար է որ այլ եւս ես ձեռնոց չեմ գըներ :

— Ի՛նչ կըսէք . . . ես ալ ճերմակ փողպատ կապած եմ . . . զի՛ս ալ գող պիտի կարծեն . . .

— Ո՛հ, ձեր շարժումածքը կը ցուցնէ որ գուր Բարեղցի չէք . . .

— Աստուած իմ, ի՛նչ գեղեցիկ . . . սքանչելի փողոց . . . ո՛ւր եմ, ըսէք, կաղաչեմ :

— Բիւօլի փողոց . ո՛, տակաւին ծայրը չհասաք . Բիւօլի փողոցը հիմա շատ երկայն է . . . ո՛ւր պիտի երթաք :

— Կուգե՛մ Քորնույեէ բարեկամիս տունը երթալ . . . խեղճ Քորնույեէ . . . երբ վերջին անգամ զիս տեսնելու համար Թըոյ եկաւ, իրեն խօստացայ որ Բարեղ եկած ատենս՝ իրեն տունը կենամ :

— Ո՛ւր կը բնակէի ձեր Քորնույեէ բարեկամը :

— Շարժր փողոց, ճիշտ Վոտվիլ փողոցին քով :

Շատ լաւ . . . բայց քանի որ այդ փողոցները քանդուած են, բարեկամդ ալ ուրիշ տեղ գացած ըլլալու է :

— Իրաւունք ո՛ւնիք պէտք էր որ նոր հասցէն զըրկէր, որպէս զի դիտնայի . . .

— Կերեւայ թէ ձեր Քորնույեէ բարեկամն ալ կը նմանի այն մարդիկներուն որոնք միշտ փափաք կը յայտնեն ծառայութիւն մատուցանել, բայց երբ իրենց

պէտք ունենաւ . մէկերնին չեն կրնար գտնել :

— Օ՛, Քորնույեէ այդ տեսակ մարդ չէ . . . նա շատ պիտի ուրախանար զիս տեսնելով :

— Զձեզ տեսնելով . . . ձեր տունը , կարելի է , բայց իր տունը , քիչ մը տարակուսելի է : Այսպէս շատ մարդիկ կան որ ուրիշներուն տունը աղէկ մը կուտեն կը խմեն , բայց երբ մարդ դժբաղդութեամբ անոնց տունը ճաշի երթայ , ամենագէշ կերակուրներ կը հրամցնեն . . . : Ո՞ւրիշ . . . հարկաւ Բարիդի մէջ ուրիշ բարեկամներ ալ ունիք :

— Հարկաւ , Տիկին Րընար և իւր աղջիկը կը ճանչնամ , խիստ սիրուն տիկիններ . . . որոնք ամուսնացած չեն :

— Ի՞նչ , մայրն ալ ամուսնացած չէ :

— Ի՞նչ կըրէք . . . մայրը որբուտյրի է . այո՛ , այո՛ որբուտյրի ըլլալու է . ապուխտի և աղած միտի վաճառականութիւն կրնէր . . . երբ հանդիստ ապրելու չափ դրամ ժողովեց , աղջկան հետ Բարիդ եկաւ բնակութիւնը հաստատելու : Այս կինը գեղեցիկ էր , և աղէկ պահուած է :

— Ատիկա զարմանալու բան չէ . քանի որ աղած միտի վաճառականութիւն կրնէր :

— Մեկնած ատենը ինծի ըսաւ . « Երբ մեր ասն առջեւէն անցնիք , կաղաչեմ , մեզի ալ հրամայեցէք » :

— Այդ հրաւերը քիչ մը տաքտամ՝ անորոշ է , քանի որ այդ կանայք Բարիդ կուգային և զձեզ թրոյ կը ձգէին . . . Յատկապէս իրենց երթալու էք որ տուներնուն առջեւէն անցնիք . . . Ձեր Րընար տիկնայք ո՞ւր կը բնակին :

— Փրուամանդօ փողոց , թիւ 11 կամ 13 :

— Սնունք ալ տուներնին փոխած ըլլալու են : Ո՞ւրիշ :

— Ուրիշ , Բիէրրօթէնն ալ կը ճանչնայի . . . մեր նօտարին ամենէն հին առաջին դրագիրը . . . խելացի մանչ մ'էր . միշտ հետս կիյնար . . . բայց որովհետեւ ես բնաւ չեմ բարկանար , իրարու հետ շատ աղէկ էինք : Մեր քաղաքէն բաժնուած պահուելու ինձ . « Պ. Շուպլան , երբ որ Բարիդ գաք , ինծի եկէք » . . . ես ձեզի քաղաքը կը պատգնեմ , ձեզի ծովը կը ցուցընեմ » :

— Ի՞նչ . Բարիդի մէջ ծով ցուցնել կուզէր :

— Ձեմ գիտեր ուր տեղ , բայց ինքը այսպէս ըսաւ : Միաքս դրեր էի որ երբ Քօք փողոցը զինքը տեսնելու երթամ , ասոր բացատրութիւնը իրմէ ուզեմ , բայց քանի որ Քօք փողոց չկայ , Բիէրրօթէնն ալ տեսնելու յոյս չունիմ :

— Ուրիշ տեղ բարեկամ չունի՞ք , որովհետեւ ամէն տեղ ալ փոփոխութիւն չէ կրած :

— Իրաւ որ չեմ յիշեր կոր . . . ա՛յո , մէկը միաքս եկաւ որ՝ կարծեմ՝ Պօմարչէ կը բնակի . . . կըսուի թէ հոն ալ գեղեցիկ նոր տուններ շիններ են . . . և թէ այս փողոցն ալ Պուլվար տէգ Իթալիէնի ճաշարանին կը նմանի . . . հետեւաբար փնտռած մարդս նոր շինուած տուններէն մէկուն մէջ բնակելու է . . . :

— Ուրեմն ապահովաբար պիտի գտնէք այդ անձը :

— Ա՛ , կը կարծէ՞ք որ կարենամ գտնել :

— Բայց այդ անձին տունը երթալու մեծ փաւ փաւ չունիք , կարծեմ . . . կարելի է այդ մարդը շատ չէք ճանչնար . . . կամ թէ՛ իրեն պարտք ունիք :

Պ. Շուպլան հպարտաբար դուրիւր կը բարձրացնէ պոռալով .

— Ես մէկուն պարտք չունիմ , պարոն , ես երբեք

պարտք չեմ ըրած . . . ես փոխ առնելու պէտք չեմ
ունեցած երբէք . . . :

— Եթէ երբէք փոխառութեան պէտք չէք ունե-
ցած , պարտք ալ ըրած չըլլալնուդ վրայ չեմ զար-
մանար : Շատ հարուստ էք ուրեմն :

— Շատ հարուստ չեմ . . . միայն՝ ապրուելու չափ
դրամ ունիմ . . . և բաւական կը համարիմ եկամուտ
տուլս ապրիլ . . . Է՛հ , եթէ այս չափը բաւական չհա-
մարէի . . . :

— Կան մարդիկ որ այդ խելացիութիւնը չունին . . .
օրինակի համար , ես , պարոն , զիս որ այս վիճակին
մէջ կը տեսնէք , քսան հազար ֆրանք եկամուտ ու-
նեցած եմ , բայց հիմա ուս մ'անդամ չունիմ :

— Զախորդութիւններո՞ւ հանդիպեցաք :

— Երբէք . . . ունեցածս կերայ . . . ունեցածիս
կրկինն ալ կերայ . . . շատ ախորժակ ունեցած եմ :
Միլիոններ ալ ըլլար՝ պիտի ուտէի , պարոն . . . :

— Նզովի՛ց արմատ . այդ ի՛նչ լտեսակ ստամոքս
ունիք . . . :

— Գանք Պուրխար Պամարչէի մարդուդ . . . զոր
կարելի է շատ չէք ճանչնար :

— Ներեցէք . . . ես շատ աղէկ կը ճանչնամ զին-
քը . . . բայց չեմ կրնար երթալ իւր տունը կենալ . .
մանաւանդ որ գիտեմ թէ զիս չընդունիր . . . :

— Ա՛յ , ուրեմն բարեկամ չէ եղբւր այդ . . . :

— Եթէ ուլ ըլլալը ձեզի ըսէի . . . շատ պիտի զար-
մանայիք :

— Կրնաք զիս զարմացնել . . . :

— Շատ ծիծաղելի պիտի երեւի ձեզ . . . :

— Ծիծաղելի բաներէն կախորժիմ . . . :

— Լաւ ուրեմն , այս անձը . . . կինս է , պարոն :

— Զեր կի՞նն է . . . Ուրեմն ինչո՞ւ չէք համար-
ձակիր տունը երթալու :

— Պատիւ ունեցայ պատճառը ձեզի ըսելու :

— Ի՛նչ խիստ կին . . . ասկէց դատ , եթէ իրար
թողած էք . . . :

— Աւա՛ղ , այո՛ , երկար ատենէ ի վեր . . . եթէ չէք
ձանձրանար , այս պատմութիւնը ձեզի ընեմ :

— Ո՛չ , պարոն , չեմ ձանձրանար . . . ընդ հակա-
ռակը շատ կը զուարճացնէք զիս . . . Բարիդի մէջ՝ ձեր
ունեցած ձախող վիճակին վրայ կը ցաւիմ , և խիստ
ուրախ եմձեզ հետ ծանօթանալուս :

— Շատ բարի էք . ուրեմն , ամուսնութեանս պատ-
մութիւնը ձեզի ընեմ :

— Շատ աղէկ . . . բայց , ներեցէք , աւելի աղէկ
է որ սրճարան մ'երթանք և հոն ընէք պատմու-
թիւննիդ , քիչ մ'ալ բան կառնենք . . . :

— Իրաւունք ունիք , օգն ալ շատ տաք է , և
եթէ դուք թեթեւ զովացուցիչ բան մ'առնէք . . .
ես ալ յօժարակամ կառնեմ . . . :

— Ինչո՞ւ չէ . . . սա մօտակայ սրճարանը երթանք ,
ի՛նչ հարկ կայ հեռուները երթալ :

Եւ սպանիական ձեւով ու գորշադոյն գլխարկով
մարդը՝ զՊ. Շուպլան խիստ գեղեցիկ սրճարան մը կը
տանի , որ միանգամայն ճաշարան էր :

ՕՐԻՈՐԴԷ ՄԸ ՍԻՐՈՒԵԼՈՒ ՆՈՐ ԵՂԱՆԱԿ ՄԸ

Շամբընուացին իւր մօտ՝ սրճարանին պատկեր-
ներուն , ոսկեղօծ զարդարանաց և հայելիներուն վրայ

կոքանչանայ : Իւր ընկերը այս բաները դիտելով ժա-
մանակ չանցներ : Անկիւն մը դըրուած սեղանի մ'առ-
ջեւ կը նստի և կըսէ Պ. Շուպլանի :

— Այս աեղ շատ աղէկ կ'ընանք խօսիլ :

Պ. Շուպլան ընկերովը դիմացը կ'ընստի և կը
դռնէ :

— Ինչպէ՛ս ալ Բարիդի սրճարանները երթալով
կը վայելչանան . . . Ի՛նչ գեղեցիկ , Ի՛նչ սքանչելի սրը-
ճարան :

— Տակաւին այս տեսածնիդ բան մը չէ . . . դեռ
ձեզի շատ բաներ պիտի ցուցնեմ . . .

— Սրդ գիտնալու էք թէ կինս . . .

— Ա՛, ներեցէք , մանչը եկա :

— Ա՛, իրաւ . ես զովանալու համար գարեջուր մը
պիտի խմեմ . դո՞ւք , պարոն :

— Տղա՛յ , արիւնը վրան խնձորով պիֆքէք մը բեր
ինծի :

Պ. Շուպլան , որ բոլորովին կը զարմանայ թէ իւր
ընկերը զովանալու համար պիֆքէք մը կուզէ , կըսէ
անոր .

— Հոս պիֆքէ՞ք ալ կայ :

— Սիրելի պարոնս , պէտք է գիտնաք որ հիմա
Բարիդի մէջ քիչ մը շնորհքով որճարանի մէջ ան-
դամ ուզողը կ'ընայ ճաշել : Սրճարան բառը հիմա ճա-
շարան կը նշանակէ :

— Ա՛. շատ լաւ . . . բայց ըստ իս դրան ճակատը
պէտք էին դրել . տաք ես պաղ նախաճաշք :

— Ի՞նչ հարկ կայ , անօգուտ բան է :

— Ուրեմն , որովհետեւ դուք պիֆքէք կ'առնէք ,
եւ ալ կ'առնեմ :

— Աղէկ կ'ընէք . . . պիֆքէքը գարեջուրէն աւելի

առողջարար է . . . հիմա Բարիդի մէջ գարեջուրի տե-
սակները այնչափ շատ են որ մարդ չդիտեր թէ խմա-
ծը ի՛նչ է . . . այն տեսակ գարեջուրեր կան որ փորի
սաստիկ ցաւ կը պատճառեն :

— Իրա՞ւ , ուրեմն չեմ խմեր :

— Շատ աղէկ կ'ընէք :

— Տղա՛յ , պարոնին բերելիք պիֆքէքիդ պէս
պիֆքէք մ'ալ ինծի :

— Գինի ալ , աղա՛յ , պօրտօի գինի :

— Գինէ՞ք , կը յարէ Շուպլան գլխարկը ընկերով
դիտուն վերիդին գտնուող սկահէ մը կախելով , եւ
այս առաւօտ Բարիդ հասած ատենս կաթով սուրճ
մը խմեցի միայն , ասիկա մարդուն փորը չբռներ :

— Կաթով սուրճ , ատիկայ նախաճաշ չէ , պա-
րոն . . . նախաճաշի պէտք ունիք , և տակաւին գա-
րեջուր կուզէք . . . Ի՛նչ պակասութիւն :

— Ես կը կարծէի թէ նախաճաշս Գորնուլիէի
տունը կ'ընեմ :

— Քանի որ չէք գիտեր թէ ո՛ւր կը բնակի :

— Ինքնիրենս կըսէի . « Ընար տիկնայք ուտելու
բան մը կը հրամցնեն հարկաւ . . . » և յետոյ « հաւանա-
կանաբար ծաղրաբան Բիէրրօթէնը ճաշիս դրամը
կուտայ : »

— Կը հասկնամ , Բարիդի մէջ ձրիաբար ապրիլ
կուզէք :

— Ի՞նչ ըսել է ձրիաբար , չեմ հասկնար :

Շուպլանի դիմացինը քիչ մ'ատեն գրեթէ ծիծաղող
դէմքով մը անոր կը նայի , յետոյ կը մըմնայ .

— Դուք շատ ետ մնացեր էք , սիրելի պարոնս ,
այս բաները սովորելու էիք . . . բայց պիֆքէք ները ե-
կան , այս աւելի կարեւոր է . . . Տղա՛յ , երբ որ ասոնք

ուտենք մեզի համեմատ երիկամունք պիտի բերես :

Պ. Շուպլան կսկսի հասկնալ թէ իւր ընկերը նոր օրինակ եղանակաւ մը կը զովանայ , բայց չկրնար իւր ընկերոյ օրինակէն չեղիլ , և ինքն ալ երիկամունք կուզէ , ինքնիրեն ըսելով .

— Ալ ասկէ զատ բան չպիտի ուտեմ . . . ես մի-
լիսններ ուտող մարդուն չեմ կրնար հետեւիլ :

— Ներեցէք ինձ , պարոն , բաժակնիդ սա Պօրտօի գինիէն լեցնել և կենացնուդ խմել , ձեզ պէս աղնիւ մէկու մը հետ ծանօթանալուս վրայ ուրախալից . . . սիրելի պարոնս . . . տեսէք , տակաւին անունիդ ալ չեմ գիտեր :

— Շուպլան , Պապիլա — Բադէրն Շուպլան . . . :

— Կենացնուդ . . . Ա՛, անուննիդ Շուպլան է . . . կարծեմ թէ ուրիշ անգամ այս անունը լսած եմ ես . . . դուք աղի միտերու վրայ ալ գործ ըրած էք :

— Ո՛չ , պարոն , ես կենացս մէջ վաճառականու-
թիւն չեմ ըրած . . . այս բանին համար բնաւ հակա-
միտութիւն չունէի : Ես երկու բան սիրած եմ , պա-
րոն , մէկ մը կին , մէկ մ'ալ կակաչ :

— Ա՛, ըսել է որ սիրահար էք . . . :

— Այո՛ , պարոն , ասոր համար է որ կարդուե-
ցայ և պարտէզ մ'ունէի . . . Բայց շատ սուղ է :

— Կի՛նը . . . օ՛ , այո՛ :

— Ո՛չ , կակաչը . . . վրան կը խենդենայի , պարոն :

— Կակաչի՞ն վրայ :

— Ո՛չ , կնոջս վրայ : Պարտիզիս գնացքներուն եղեր-
քը անոնցմով զարդարած էի :

— Կիներո՞վ :

— Ո՛չ , կակաչներով . . . կը կարծէի որ շնորհակալ
կըլար . . . :

— Կակաչներնի՞դ :

— Բայց ո՛չ , կինս :

— Բայց այսպէ՛ս չըլլար , Պ. Շուպլան . . . որոշե-
ցէք , ինչի՞ վրայ պիտի խօսիք , եթէ կակաչի վրայ
պիտի խօսիք , կակաչի վրայ խօսինք . . . իսկ եթէ
կնոջնուդ վրայ խօսիլ կուզէք , կնոջնուդ վրայ խօ-
սինք . . . Ժամ մ'է շաղակրատութիւն կընենք կոր և տա-
կաւին իրարու խօսք բնաւ չհակցանք :

— Ա՛հ , պարոն , կնոջս վրայ խօսիլ կուզեմ :

— Ձինքը յիշած ատեննիդ ինչպէ՛ս կը հառաչէք ,
սիրելիդ իմ Պ. Շուպլան . . . կերելի թէ կիններնիդ
ձեզի շատ հանգստութիւն չէ տուեր . . . խմեցէք նա-
յինք , գինին մարդ կը միտթարէ :

— Դեռ հիմա խմեցի :

— Վնաս չունի , մէկ մ'ալ խմեցէք :

— Չեմ խմուք կորսնցնեմ :

— Պօրտօ՞վ , երբէք , այս գինին մարդու չդըպ-
չիր , և հիւանդներուն անգամ կուտան . . . այս գինի-
էն որչափ որ շատ խմես , այնքան խելքդ գլուխդ
կուգայ :

— Իրա՞ւ :

— Խմեցէք որ տեսնէք . . . ա՛ , ահա մեր երիկա-
մունքները եկան . . . անոյշ հոտերնուն յայտնի է որ
աղէկ են . . . Տղա՛յ , երբ որ այս երիկամունքները լը-
մընցնեմ , պարտա լեարդէ կարկանդակի կտոր մը
պիտի բերես . հարկաւ ունիք :

— Անշուշա , պարոն :

— Ի՛նչ . . . այս երիկամունքներէն ուրիշ բա՞ն ալ
պիտի ուտէք տակաւին . . . կըսէ Շուպլան զարմացած :

— Ուրիշ բա՞ն ալ պիտի ուտեմ . . . ատիկա հար-
ցընելով բան է . . . դուք ալ կերէք :

— Կը վախնամ որ անհանգիստ կըլլամ :

— Այդ ի՞նչ տղայամոռութիւն :

— Ինչ որ է . . . ցորեկը բան չեմ ուտեր . . . Տը-
զայ, ինծի ալ անանկ կարկանդակ մը բեր :

— Դուք միայն իմ ըրածիս հետեւեցէք . . . աղէկ
որ ինծի հանգիպեցաք, ապա թէ ոչ անօթութենէ
պիտի մեռնէիք . . . այս երկամունքները ըմպելիք
կուղեն . . . գինի բեր, տղայ . . . առջի տեսակէն . . .
բայց աւելի աղէկ ըլլայ :

— Այս գինին ինծի աւելի աղէկ կուգայ կոր :

— Է՛հ, որովհետեւ դուք ինծի պէս փրանսայի
հին չեփուած գինիներէն չէք խմած :

— Իրաւունք ունիք, ես իմ քաղքի խեղճուկ
գինիովը դոհացած եմ :

— Դուք ամէն բանի մէջ համեստ եղած էք . . .
կենացնուդ :

— Ձեր կենաց, պարոն . . . ներեցէք, արդեօք . . .
ես ալ . . . կրնամ ձեր անունը հարցնել :

— Տարակոյս չկայ . . . իմ անունս Էրնէսդ է . . . :

— Էրնէ՛սդ . . . ետքը :

— Ի՞նչպէս ետքը . ես ձեզի ուրիշ բանի վրայ
խօսք չորի : Անունս Էրնէսդ է . . . լմնցաւ : Ինծի
կուգայ թէ մէկ մարդու համար մէկ անունը բաւա-
կան է :

— Ներեցէք, գիտէ՞ք՝ շատ անգամ Էրնէսդ ա-
նունը մկրտութեան անուն է, ասոր համար հարցուցի :

— Կուղէ մկրտութեան անուն ըլլայ, կուղէ ըն-
տանեկան, դուք ինչպէս որ կուղէք՝ այնպէս հասկը-
ցէք . ինծի համար ամենը մէկ է :

— Է ուրեմն, սիրելիդ իմ պարոն Էրնէսդ, հա-

ճեցէք ինձ մօտիկ ընել, ամուսնութեանս պատմութիւ-
նը պիտի ընեմ ձեզի :

— Ականջներս ձեզի են . . . բայց առաջ խմենք . . . :

— Կարծեմ թէ կը գինոյնամ կոր :

— Կը կրկնեմ թէ ատիկայ անկարելի բան է :

— Ուրեմն ձեր խօսքին կը հաւատամ . . . և կսկսիմ :

Սիրելի պարոնս, երեսուն տարեկան եղած ատենս,
Էլէօնօրի սիրահարեցայ . . . որովհետեւ իր անունը
Էլէօնօր էր :

— Ես հազար ու մէկ հատ կը ճանչնամ :

— Ի՞նչ :

— Էլէօնօր . ինչ որ է, շարունակեցէք :

— Անիկա շատ գեղեցիկ օրիորդ մ'էր . . . հասա-
կով գեղեցիկ . . . ձեւով սիրուն . . . վայելուչ . . . շնոր-
հազեղ . . . աչքերը միանգամայն կապոյտ, մեղմադ-
ձոտ և հպարտ . . . քիթը . . . չեմ գիտեր թէ հոսովէ-
ական քիթ էր թէ յունական, բայց աղւոր քիթը ը-
սածնին էր . . . վերջապէս, պարոն, Էլէօնօր ամէն կող-
մէ հաճոյական էր :

— Սա ալ կայ որ երբ կնոջ մը հաւնինք, այն կինը
մեզի սիրուն կերեւի :

— Բայց այս ըսած կինս իրապէս գեղեցիկ էր,
պարոն :

— Շատ աղէկ, ես ալ բան մը չեմ ըսեր կոր . . .
հրաշալի կին մը թող ըլլայ :

— Տօնալաճառի մը մէջ ծանօթացայ իրեն հետ . . .
Պար-Սիւր-Սէնի մօտերը՝ աւանի մը տօնին օրըն էր .
ինչպէս որ ամէն գիւղական հանդէսներու մէջ, այս
հանդէսին մէջ ալ խել մը խաղեր կային . . . մանա-
ւանդ իրախութեան կայմը կար . . .

— Էլէօնօրնիդ անոր վրայ կ'ընէ՞ր :

— Կատակը մէկդի թողէք. . . այն ալ ուրիշ կանանց հետ կը դիտէր, մէկ մ'ալ լսեցի որ՝ «թէ էրիկ մարդը լլայի, . . .» պոռայ: Յ.յս խօսքերուն վրայ բարբոքեցայ, պարոն: Ինքնիւրենս ըսի. « Սա կայմին վրայ ելնենք . . . յաղթող հանգիստանք, և այս կերպով դեղեցիկ օրիորդին սիրտը շահինք: » Իսկոյն կը յառաջանամ. . . կտրիճութեամբ կայմին կերթամ, անոր կը պլլուիմ. . . քիչ մը վեր կելնեմ. . . տափառս կը պատռեմ, և ուրիշ բան չեմ կրնար վաստկիլ . . . բայց եթէ ծունկիս վրայ մեծ կակ ճանկառուք մը. բայց որի՞ հոգ, բաւական է որ նա ինծի նայած էր: Պառաւ դեղձկուհի մը կը գրտնեմ, որ յանձն կառնէ տափառս կարկտել. . . սակայն ոչ ձրի, դրամով. . . և տօնավաճառը / կը վերադառնամ, կը նայիմ որ իմ աղւորիկ օրիորդս կեցեր յաւուրջի կը դիտէ: Մարդուն մէկը կ'օրուէր, շատ բարձր կելնէր, «փառք քեզ, Աստուած. գոնէ մէկը անվախ կ'օրուի և բարձր կելնէ կ'օր, » կըսէր սիրուն հիս. . . Ես ասկէ աւելի բարձր կելնեմ, կըսեմ ինքնիւրենս: Եւ այն մարդը վար իջնելէն յետոյ՝ յակաւրջի կելնեմ և կսկսիմ ուժով մ'օրուելու, բայց սուքս կը սահի, դալարեաց վրայ կիչնամ, և ճակարիս վրայ խոշոր ուռ մը կելնէ:

— Գէշ չէ. . . գործերնիդ կարգին է. . . Ա՛, ահաւասիկ կարկանդակը բերաւ. . . ինծի կուգայ որ եթէ ասոր վրայէն շաքաքարօղիով ձուալեղ մ'ուտենք գէշ չենք բներ. . . Երկու հոգոյ համար ապսպրեմ, ի՞նչ կըսէք, պատուելի պարոն Շուպլանս:

— Ձուալեղ. . . շաքարօղիով. . . ինչպէ՞ս, ա՛յս ալ ուտենք. . .

— Ասիկա անուշեղէն է:

— Շաքարօղին մարդը կը գինովցնէ. . .

— Պօրտօին հետ կը խառնենք:

— Կարծեմ թէ ալ անօթի չեմ:

— Ասիկա ախորժակնիդ կը բանայ:

— Օ՛ն, տղայ, շաքարօղին քիչ չդնէք: Կենաց նուդ, սիրելի Պ. Շուպլանս:

— Ձեր կենացը, պարոն. . . բան. . . ի՞նչ էր. . .

— Էրնէսդ:

— Պարոն. . . սիրելի Էրնէսդս:

Պ. Շուպլան գինովեալու կսկսէր և կամայ կամայ լեզուն ալ չէր դառնար, թէեւ իւր նոր բարեկամը կապահովցնէր զինքը թէ Պօրտօի գինին մարդ չէր գինովցնէր:

Այս պարոնները կարկանդակները լավելու կսկսին և Շամբընուացին նորէն իւր պատմութեան կսկսի:

— Գեղեցիկն էլէօնէր զիս տեսած էր. Անոր «սա պարոնը բազդ չունի» ըսե՛ն իմացայ: Տեսայ որ իւր ընկերներով ի միասին ուրիշ տեղ մը կերթար, ուր բալիտարաղեղ մը կը քաշէին նպատակի մը: Պզտիկ նետով մը պէտք էր փոքրիկ և սեւ գնդաձեւ բանի մը ճիշդ մէջ տեղին զարնել. շատ մը երիտասարդներ փորձած էին, շատերը նպատակին մօտեցած էին, բայց մէկը չէր զարկած:

— Անանկ բան չըլլար, ըսի ինքներենս, թող մէկ մ'ալ ինծի նայի. աղէկ նշան առնենք, ձգանք քաշենք և այս անգամ ալ չպիտի ըսեն թէ բազդ չունիմ: Բալիտարաղեղը բռնեցի, նշան առի. երկայն տեսն նշան առի, յետոյ ձգանք քաշեցի. . . Ձեմ դիտեր ինչպէս եղաւ պզտիկ նետը գնաց գիւղացւոյ մը բերնին մէջ մտաւ. այս գիւղացին՝ ինչպէս շատերը՝ ապուշ ապուշ բերանը բացած խաղը կը դիտէր. հարկ

չէ ըսել թէ մարդը պողաւ սկսաւ . կրօնէր թէ իւր լեզուն ծակած էի . . . Ստիպուեցան երթալ անտեղի վերաբոյժը կանչել՝ նետը հանելու համար . . . բայց ես դրամ խարճեցի : Անիծեալ գիւղացին իշու պէս կը պողար և լեզուն ամենուն կը ցուցնէր . . . իսկ ես վառք կուտայի որ նետը աչքին չէր եկած . . . որովհետեւ , իրաւ որ այն ատեն մէկ աչքը կը կուրանար և ես ալ աւելի շատ ծախքէ կենէի . . . Սակայն և այնպէս , ես նպատակիս հասած էի . . . ոչ թէ կլոր , բայց միտին , անոր՝ որ իմ վախաբքիս առարկայն էր . . . գեղանի աղջիկը զիս տեսած էր . . . այլ ես անծանօթ չէի իրեն :

— Հարկաւ տեսած էր . . . տեսնուելու արժանի էիք . . .

— Երեկոյն՝ երբ կարգը պարելու եկաւ , զինքը հրաւիրեցի : Հրաւերս մերժեց , ըսելով թէ ուրիշէ մը հրաւիրուած էր , և աւելցուց .

— Եթէ հրաւիրուած ալ չըլլայի , պարոն , կը խոստովանիմ որ պիտի վախճայի ձեզ հետ պարելու , որովհետեւ այսօրուան բաղդերնիդ ձախող գնաց . . . հարկաւ բան մ'ալ պարին մէջ կը պատահի :

» — Օրիորդ , ըսի , խիստ բարեբաղդ պիտի համարէի ինքզինքս եթէ ձեր քավայիէն ըլլայի . . . բայց քանի որ չեմ կրնար այդ բարեբաղդութիւնը սննելու , գոնէ ձեր գիմացը կենալու պիտի ջանամ :

» Յիրաւի , գեղջկուհի մը հրաւիրեցի և գեղեցիկ էլ լէճնօրի դիմացը կեցայ : Սկսայ պարելու . . . հոգևով մարմնով կը խաղայի , իրաւ է որ քանի մ'անգամ պարուհւոյս ստքին զարնուեցայ , բայց զօրաւոր գեղջկուհի մ'ըլլալով տնպատեհութիւն մը չծագեցաւ , և

ինքն ալ իմ ոտքիս կը զարնուէր , այսպէս գործերնիս շատ աղէկ կերթար :

» Մէկ մ'ալ յանկարծ նոր սիրուհւոյս ալեծածան ընդ առաջ երթալով՝ ճարտարութիւնս իրեն ցուցնելու համար ոտքիս վրայ դառնալ կուզեմ , հաւանակաւ նաբար միջոցը աղէկ չէի հաշուած , որովհետեւ փոխանակ դառնալը իմ տեղս լմացնելու , գացի սիրուն էլէճնօրի շրջագոյնս իմ վերջացուցի , որուն մէջ ոտքերս այնպէս աղէկ անցուցի որ շրջագոյնս վար կախուեցայ և վար ինկայ , բայց օրիորդն ալ մէկտեղ ձգեցի . . . աղջկան ուսը ճմլուեցաւ , իմ ալ մէկ ակուսայ կտարեցաւ . . . Ահաւասիկ , սիրելիդ իմ պարոն էսուար . . .

— Իրենէսդ . . .

— Իրաւ : Ահաւասիկ , սիրելիդ իմ պարոն Ալֆրէդ , ինչպէս ծանօթացայ անոր հետ՝ որ վերջը իմ կինս եղաւ :

— Բոլորովին նոր եղանակ մ'է այդ տեսութիւն ընելու :

— Այս օրիորդը հայր մ'ունէր որ ըստ երեւոյթին իմ ընտանիքս շատ կը ճանչնար : Երբ իրենց տունը գացի , չափազանց լաւ ընդունելութիւն մ'ըրաւ ինձ :

— Օրիորդը՞ :

— Ո՛չ , հայրը . գիտէր թէ վեց հազար ֆրանք եկամուտ ունէի , զոր ճաշակիս համեմատ չտկած . . . սահմանած էի , և թէ կարգուիլ կուզէի :

— Լուէ՛քիչ մը . . . ալ գինի չմնաց . . . առանց գինիի մօտիկ չեմ կրնար ընել ձեր խօսքերը :

ԵՐԿՈՒ ԱՏՐՃԱՆԱԿԻ ՄԷՁ ՄՆԱՅՈՒ ՓԵՍԱՅ ՄԸ

Մանչը դարձեալ շիշ մը պօրտօի գինի բերած էր. Պ. Էրնէսդ իւր և իւր դիմացինին գաւաթը կը լեցնէ, և Պ. Շուպլան պատմութիւնը կը շարունակէ.

— Կերեւի թէ այս բաները արժանապատիւ հօր գործին եկան. այնպէս որ՝ երբ աղջկան համար զգացած սէրս իրեն խոստովանեցայ, անմիջապէս ձեռքս ուժով մը սեղմեց բսելով.

» — Սիրելիդ իմ՝ Շուպլան, դուք բարի տղայ մ'էք, գործը կարգադրուած է. զձեզ փեսայս կը նեմ. շատ ուրախ եմ աղջիկս ձեզ տալուս:

— Շատ շնորհակալ եմ, գոչեցի. բայց աղջիկնիդ ինծի հետ կարգուիլ կուզէ:

» — Եթէ կրնայ թող մերժէ. . . ես հաւնելէս ետքը. . . ասկէ զատ, իրին հայրը չեմ. . . այսու հանդերձ ինչո՞ւ պիտի մերժէ. . . իրաւ է որ Ադունիս (*) մը չէք, բայց ձեզմէ տգեղ մտրդիկներ ալ կան. . . ոչ կաղ էք. ոչ կուզ. . . ինձ ալ այս պէտք է: Գիտեմ որ Էլէօնօրս քիչ մը վէպերու ցնորքներով տոգորեալ աղջիկ մ'է. . . հանդուցեալ մայրը շատ երես տուած էր իրեն. . . վէպեր կարդացած է,

(*) Ադունիս՝ Յոյն գեղեցիկ երիտասարդ մ'էր, զոր սիրեց Աստղիկ, զեղեցկութեան դիցուհին՝ որ ըստ աւանդութեան՝ ծովուն փրփուրէն ծնած էր:

օրինակի համար ժան-ժաքի վէպերը, սա Նոր-Էլօիզը որ ծայրէ ի ծայր խելքի դէմ բաներով լեցուն է. նոյնպէս Վերքեր, այն գերմանական ցնորաբանութիւնը որ մանկամարդ աղջկան խելքին պտոյտ կուտայ, երկայնահեր և բոլոնիական փողպատով գեղեցիկ մանչ մը տեսած ատեն Վէրթէրը միտքը բերելով: Բայց այս տեսակ յիմարաբանութիւնները գլուխս չեն մտներ: Ինծի հետ եկէք, Էլէօնօրի ներկայացնեմ զձեզ առանց ժամանակ կորսնցնելու, իբրեւ իւր ապագայ ամուսինը:

» Հօրը հետ գացի: Օրիորդ Էլէօնօր՝ զիս տեսած ատեն՝ քթիս խնդալ սկսաւ, ինքնիրենս ըսի. գործս կարգին է, զինքը խնդացուցի, ասիկա գէշ նշան չէ: Տեղ մը լրած եմ թէ խնդացող մարդը զինաթափ եղած է. . . Այս օրիորդը խնդաց. ուրեմն զինաթափ եղաւ:

» Բայց երբ աղջկան հայրը բսաւ.

» — Ձեզ կը ներկայացնեմ պարոն Պապիլա Շուպլան, որ զձեզ կը սիրէ, որ ինձմէ ձեր ձեռքը խնդրած է և որուն խօսք տուի խնդիրքը կատարել, որովհետեւ շատ պարկեշտ երիտասարդ մ'է որ վեց հազար ֆրանք ունի և որ զձեզ շատ երջանիկ պիտի բնէ. . .

» Ո՛հ, այն ատեն գեղեցիկ Էլէօնօր դադրեցաւ խնդալէ, և բարկացած՝ դէմքով մը երեսս նայելով գոչեց.

» — Դժուր չէք այն պարոնը որ խրախուժեան կայմին վրայ զգեստը պատռեց, դժուր չէք այն պարոնը որ յակուրջիէն վար գլորեցաւ, այն՝ որ գիւղացւոյ մը երեսին նետ մ'արձակեց և որ վերջապէս պարի ատեն զիս վար ձգեց ու չըջաղգեստս պատառ պատառ ը-

բաւ . . . դուք չէ՞ք այն պարոնը . . . :

» — Այո՛, օրիորդ . ես եմ որ այդ բաները ընելու պատիւ ունեցած եմ, պատասխանեցի հառաչ մը արձակելով, շատ ուրախ եմ տեսնելով որ ըրածներէս բան մը չէ՞ք մոռցած :

» — Անուննիդ Շուպլան է , պարոն :

» — Այո՛, օրիորդ , Բաղէրն Պապիլա Շուպլան , ծնեալ ի Թրոյ . . . հայրենիք փաղկիդի եայլն :

» — Ուստի հիմակուընէ կիմացնեմ ձեզ , պարոն , թէ երբէք ձեզ հետ չեմ կրնար ամուսնանալ , որովհետեւ տիկին Շուպլան կոչուիլ չեմ ուզեր . . . ա՛հ , ի՛նչ սոսկալի բան , պտոյտի ելած ատենս՝ ըսե՛ն ինձ համար , ահաւասիկ , տիկին Շուպլան կանցնի կոր . . նախապատիւ կը համարեմ մեռնիլ քան թէ այս տեսակ խօսք լսել . . :

» — Օրիորդ , պատասխանեցի , շատ անգամ ա՛նունս կուտան . . . բայց անգամ մ'իսկ չմեռայ . . . ինչո՞ւ համար այս անունը այսչափ դէշ կերեւայ կոր ձեզի . . . :

» — Ինչո՞ւ համար . . . դուք իմ խօսքերս չէ՞ք կրնար հասկնալ , պարոն , որովհետեւ երկուքնիս ալ մի ե նոյն գաղափարի տէր չենք , հետեւաբար միշտ իրարու հետ անհաշտ պիտի ըլլանք , ասոր համար ձեզի հետ ամուսնանալ չեմ ուզեր :

» Այս խօսքերուն վրայ բոլորովին ապշած մնացի , բայց հայրիկը գոչեց .

» — Ազ՛իկս , ալ հերիք չաղակրատեցիր . ձեզի ըսի թէ այս պարոնը ձեր ամուսինը պիտի ըլլայ , իմ կամքս այս է . պէտք է որ խօսքիս հնազանդիք . . Շուպլան անունին վրայ կը ծիծաղի՛ք . . ի՛նչ տղայամբտութիւն , դուք որ այնչափ կը կարդաք , օրիորդ ,

պէտք էիք գիտնալ թէ մարդ իկնե՛րը պատիւ կը բերեն իրենց անուան , ե ոչ թէ անունը մարդիկներուն , ե թէ ամենէն դժուարահնչիւն , ամէնէն խորդ անունը կը քաղցրանայ՝ երբ այդ անունը կրողը հանճարեղ մէկը ըլլայ :

» — Բայց պարոնը հանճարեղ մէկը չէ , ե ոչ ալ կրնայ ըլլալ :

» — Ատիկա չգիտցուիր , օրիորդ . ժամանակէ մ'ի վեր շատ արտասովոր բաներ կը տեսնենք կոր :

» — Բայց հանճարեղ մարդիկ՝ երբ կը տեսնեն թէ անունին քաղցրահնչիւն չէ , կը փոխեն . . . գիտէ՞ք թէ Մօլիէր ե Վոլքեր չուղեցին Բօքսլէն ե Արուէք անունները կրել . . . կը կարծէք թէ այս մարդիկ Շուպլան կոչուիլ պիտի ուզէի՞ն :

» — Երկայն ըրիք , օրիորդ . այս պարոնին հետ պիտի ամուսնանաք :

» Տիկին Էլէօնօր կսկծադին ճիչ մ'արձակեց ե պատասխանեց .

» — Ո՛վ հայր , կուգէ՞ք որ միակ զաւակնիդ թըշուառ ըլլայ . . . եթէ ես այս պարոնին հետ ամուսնանամ , շատ թշուառ պիտի ըլլամ :

» — Պարոնը ընդ հակառակը շատ աղէկ ամուսին մը պիտի ըլլայ ձեզի . բաւական է անոր երեսը նայել այս բանին վրայ համոզուելու համար : Եթէ ձեր տեղը ուրիշ մէկը ըլլար՝ շատ պիտի ուրախանար ա՛նոր հետ ամուսնանալով . կը կրկնեմ , նա երջանիկ պիտի ընէ զձեզ :

» — Ես ալ կը կրկնեմ , հայր , թէ բնաւ իրմէ չեմ ախորժիր :

» — Պատճառ մը չէ այդ , օրիորդ : Երբ աղջիկ մը մարդու մը հետ կ'ամուսնանայ առանց անոր սի-

բաճարած լլկալու, երկու կողման հաւանութեամբ
գործը շատ աղէկ կերթայ . . . ասկէ զատ պարօնը
շատ կը սիրէ գծեղ . . . ուրեմն այս ամուսնութեան
մէջ ալ սէր կայ . . . Խնչ կուզէք աւելի :

» — Ես այս պարօնը չեմ ուզեր :

» — Մակայն զինքը պիտի առնէք :

» — Չպիտի առնեմ :

» — Պիտի առնէք :

» — Երբէք :

» — Տասն և հինգ օրէն :

» — Աւելի կուզեմ մեռնիլ :

» — Չպիտի մեռնիք :

» Այս խօսակցութիւնը այպէս բաւական երկար
ատեն տեւեց հօր և աղջկան մէջ : Գալով ինծի, ես
լռութեամբ կուպսէի որ իրարու հետ համաձայնին .
և առանց համարձակելու բառ մ'արտասանել՝ ճան-
ճերուն թռչիլը կը դիտէի :

» Օրիորդ Էլէօնօր վերջապէս խօսակցութեան վերջ
տուաւ զայրացած՝ սենեակը մտնելով և դուռը այն-
պէս դոցեց որ բոլոր տունը սարսեցաւ :

» Ես յուսահատած էի, բայց հայրիկը ուսիս զար-
նելով ըսաւ .

» Կը տեսնէք թէ գործը կարգադրուած է :

» — Խնչպէս կարգադրուած . խառնակուած ը-
սել կուզէք անշուշտ, քանի որ ալջիկնիդ զիս կը
ծաղրէ . . . :

» — Բէ՛հ, կարեւորութի՞ւն կուտաք այն տեսակ
խօքերուն, զորս օրիորդները կատիպուին զուրցել երբ
իրենց կը ներկայացուի ամուսնին մը՝ որ պատուհան-
նուն տակ չէ երգած . . . և որ ժամերով շարունա-
կաբար անձրեւին կտմ արեւուն տակ չէ կեցած զա-

նոնք հեռուէն դիտելու համար՝ ձեռքը սիրտին վրայ
դրած : Այս տեսակ բաները նշանակութիւն չունին,
սիրելի բարեկամս . Էլէօնօր ձեր կինը պիտի ըլլայ, և
քիչ ժամանակէն շատ ուրախ պիտի ըլլայ ձեզ հետ
ամուսնանալուն վրայ . . . չեմ ըսեր թէ այս բանը
շուտով մի կըլլայ, բայց կամաց կամաց : Ուստի պատ-
րաստութիւններնիդ տեսէք, և ի՛նչ թուղթեր որ
պէտք են ձեզ ձեռք ձգեցէք : Տասն և հինգ օրէն
փետոս պիտի ըլլաք . . . :

» — Իրաւ որ, պարօն, ես ասկէ աւելի բան չեմ
ուզեր . և եթէ կը կարծէք թէ օրիորդ Էլէօնօր պի-
տի հաւանի . . . :

» — Ձեզի չըմի՞ որ գործը կարգադրուած է : Ա՛.
աղէկ միտքս եկաւ . . . դիտէք թէ Էլէօնօրէն զատ
դաւակ չունիմ . . . :

» — Այո՛, պարօն . . . ըսիք արդէն :

» — Լաւ ուրեմն, սիրելի բարեկամս, որովհետեւ
աղջիկս շատ կը սիրեմ . . . որ շատ ձիրքեր ունի . թէեւ
չցուցներ, բայց յառաջիկային դուք ալ պիտի իմա-
նաք :

» — Տարակոյս չկայ, պարօն :

» — Այս պատճառաւ կուզեմ բոլոր ունեցածս
աղջկանս տալ . . . :

» — Ա՛, պարօն . . . բոլորը շատ չէ՞ . . . ինչո՞ւ բո-
լորը . . . :

» — Բարեկամս, ասիկա որոշուած բան մ'է . . . :

» — Չեմ ուզեր որ ձեր ինչքերէն զրկուիք . . . :

» — Կը կրկնեմ թէ բոլոր ունեցածս աղջկանս պի-
տի ըլլայ . . . մեռնելէս ետքը : Առ այժմ իրեն օժիտ
չեմ տար . . . անօգուտ բան է . դուք վեց հազար
Քրանքի եկամուտ ունիք, ասով երկուքնիդ ալ եր-

չանիկ կրնաք ապրիլ. . . բայց մահուանէս ետքը, երեք հազար երկու հարիւր ֆրանքի եկամուտ ունիմ, որ էլէօնօրի պիտի բլլայ. կը հասկնամք:

» Ես դործը ուրիշ կերպով հասկցած էի. Բայց որովհետեւ երբէք դրամի աչք չեմ ունեցած և աղջկան վրայ մեծ սէր ունէի, յարգոյ հօր ըսածին բնաւ առարկութիւն չըրի: Պատասխանեցի.

» — Պարօն, դուք ինչ որ ընէք, ես կընդունիմ:

» Այն ատեն զիս գրկեց գոչելով:

» — Զըսի՛ թէ կատարեալ ամուսին մը պիտի բլլաք. . . :

» Թերեւս փեսայ ըսել կուզէր, բայց ամուսին ըսաւ, վերջը շարունակեց:

» Այս վայրկեանս սկսեալ կրնաք տունս դալ և ուզածնուդ չափ ձեր սէրը յայտնել աղջկանս. դուռս բաց է ձեզի համար. . . կերակուրի ալ կրնաք հըրամիւն:

» Թոյլտուութենէն օգուտ քաղեցի. բայց եթէ հայրիկին տան դուռը բաց էր ինծի, աղջկան դուռը դոց էր:

» Երբ աղախինէն հրաման կուզէի երթալու մեծարանքներս իւր տիրուհւոյն մատուցանելու, միշտ ինծի կը պատասխանէր.

» — Օրիորդը չկրնար հիւր ընդունիլ. կամ գլուխը կը ցաւի կոր. և կամ՝ կը հազուի կոր:

» Վերջապէս օր մը զիս չընդունեց:

» Սակայն մեր ամուսնութեան համար որոշուած ժամանակը կը մօտենար. ծանուցումը հրատարակուած էր. ամուսնանալուս դեռ երեք օր մնացած էր, երբ օր մը ըստ սովորականին՝ օրիորդ էլէօնօրի ներ-

կայանալ ուզելով, օրիորդը հաւանեցաւ զիս ընդունիլ: Աղէկ նշան մ'երեւցաւ այս ինծի:

» Ապագայ կինս խիստ լուրջ դէմքով մը բարեւս առաւ, և ինծի նստարան մը հրամցնելով ըսաւ.

» — Պարօն, ամէն պարագայի մէջ ինծի հետ ամուսնանալ կուզէք, այնպէս չէ:

» — Բայց, օրիորդ, պատասխանեցի, քանի որ հայրերնիդ ինձ ըսաւ թէ որոշուած է. . .

» — Որոշուած. . . իրեն և ձեր մէջ. . . ճշմարիտ է. . . բայց կերելի թէ զիս բնաւ մարդու տեղ չեն դներ կոր այս դործին մէջ: Այս պատճառաւ զձեզ անոնել ուզեցի, պարօն. որովհետեւ, քանի որ դուք կը պնդէք ինձ հետ ամուսնանալ՝ հակառակ բոլոր ըսածներուն, ձեզ բան մը պիտի խոստովանիմ որուն վրայ թերեւս որոշումնիդ փոխէք: Ես ոչ միայն զձեզ չեմ սիրեր, պարօն, այլ և ուրիշ մէկը կը սիրեմ անկեղծ և անխախտելի սիրով:

» Այս յայտութիւնը վրաս շատ տհաճոյ տպաւորութիւն մ'ըրաւ. էլէօնօր դայս նշմարեց և շարայարեց:

» — Այո, պարօն, ուրիշ մէկը կը սիրեմ, և այս ուրիշը պիտի սիրեմ մինչեւ կենացս վերջը. . . իրաւրու խոստումներ տուած ենք. . . միշտ այս մարդը կերպով. . . բաղդը այս էակը ինձ համար ստեղծած է. . . մեծ համակրութիւն մը կ'զգամ իրեն համար. . . վերջապէս, ես այս մարդը միայն կրնամ սիրել, և անոր հետ միայն կուզեմ նաւարկել կենաց գետակին վրայ:

» — Եթէ այդպէս է, պատասխանեցի օրիորդին խօսքերէն ամօցած, ինչու համար այդ երիտասարդը ձեզի հետ չկարգուիր, օրիորդ:

» — Ա՛. ինքը շատ կը փափաքի, գոչեց Էլէօնօր, բայց հայրս բարբարոս մ'է որ նախասահմանութեան չհաւատար, և դժբաղդաբար այն զոր կը սիրեմ տակաւին չունի այն անարգ մետաղը որուն կը զոհեն զիս: Սակայն վստահ եմ թէ օր մը իւր տաղանդով փառքի հետ միատեղ հարստութիւն ալ պիտի վաստակի:

Առ այժմ, բոլոր իւր ունեցածը սիրուն դէմք մ'է, բայց հայրս ասով գոհ չըլլար: Հիմա, պարոն, մրտածեցէք թէ ինչ պիտի ընէք. ամէն բան անկեղծօրէն խոստովանեցայ ձեզի: Եթէ ձեզ հետ ամուսնանամ, պարտքերս պիտի ճանչնամ, զանոնք կէտ առ կէտ պիտի կատարեմ. որովհետեւ ես ոչ միայն առաքինի եմ, այլ և զգայուն: Բայց բնաւ չպիտի սիրեմ զձեզ. միշտ ուրիշ մը վրայ պիտի մտածեմ, և երկուքնիս ալ դժբաղդ պիտի ըլլանք:

» Վայրկեան մը մտածեցի, յետոյ Էլէօնօրի պատասխանեցի.

» — Իրաւ որ, օրիորդ, հաշիւ կ'ընեմ կոր որ եթէ ձեզի հետ չամուսնանամ, շատ աղէկ պիտի ընեմ. երթամ ձեր հօրմէն խօսքս ետ առնեմ:

» Այս խօսքերուն վրայ օրիորդը ուրախութեան ազաղակ մ'արձակեց. բաղուկները բացաւ, այտը ինծի երկնցուց. . . սակայն երբ զինքը գրկել ուզեցի՝ ետ քաշուեցաւ, յետոյ անգին գնաց ու խօսքերը զուրցելով.

» — Դուք Արիստոքս մը, ժան Սպօկար մը, Պիւրոս մ'էք. . . շուտ, առանց ժամանակ կորսնցնելու գացէք. . . Իյիշատակ երախտագիտութեան ձեզի տեսնողով ձգափակ մը պիտի բանիմ, և աման մը սերկեւիլի բանդակ պիտի տամ:

» Ուստի Էլէօնօրի հօրը կերթամ, և աղջկան ըսածները գրեթէ մէկիկ մէկիկ իրեն կը պատմեմ, և խօսքս կը վերջացնեմ ըսելով.

» — Կը տեսնէք թէ չեմ կրնար անօր հետ ամուսնանալ, ուստի այլ ևս չմտածենք այս ամուսնութեան վրայ. այս գործը չյաջողեցաւ:

» Հայրը ջլուտ, չոր մարդ մ'էր, որոյ աչքերը բարկացած կտառի մը աչքերուն պէս կը վառէին:

» Առջիս նստաւ, և յստակ ձայնով մը ու բառերուն վրայ շեշտելով ըսաւ.

» — Պ. Շուպլան, ատանկ խաղ չըլլար: Դուք աղջիկս առնել ուզեցիք, ես ալ հաւանեցայ. ծանուցումը հրատարակուած է. օրը սրոշուած է. քաղաքին մէջ մարդ չկայ որ չգիտնայ թէ երեք օրէն Էլէօնօրի հետ պիտի ամուսնանաք: Այսօր ալ, չեմ գիտեր մանկամարդ աղջկան որ խօսքերուն վրայ. . . չեմ գիտեր ինչ սիրային անհիմն պատմութեան վրայ, եւեր կըսէք թէ աղջկանս հետ չեք կրնար կարգուիլ. չե՞ք կրնար մտածել որ եթէ այս ամուսնութիւնը խզուի, մեծ գայթակղութիւն կը պատահի. . . թէ աղջկանս պատիւը կը կտորի, և թէ ասիկա ինծի ապտակ մը զարնել է. . . Արդ, որովհետեւ ես երբէք ապտակ կերած մարդ չեմ, և չեմ ուզեր ուտել, ձեզի ըսեմ ինչ պատահելիք՝ եթէ աղջիկս չտոնէք. ուղեղնիդ պիտի այրեմ. . . ես ընտիր ատրճանակներ ունիմ. . . մի վախճաւք, գործը օրինաւորապէս կը տեսնենք. կը մեղամարտինք. միայն թէ առաջ ես պիտի քաշեմ, որովհետեւ թշնամանալը ես եմ. բայց ու ալ ըսեմ թէ իմ քաշած հարուածս չգրիպիր. ասկէ զատ, երեք քայլ հեռուօրութենէ պիտի կռուինք: Հիմա, տեսէք, Պ, Շուպլան, ինչ ընել կ'ուզէք:

» Որոշում տալու երկար առանձն չտեսց, և այս անողք հօր պատասխանեցի :

» — Պարոն, քանի որ այդպէս կըսէք, որոշեցի, ձեր աղջկան հետ պիտի կարգուիմ :

» Հայրը ուժով մը ձեռքս թօթվեց ըսելով :

» — Աղէկ . ագնիւ էք . ալ այս բաներուն վրայ չխօսինք : Երեք օրէն էլէօնօրի հետ պիտի ամուսնանաք :

» Եւ ոտուգիւ, որոշուած օրը աղջիկը շահապատունը տարի :

» Միայն, երբ օրիորդը տեսաւ թէ իրեն հետ ամուսնանալէ հրաժարած չէի, տկանջո ի վար քսաւ :

» — Զձեզ Արիստիտես անուանեցի . . . սխալք եմ : Նենգաւոր մ'էք, Պարպ-Պիօ մը, Բօտին մը : Բայց ձեզի ըսեմ, ես կենացս մէջ Արդիւրը միայն պիտի սիրեմ :

— Ա . աղջկան պաշտած գեղեցիկ երիտասարդին անունը Արդիւր էր :

— Կերեւայ թէ այս . ես այս երիտասարդին անունը երբէք չէի հարցուցած իրեն, և գիտնալ ալ չէի ուզեր : Ահա՛ ինչպէս կատարուեցաւ ամուսնութիւնս : Բայց տարի մը վերջը . . .

— Ներեցէք, շաքարօղիով ձուաղեղը եկաւ . . . ասիկա տաք տաք և բոցը չմարած ուտելու է . ապա թէ ոչ համը կը փախչի : Սիրելի պարոն Շուպլանս, ձեր ամուսնական դիպուածներուն պատմութիւնը քիչ մը դադրեցուցէք : Տղա՛, աղանդերի համար ալ հին Բօքֆօրի պանիր պիտի բերես :

— Ինչ . դեռ պանիր ալ պիտի ուտէք :

— Կերակուրին լրացուցիչը պանիրն է . . . ամսնաց պանիրի ճաշը գեղեցիկ բայց չկազմուած դրքի կը նը-

մանի . . . Ես ինչ որ ընեմ, դուք ալ այն ըրէք . . . Անկէ ալ քանի մը պարզամաստ . պարզամաստը քրէ-փորիկի տեղ կը բռնէ :

— Ա՛յս ինչ է, կըսէ ինքնիրեն Շուպլան շաքարօղիին կապուտակ բոցէն շըլացած, երեկոյեան ճաշը հիմա պիտի ընեմ : Էրնէսթ բարեկամս անոնցմէ է որ զքեզ հեռուները կը տանին . . . Բայց այս մարդը բոլոր ըսածներս շատ ցանկանօք մտիկ կընէ կոր, և կարծեմ թէ շատ բարեբաղդ եմ իրեն հանդիպելու, Բարիզի մէջ պատեղու համար : Կը յուսամ թէ ինծի կօղնէ կինս դռնելու :

ՓԻԼԻՍՈՓԱՅԱՆ ԽՈՐՀՐԴՈՒԹԻՒՆՔ

Պ . Շուպլան բացառաւ ձուաղեղը իւր ընկերոջ չափ շուտ ուտել ուզելով բերանը կայրէ . բայց կերելայ թէ իւր ընկերոջ բերնին առատադը կրտիկ կը գիմանար, և Էրնէսթ դեռ առաջին պատաստը չկլնած պնակին վրայինը կը հատցնէ, այնպէս որ Պ . Էրնէսթ ձուաղեղին երեք քառորդը ինքնիրեն ուտելու ժամանակ կուենայ :

Երբ ուտելը կը ընցնէ Շամբընուացւոյն դուաթը լեցնելով կըսէ .

— Վերջը, սիրելի բարեկամս : Մինչեւ ձեր ամուսնութեան մեղրալուսինը պատմեցիք . անհամբեր ձեր հետաքրքրաշարժ պատմութեան շարունակութեան կապտեմ . . .

— Ա՛հ, սիրելի Բօպէրս . . .

— Էրնէսթ :

— Այո, քան չունի, սիրելի Աստուծոյ... շատ տխուր անցուցինք այն ինքնասաց մեղադրութիւնը... Կինս արձան մ'էր, պարոն, ճշմարիտ արձան մը։ Երբէք հետո դուրս չէր ելներ, տհաճոյ բաներ ըսելու համար միայն բերանը կը բանար. և երբ պատուաւ սիրական աննշան մեծարանք կը ջանայի սէրս ցուցնել իրեն... երբ զինքը դրկելու կերթայի, ինձմէ կը փախէր և կը դաչէր։

« — Ո՛հ, Արդիւր. ո՞ւր ես : » Արդիւրի ուր ըլլալը չէի գիտեր, բայց սկսայ հասկնալ թէ Շուպլան անունէն սարսափող օրիորդի մը հետ կարգուիլը խենդութիւն էր։ Վերջապէս, տարի մը ետքը անեւրըս մեռաւ, և կինս որ հօրը մէկհատիկն էր, երեք հարիւր ֆրանքի եկամուտը ձեռք անցուց... :

— Ասոր վրայ հարկաւ զձեզ սիրել սկսաւ։

— Ընդ հակառակը, պարոն, անգամ մը որ ժառանգութիւնը, ձեռք ձգեց, էլէ՛ծնօր ինծի գալով ըսաւ։

« — Պարոն, հայրս ողջ եղած ատեն, հարկ համարեցի հնազանդ երեւիլ այն բաղդին որուն զիս ենթարկած էր. բայց այսօր որ մեռած է, այլ ևս պէտք մը չեմ տեսներ վարելու կեանք մը որ անտանելի է ինձ համար։ Գիտէ՞ք որ ես ձեզ հետ ահամայ ամուսնացայ... :

» — Շատ ճշմարիտ է, պատասխանեցի ամենայն անկեղծութեամբ, ատիկա ինծի խոստովանեցաք։

» — Լաւ ուրեմն, պարոն, անշուշտ դիտած էք թէ մեր ամուսնութենէն ի վեր, որ այսօր տարի մը կընէ, զգացումներս բնաւ չեն փոխուած... թէ ըզձեզ առջի օրէն աւելի չեմ սիրեր... թէ ձեր ներկայութիւնը ինծի համար անտանելի է իսկ... :

» — Այդ ալ շմարիտ է, տիկին. գիտեմ որ շան մը սեղ անգամ դրած չէք զիս... :

» — Ուրեմն, պարոն, ձեր գաղափարն ալ անանկ չէ թէ իրարմէ չթորո՞՞ւց մարդիկ հարիւր անգամ աւելի աղէկ կընեն եթէ իրարմէ զատուին... Գալով ինծի, պարոն, դուք զիս ձգել ուզէք կամ չուզէք, ես զձեզ պիտի ձգեմ... :

» — Ուրեմն ինծի կուգայ թէ, ըսի, եթէ ես ալ զձեզ ձգել ուզեմ, աղէկ կընեմ... :

» — Այո, պարոն, աղէկ կընէք։ Ես ձեզմէ բան մը չեմ ուզեր. ես ալ դրամ ունիմ, դուք ալ. երկուքնիս ալ առանց մէկուն օգնութեան կարօտ ըլլալու կընանք ապրիլ... Ուրեմն այս դորձը կարգադրուած է, և վաղուքն այս քաղաքը ձգելով ուրիշ տեղ պիտի երթամ... :

» — Ինչպէ՞ս... վաղը... ինչո՞ւ այսչափ շուտ, գոչեցի։

» — Որչափ որ շուտ ըլլայ այնչափ աղէկ կըլլայ, պարոն։

» — Սակայն կարծեմ թէ միտունիդ ուրիշին հետ ամուսնանալ չէ։

» Էլէ՛ծնօր ուսերը՝ բարձրացուց և պատասխանեց.

» — Զիս ո՞վ կարծեցի՞ք, պարոն։ Ես ձեզի ըսած եմ թէ պարտականութիւնս կը ճանցնամ... թէ ոչ միայն սուքինի եմ, այլ և զիս յիշողն։ Բայց, օրինակի համար, եթէ մեռնիք... եթէ բարեկարգաբար այրիանամ... ո՛հ, այն ատեն... բայց ես այդ վայրկեանը փութացնելու համար բան մը չեմ ընենք... :

» — Ատիկա ձեր աղնութիւնն է, տիկին։

» — Միայք բարեաւ, պարոն։

» Ելէ՞ծնօր արդէն կը մեկնէր . ետեւէն վազեցի և խանդաղատեալ ձայնով մ'ըսի .

» — Բայց , տիկին , եթէ ժամանակը ձեր ինձ նըկատմամբ ունեցած զգացումներն փոխէր . . . եթէ դագրէի ձեզի անախորժ երեւելէ . . .

» — Օ՛ , առիկա անկարելի բան է , պարոն :

» — Գոնէ հրաման չէ՞ք տար որ երբեմն գամ՞ որ պիտութիւննիդ հարցնեմ :

» — Հարկ չկայ գալու որպիսութիւնս հարցնելու . սակայն , եթէ անպատճառ դու կուզէ՞ք . . . ես ձեզի հասցէս կ'իմացնեմ , և դուք ալ կ'ընաք . . . ուշ ուշ այցելութիւն տալ . . . առանց մոռնալու սակայն թէ տունս պանդոկի տեղ դնելու չէք . . .

» — Չեմ՞ մոռնար , տիկին :

— Ահաւասիկ , սիրելի Բօպ . . .

— Էրնէսդ . . .

— Սիրելի բարեկամս , կ'ոչմէս բաժնուելուս պատմութիւնը . . .

— Անկէ ի վեր շատ ատեն կա՞յ :

— Տասն և ինը տարի :

— Կիններնիդ քանի՞ տարեկան էր . . .

— Գրեթէ քսան երեք տարեկան :

— Ուրեմն հիմա . . . հասուն կ'ին մ'եղած է :

— Ե՛րբ ագեղ էր , պարոն , ե՛րբ վսեմ չէր այն կ'ընէ . . .

— Ի՛նչ , տակաւին սիրահարած էք անոր :

— Աւա՛ղ , երբէք միտքէս չէ ելած . . . զի՞նքը միտքէս հանելու համար , Ի՛նչ որ կարելի էր ընել՝ ըրի . խաղացի , խմեցի . . . մինչեւ անգամ դնդակախաղի մեջ տասն և երկու Ֆրանք կ'որոնցուցի . . . պա-

ղած շամբանեայ խմեցի . . . միմիայն ես մինչեւ կէս շիշ խմեցի . . .

— Հիմա ամբողջ շիշ մը պիտի խմենք . . . :

— Բայց ի զուր , բարեկամս : Ելէ՞ծնօրի դէմքը միշտ հոս է . . . սրտիս խորը . . . և տեսնելով որ բանով մը կարելի չէր մոռնալ զինքը . . . որոշեցի հանդարտ ձգել տեղը . . . Ամէնը մէկ բան է . . . կարգուած լլալ . . . միշտ իւր կ'ընէր սիրել . . . և անոր հետ չապրել . . . տխուր բան է այս . . .

— Եթէ հետը ապրէիք , շատ հաւանական է որ զինքը չպիտի սիրէիք :

— Այդպէս կը կարծէք . կը կարծէք որ եթէ երջանիկ ըլլայի , այս զգացումները չը՞պիտի ունենայի իրեն նկատմամբ , չէ՞ք հաւատար թէ՞ երբ մէկը իւր կնոջ հետ երջանիկ կեանք վարէ , կ'ընէր սիրելով կրաւականանայ . ձեզի համար այս տեսակ մարդը անշուշտ ապուշ մ'է . . . Բայց ես պարոն , ես կը կարծեմ թէ սխալ գաղափար մ'է այդ . ես կը կարծեմ թէ ապուշը այն է՝ որ իւր ունեցածէն դո՛հ չըլլալով , ուրիշ բաներ գտնելու ետեւէ կ'ըլլայ : Ես եթէ կ'ին մը ունենայի , դո՛հ կ'ըլլայի , թէեւ ուրիշները վրաս ծիծաղին , բայց դիտած եմ թէ մեր վրայ ծիծաղողները շատ անգամ մեր վիճակը ունենալ կուզեն :

— Օ՛ , օ՛ , գի՛նին գաղափարներնիդ զարգացուց . հիմա այնչափ անմտաբար չէք խօսիր կ'որ որչափ . . . ըսել կուզեմ թէ , առջի բերան չէր կարծուեր թէ այո՛չափ հանճարեղ ըլլաք :

— Ես հանճարեղ չեմ , այլ միայն ողջախոհ :

— Ողջախոհութեամբ կ'ին չհրապուրուիր . . . Կ'իներ . նիդ Բարի՛դ կը բնակի . . .

— Երկու տարիէ ի վեր միայն : Ելէ՞ծնօր չի՞ մը

շատ տուն կը փոխէ : Զիս ձգած ատենը՝ երբ Թրոյ կը բնակէի՝ նախ և առաջ Պար-Սիր-Սէն գնաց բնակեցաւ . . . հազիւ վեց տարի հոն կեցաւ , բայց՝ որովհետեւ Թրոյէն հեռու չէր , գրեթէ ամեն ամիս զինքը կայցելէի . կերեւայ թէ ասկէ շատ ձանձրացաւ , ուստի և Պարէն ելաւ Նորմանտիա գնաց . Նորմանտիա եղած ատեն , վեց ամիսը մէկ մը զինքը տեսնելու կերթայի : Դրեթէ վեց տարի ալ Նորմանտիա կեցաւ , յետոյ օրին մէկը տունէն ելաւ , Պօփէնսիի մօտերը՝ երկայն կիրճի մը մէջ շինուած ամարանոց մը բնակելու գնաց . . . բայց ի՛նչ երկայն կիրճ . . . եթէ իր տեղը ես ըլլայի՝ նուազութենէ կը մեռնէի . . . իւր տունը երթալու համար կառք չկար . . . ճամբաները անխի հետքերով և փոսերով լեցուն էին , այնպէս որ այլ եւս տարին մէկ անգամ միայն զինքը տեսնելու կերթայի , այն ալ ճամբան էշովս միտսին վար իյնալով . . . Ա՛հ , անքճեալ ճամբայ . . . տղմուտ փոսերով լեցուն էր :

— Էշով կլներնիդ տեսնելու կերթայիք :

— Այո՛ , ես ընդհանրապէս էշով կը ճանապարհորդեմ :

— Դոնէ կլներնիդ լաւ ընդունելութիւն կընէ՞ր ձեզի . . .

— Միշտ առաջուան պէս , բարի էտուարս , միշտ չոր՝ գաժան գէմքով , անշորհք կերպարանքով . . . և զովանալու համար գաւաթ մը ջուր անգամ չէր տար . . .

— Որչա՛փ ալ յամառ էք եղեր . . .

— Ի՛նչ օգուտ . . . ձեռքս չէ . . . Վերջապէս , գրեթէ երկու տարի կայ , կերեւայ թէ դադարած է կզգիացեալ գիւղի , երկայն կիրճի և խոտորնակ ճամբաներու մէջ բնակելէ , և Բարիդ եկած է . . .

— Ա՛ , հիմա Բարի՞դ է . . .

— Այո՛ , բայց այս անգամ , չեմ գիտեր թէ մոռնալով եթէ ոչ դիտմամբ , բայց սա ճշմարիտ է որ հասցէն չըրկեց . . .

— Շատ կարելի է որ դիտմամբ ըրած ըլլայ :

— Իրա՞ն . . . Վերջին անգամ իւր տունը գալած ատենս այնչափ գէշ բնդունելութիւն մ'ըրաւ որ միտքս գրի մէկ մ'ալ տունը սաք չլիխել երկայն տուն : Բայց երկու տարի է որ զինքը չեմ տեսած , պարոն . . . երկու տարի . . . և կը խոստովանիմ թէ ալ չեմ կրնար ազրիլ առանց Էլէօնօրս տեսնելու . . . երբ Էլէօնօրս կըսեմ , ինքզինքս միթմարելու համար է . կրնայի պարզապէս Էլէօնօր ըսել , որովհետեւ թէ և կինս է , բայց և այնպէս իմս չէ :

— Խեղճ Շուպլան . . . Բարիդի մէջ ու՞ր բնակիլը գտած էք ուրեմն :

— Ես չգտայ . այլ Բիէրրօթէն , որուն աղաջած էի որ կնոջս ուր նստիլը իմանայ . բաւական ատեն կայ որ ինձ գրած է . « Բու կէսդ . . . որուն քառորդը անգամ քուկդ չէ » Բիէրրօթէն միշտ կատակաբանութեամբ կը գրէ , « քու կէսդ Պասթիլի մօտ , Պուլփար Պամարէի վրայ կը թառի » Ասկէ կը հետեւցնեմ թէ փիղի մօտերը կը բնակի :

— Ի՛նչ , փի՞ղի մի . . . հիմա փիղ չկայ :

— Ա՛հ , մեղք . . . ինչ աղւոր էր . ինչ որ է . . . Էլէօնօրը պիտի գտնեմ :

— Կլներնիդ իւր սիրական Սըդիւրին հետ տեսնուեցա՞ւ . . . Շատ հաւական է . ձեզմէ հրաման առնելու պէտք չունի անոր հետ տեսակցելու համար . . .

— Ոչ , կը սխալիք . . . Էլէօնօր առաքինի է . . . չեմ յուսար որ ուրիշի հետ սիրահարութիւն ընէ , և

երբէք տունը այս տեսակ մէկը չեմ տեսած :

— Աղէկ չարահիմութիւն... տարին մէկ մը տունը կերթաք... գացած ատեննիդ այն մարդը կը պահեն... և այնպիսի ճամբայ մը կը բռնեն որ դուք ալ կտախպուիք շատ չկենալ :

— Մըսէք այդ պէս, Ատուֆ, կաղաչեմ. սիրտս կըրտար կտոր կընէք. կարծես սրտիս քար կըղարնէք :

Եւ խեղճ ամուսինը տխուր դէմքով աչքերը յերկինս կը բարձրացնէ. բայց իւր ընկերը կը փութայ գաւաթը լեցնել, ըսելով.

— Է՛, այդ ինչ է, տղու խօսքեր, յուսահատութիւն... Բռան տարի է որ ամուսնացեր էք, և տակաւին այդ բաներուն վրայ կը մտածէք, երբ տառն և ինը տարիէ ի վեր ձեր կնոջմէն զատուած էք. իրաւ կըսեմ, Պ Շուպլան, մարդուն հաւատալը չգար. ձեզի պէս մարդ շատ քիչ կը գտնուի... Բայց ես զձեզ պիտի բժշկեմ. ես մոռցնել պիտի տամ ձեզ բոլորովինն այդ անպիտան կինը որ ձեր յարգը չէ գիտցեր :

— Անկարելի է, բարեկամ :

— Մարդուն համար անկարելի բան չկայ, բայց է մեծ գիւցաղն մը և Պ. Սքրիթ, որոց ըսածը՝ սաւ կայն՝ իրաւացի չէի, որովհետեւ ես իմ մասիս՝ շատ անգամ փորձած եմ աղաներովս դեղձի կուտը կտորել, և մէկ ագամուն ալ չեմ յաջողած : Բայց մարդուն սիրտը դեղձի կուտէն դիւրին է կտորել : Կը կըրկնեմ, ես կիներնիդ մոռցնել պիտի տամ ձեզի :

— Աւելի աղէկ կընէիք եթէ զիս իրեն սիրցնել տայիք :

— Հարկը անգամ ըսուած բան է որ սէրը չը հրամայուիր. այս ճշմարտութիւնը շատ աւելի իրաւացի է քան թէ եղնել ըսել թէ անկարելի բան չկայ :

Հիմա, ձեր ցաւին բժշկութեան պիտի սկսինք շիշ մը շամբանեայ ուղերով :

— Շիշ մը շամբանեայ. Տէր Աստուած. շամբանեայն ինչ պիտի ընէք... :

— Զարմանալի հարցում. շամբանեայն ինչ կընեն. կը խմեն... :

— Հիմա ինծի շամբանեայ պիտի խմցնէք... բայց այն ատեն ոչ կընամ քալել ոչ ալ ոտքի վրայ կենալ. հաւատացէք որ ես արդէն աղէկ մը գիտով եմ, հակառակ ձեր ըսածին թէ պօրտօն մարդս կը դովացնէ :

— Շամբանեայն պօրտօն տուած գինովութիւնը կանցնէ... Ինչերնուդ պէտք, դուք ինծի պէս չարահիմն խօսքին հետեւեցէք, ես աղէկ բանը գիտեմ... Եթէ ես ձեր տեղը ըլլայի, աղէկ տախտա մը կառնէի, ետքը կնոջս տունը կերթայի, բայց ոչ թէ վախկոտութեամբ, այլ գլուխ բարձր, կուռփրս աղբընս վրայ դրած, և իրեն կըսէի.

« — Տիկին, վեց ամիս տուներնիդ պիտի կենամ. շուտ գիրկս եկէք և դուրսայնորս հանեցէք... »

— Է՛հ, ինչպէս որ էր զիս տունէն դուրս կընէր... :

— Իրաւունք չունի զձեզ վռնաելու... :

— Ասկէ դատ այն ատեն պիտի սրբողէի... և պիտի հիւանդանայի... :

— Կեանքերնուդ մէջ անգամ մ'ալ մարդ եղէք :

— Այդ անկարելի բան է... :

— Լուէ, բօքֆօր պանիրը եկաւ... Տղայ, շամբանեայ բեր մեզի :

— Որ տեսակէն, պարոն... :

— Սիյլըրի. սիրած շամբանեայս այս է :

— Յրդարեւ , միջնեց Շուպլան , քանի մ'օր ճաշ
չպիտի ընեմ :

Շամբանեան կուգայ : Պ էրնէսդ գաւաթները կը
լեցնէ , և դեռ իւր ասպնջականը գաւաթը բերնին
չդպցուցած՝ գաւաթը կը պարպէ :

Այս միջոցին մեռել մը կանցնեն : Պ Շուպլան
ննջեցելոյն կառքը տեսնելով կը դռնէ .

— Մեռնողը ո՞վ է . . :

— Մեռնողը ով է՞ն ինչ է , կը պատասխանէ ըն-
կերը . ես գիտեմ . . . ընտիր նախաճաշիկը ձգեր . . .
մեռելի վրայ կը խօսիք :

— Որովհետեւ փողոցէն մեռելի կառք մը կանցնի
կոր :

— Ա՛ . . . կը կարծես որ կառքին մէջինին ով
ըլլալը ես գիտեմ . . . : Բարեկամս , ձեր գաւաթին մէջ
չենք . . . Բարիդի պէս մեծ քաղաքի մը մէջ , երբ որ
պարզ , անծուրդ , անշքագիր մահակառք մը անցնի ,
պարզ կառքի մը տեղ կը դնեն : Մեռնողը յարգող
անցորդները ձեռքերնին դիտարկնուն կը տանին , յե-
տոյ տաանց այլ ևս մտածելու կառքին մէջինին ,
գործերնուն վրայ կը խօսին : Մեծ քաղքի մը մէջ ,
ուր ամէն բան , վիշտ , ցաւ , բարեկամութիւն և յի-
շատակ , այնչափ շուտ կանցնի . ուր աղմկալից՝ գործ-
ծօն՝ զբաղեալ կեանքի մը յորձանքը թող չտար որ
գորովալիք՝ անկեղծ՝ բարեպաշտ՝ զգացումները մեր
միտքը բանան և սրտերնիս հանդարտեցնեն , մար-
դու մը մահը կարեւոր գործ մը կը նկատուի , որպէս
զի տարւոյն վերջը մեռնողներուն թիւը ծնողներուն
թիւոյն հաւասար գայ : Եթէ այսպէս չըլլար , Ժողո-
վրդեան թիւը խիստ պիտի շատնար :

Մահուան խստութիւնն անգուցական է .

ընդունայն կաղաքս .

Անողորմ մահուան ականջըն գոց է .

Պոռա՛ , սրբափ կուգես .

Յարդապատ հիւղին մէջ խեղճ աղքատըն

Կը փչէ գիւր հոգին ,

Ինչպէս ամբապան՝ հոգի քաղաւորըն

Ի մէջ իւր պապաթին

Այս ստանաւորը աղքատին մխիթարութիւնը , մե-
ծերուն սարսափը , հարուստներուն յուսահատու-
թիւնը և փիլիսոփային խլիճաւ քապիօն (1) է :

— Ա՛ . . . ա՛ . . . լատիններէն ալ գիտե՞ք կոր , սի-
րելի . . . բան . . . :

— Այո՛ , անինամ թողուած հագուստիս նայելով
կը զարմնաք լատիններէն գիտնալուս վրայ . . . բայց
մարդ չառ բաներ կրնայ գիտնալ , և գրպանը սու մը
չունենալ :

— Մեռնողին անձնն ալ չէք գիտեր :

— Սիրելիդ իմ Շուպլան , եթէ պղտիկ քաղքի
մը մէջէն մեռել անցնեն , մեռնողին ով ըլլալը կը
հարցնեն ու կը տեղեկանան . աւանի մը մէջ , ամէն
մարդ ի՛նչ հիւսնողութենէ մեռնիլը գիտէ . գիւղա-
քաղքի մը մէջ , ամէն մարդ մեռնողը կը ճանչնայ ,
և շատերն ալ յուզարկաւորութեան կերթան , բայց
մեծ քաղքի մը մէջ , վերջին անգամ ըլլալով՝ կառ-
քով գացողին ուշադրութիւն անգամ չեն ընէր . . . :

— Այո հաշով գիւղաքաղքի մէջ մեռնիլը ա-
մենէն աղէկն է . ի՞նչ կրնէք :

(1) Իսթեմա քապիօն . առաջուած լատինական , որ կը նշա-
նակէ վերջին փայտ :

ԲԱՐԻՁԻ ՄԷՉ ԻՆՉՊԷՍ ԿԱՐԵԼԻ Է ԲՆԱԿԻԼ

Դինին տխրեցուցած էր զՊ. Շուպլան. եթէ քանի մը դուռնի ալ շամբանեայ խմէր՝ լալու պիտի ըսկընէր : Իւր բարեկամը զայս տեսնելով՝ ամբողջ շիշը ինքնիրեն կը պարպէ : Յետոյ խահուէ և ըմպելիք բերել կուտայ, զանոնք ալ գինւոյն չափ շուտ կը կլնէ, և բնաւ գինովցած չերեւիր : Ընդհակառակը Պ. Շուպլանի բերանը թանձրացած է, աչքերը պղզտիկցած են, և գոռարաւ կրնայ երկու խօսք ընել :

-- Սակայն, կը թռթռովէ Շամբանեային կլորիւ(1) շինելով, չեմ գիտեր թէ ես այս երեկոյ մը պիտի պառկիմ :

-- Պանդուկ մը չիջա՞ք :

-- Բնաւ, պարսպադուռը իջայ, նստած կառքէս ելայ... և անկէ ալ յառաջանալ սկսայ :

-- Հետերնիդ բան չբերի՞ք :

-- Ո՛չ, հետս բան մը չբերի. բնակելու տեղ մը գտնելուս պէս, Թորոյ թուղթ մը կը գրեմ, և ինչ որ ուզեմ երկաթուղիով կը ղրկեն :

-- Բայց գոնէ դրամ ունի՞ք :

-- Օ՛, գալով դրամի, ոսկի ունիմ, ոսկի. քսակս աղէկ լեցուած է, ու մէջը հինգ հարիւր ֆրանքի նաբոլէօն կայ... :

(1) Տեսակ մ'ըմպելիք, թէյով, ջուրով և օղիով պատրաստուած :

-- Հինգ հարիւր ֆրանքի... գրպաննիդ հինգ հարիւր ֆրանք ունիք և տակաւին կը մամտաք թէ ուր պիտի պառկիք. ուզած տեղերնիդ, ուր որ կրնաք, Լուվրի պանդուկէն սկսեալ մինչեւ Սէնդ-Մարկերի փողոցի կահաւորեալ պանդուկները. Բարիզի մէջ պանդուկ չա՞տ... ամենամեծ աղէկութիւն մ'ալ կայ որ ամէն մէկ կարգի անձի համար պանդուկ կայ. միլիոնատիրոջ, վաճառականին, եկամուտով ապրողին, գործաւորին և վերջապէս ինծի պէս անպաշտօն դատարկագորտին համար որ շատ անգամ երկու ոտէն աւելի չունենար գրպանը :

-- Օ... ուրեմն, եթէ այդպէս է, գիտէք որ ես հոս տեղ բանէ մը չեմ հասկնար : Ասկէ գրեթէ տասն և ութ տարի առաջ՝ երբ Բարիզ եկայ, այս տեսակ բաներով ժամանակ չանցուցի. բարեկամիս մէկուն տունը կը բնակէի, որ զիս քաղքին մէջ կը պտտցնէր ամենէն գեղեցիկ բաները ցուցնելու համար : Քիչ մը առաջ, կառքով եկած ատենս, մէկ բան մը միայն տեսայ, պուլվարը... ա՛հ ի՛նչ սքանչելի է : Ուրեմն կըսէք թէ կրնամ Լուվր բնակիլ, զիս կը զարմացնէք, ես կը կարծէի թէ պաշտօտական մ'ըլլալ պէտք էր այս պաշտօնին մէջ ընդունուելու համար :

-- Ես Լուվր պաշտօնին վրայ խօսք չըրի, Լուվր պանդուկը ըսի, որ շատ տարբեր է պաշտօնէն :

-- Լուվր պանդուկը ինչ է :

-- Շքեղ՝ փառաւոր՝ մեծ նոր շէնք մը, ուր ճամբորդները իշխանի, բաշայի չափ կը մեծարուին և հանգըտութիւն կը գտնեն, սա պայմանաւ որ իրենք ալ նապաստներու պէս վճարեն :

-- Ես չեմ ուզեր որ զիս բաշայի պէս աղէկ նային, ինչմէ շատ վեր բան է այդ : Սէնդ-Մարկերիդ

փողոցի կահաւորեալ պանդոկը ինչ է :

— Օ՛, սիրելի պարոնս, մէկ բեւեռէն միւսը ցաւ-
կեցիք խփոյն . խիստ մեծէն՝ խիստ փոքրը : Սէնդ-
Մարկրիդ փողոցը Սէնդ-Անդուան արուարձանին մէջ
է . այս փողոցը բնաւ չմանիր Փէ փողոցին . անտե-
ղի բնակիչները ամենեւին ցոյց չեն ընեն . վերջապէս
հոնտեղ շատ մ'ողորմելի պանդոկներ կան որոնք կը
յանդգնին կանաւորեալ անունը կրելու , թէեւ շատ
քիչ անգամ զարգարուած են : Բայց սա կայ որ այն-
տեղի սենեակները շատ աժան են : Եթէ ասանձին
սենեակ մ'ուզէք , միւրաւի տեղ կը գնեն զձեզ :

— Ի՛նչ , մարդու հետ ալ կը բնակին :

— Սովորաբար մարդու հետ կը բնակին . մէկ
սենեակի մէջ շատ անգամ շատ մարդիկ կը բնակին .
բայց այս պանդոկներուն մէջ , եթէ ուզէք , փոխանակ
զարգարուած սենեկի մէջ բնակելու , լարաւոր սենե-
կի մէջ կը բնակիք :

— Լարաւոր . . . Տէր Աստուած . . . լարաւորը
ինչ է :

— Լարաւորը մեծսենեակ մ'է , ուր բնաւ կարա-
տիք չկայ , բայց որուն մէջ երկու կամ երեք ոտք
բարձրութեամբ պատէն մեծ լարեր կապուած և եր-
կնցած են : Այս լարերով սենեակները մասերու կը
բաժնուին . ձեզի այս խորոցներէն մէկը կուտան ուր-
կէ անդին անցնելը արդիւեալ է , և եթէ անցնիք՝
ձեր դրացիներէն ոտքի և կռուիի հարուածներ կու-
տէք : Այս է լարաւոր սենեակը ըստածը :

— Կարմանամ ու կը զարմանամ . . . դաւառացի-
ները որչա՛փ տգէտ են եղեր . խեղճէս միտքէս չէր
անցներ որ այսչա՛փ դեղեցիկ , այսչա՛փ փայլուն քաղ-
քի մը մէջ , այսքան տգեղ շէնքեր գտնուին :

— Սիրելի բարեկամս , ամենէն փայլուն , ամենէն
բաղմամբդ քաղաքներու մէջ անգամ կան մարդիկ
որ երբեմն ճաշ ընել չեն գիտեր , և կան մարդիկ ալ
որ գրպանին հազիւ մէկ սու ունին իրենց ննջարա-
նին դրամը վճարելու համար : Արդ , մէկ սուով ան-
կողինաւոր սենեակ չգտնուիր , բայց լարաւոր սենեակ
կրնան գտնել :

— Լարաւոր սենեակին գինը մէկ ո՞ր է :

— Այո՛ :

— Ինչի վրայ կը պառկին :

— Տախտակամածին վրայ . կամ եթէ կրնաք սու
մ'աւելի տալ , փափուկ յարգի վրայ :

— Քանի ձեր քսածները մոխի կընեմ զարմանքս
կաւելնայ :

— Սիրելի Շուպլան բարեկամս , միայն դաւառա-
ցիները չեն որ բոլոր այս բաներուն վրայ ծանօթու-
թիւն չունին : Մենք այնպիսի մարդիկներ ունինք որ
երեսուն տարիէ ի վեր Բարիդի մէջ կը բնակին , կան
ալ որ Բարիդի մէջ ծնած են , և այս բաներուն վրայ
բնաւ տեղեկութիւն չունին , և որոց համար այս քա-
ղաքին մէկ մասը դեւ անժանօթ է : Անդէն փողոցի
կամ Պուլլար տէղ-Իգալիէնի բնակիչներէն շատերը
Սէն-Մարսօ արուարձանին մէջ ոտք չեն կոխած , և
Մուֆդար փողոցին ուր բլլալը չեն գիտեր : Խանութ-
պաններու կիներ կան որ բոլոր կեանքերնին իրենց
հաշուատեղանին առջեւ նստած կանցնեն և իրենց Սէն-
Տընի արուարձանէն դուրս չելած կը մեռնին : Այս-
պէս կը տեսնէք թէ Բարիդի մէջ լարաւոր սենեակի
մէջ բնակիլ կարելի բլլալը չգիտանալիդ մեղադրելի
բան մը չէ :

— Շատ իրաւունք ունիք . բայց բռնէք , թէ ոտոր ,

իմ աշուղներս կը մթննան կոր թէ ոչ գիշեր եղաւ ,
Կարծես թէ այնչափ յստակ չտեսնուիր կոր :

— Տէր ողորմես , գիշեր է . չէ՞ք տեսներ , կազե-
րը կը վառեն , և հիմա այս սրճարանը աւելի փայլուն
պլիտի ըլլայ , որովհետեւ Բարիզի մէջ սրճարանները ,
գիշերները ցորեկուընէ աւելի պայծառ են :

— Կը ցաւիմ որ մինչեւ գիշեր այս սրճարանին մէջ
մնացեր եմ , որովհետեւ հիմա աւելի գոտարու-
թեամբ ճամբաս պիտի գտնեմ . . . Կուզեմ շնորհքով
պանդակ մը գտնել , չեմ ուզեր լարաւոր սենեակի մէջ
բնակիլ . . . Բայց իշխանի մը պէս ալ ընդունելութիւն
գտնել չեմ ուզեր : Դուք ալ իմ գաղափարէս չէ՞ք :

— Հոգ մընէք , ուղածելիք պիտի գտնէք . առկէ
զատ , չըմի թե ես ձեզի տուաջնորդ կըլլամ :

— Մեկնինք ուրեմն . բայց կարծեմ թէ նախ և
առաջ նախաճաշին դրամը վճարելու է :

— Ես ալ այնպէս կը կարծեմ , որովհետեւ , բացէ
իբաց ըսեմ , ես չեմ կրնար վճարել :

— Հարկաւ . քանի որ ես հրաւիրեցի զձեզ , ես
պիտի վճարեմ :

— Այս մասին կը համաձայնինք : Հէ՛յ , աղայ ,
գումարը պարոնին բեր :

— Նորէն ի՞նչ կուզէք կոր . . . խմելիք :

— Ոչ դուք ալ . գումարը կուզեմ կոր . հիմա
խորակացուցակի տեղ գումար կը գործածեն :

— Որչափ ետ մնացեր ենք գաւառին մէջ . մենք
տախալին ցուցակ կըսենք . ժամանակէ եղեր որ Բա-
րիզ գամ , սովորութեանց և նորաձեւութեանց տե-
ղեկանալու :

Մանչը ցուցակը կը բերէ , որոյ գումարն էր երե-
սուն և ութը ֆրանք յիսուն սանթիմ : Պ. Շուպլան

քանի մ'անգամ գումարին վրայէն կանցնի , աչքերը
կը շիէ և կը թոթալէ .

— Երեսուն . . . երեսուն և ութը ֆրանք . . . կա . . .
կարելի բան չէ . . . հաշիւին մէջ սխալ մ'ըլլալու է . . .
երկուքնուս նախաճաշը երեսուն և ութը ֆրանք չք
կրնար ըլլալ . . . չափազանց գումար մ'է այս :

— Նայինք ի՞նչ է , կըսէ գիմացիներ թուղթը առ-
նելով և աղէկ մը քննելով :

— Ո՛չ , բարեկամս , սխալ չկայ . գումարը ճիշդ է .
երեսուն և ութը ֆրանք յիսուն սանթիմ :

— Ի՞նչ , ճիշդ է մի , ձեզի ալ սարսափելի կեր-
պով սուղ չերեւիր կոր :

— Ո՛չ : Երեք շիշ պօրտօ և մէկ շիշ շամբանեայ
խմեցինք . . . առկէ զատ աղէկ նախաճաշ մը չըրի՞նք :

— Ես չեմ ըսեր կոր թէ դէշ նախաճաշ մ'ըրինք .
բայց մէկ կերակուրի համար այնչափ ստակ տալ . . .
միլիոններ կերած ըլլալիդ . զարմանալի չէ . . . Բայց
ինչ որ է , քանի որ այնչափ է , վճարենք :

Պ. Շուպլան բաճկոնին դրպանէն մեծ քսակ մը կը
հանէ , այն տեսակ քսակներէն որոնք չարժական կապ
մ'ունին , և որոց մէջ երկու բերան կայ : Այս քսա-
կին ամէն մէկ բերանը սակիով աղէկ մը լեցուած էր .
Պ. Շուպլան երկու նաբոլէոն առնելու համար մէջի
դրամները խառնած առեն՝ իւր նոր բարեկամը կար-
միր յակինթի պէս փայլող աշուղները քսակին վրայ
կը յառէ անխախտաբար :

— Մ'նայածը տուր , աղա՛յ . կըսէ Շուպլան եր-
կու նաբոլէոնը տալով :

— Բնա՛ւ , բնա՛ւ , առնելիք չունիք . կը գոչէ Պ.
Էրնէսդ . մնացածը մանչունն է , երեսուն սու . . . շատ
չէ : Սիրելի գաւառացիս , Բարիզի սովորութիւնները

գիտնալու էք : Մանչուն պարտքերնիդ վճարած ատեն եթէ ստակ աւելնայ՝ անոր ձգելու էք :

— Ա՛, բարիդի մէջ ա՛յս կերպով ստակ կը վճարեն՝ այս քաղքին մէջ ապրելը մարդուն որչա՛փ սուղի կը նստի եղեր :

Շամբընուացին մեծ հառաչ մ'արձակելով քսակը նորէն դրպանը կը դնէ . յետոյ կըսէ .

— Պանդոկ վնասուելէ առաջ՝ կուղեմ գիտնալ թէ էլէօնօր Պուլվար Պամարչէ՞ կը բնակի : Պառկելու չը գացած՝ իրեն պատուհանը մէկ մը նայիլ կուղեմ :

— Ա՛, ձեր կնոջ վրայ կը մտածէ՛ք . . .

— Միշտ , աւա՛ղ , միշտ . . . քանի որ զինքը տեսնելու համար միայն Բարիդ եկած եմ :

— Լաւ պտտելով Պուլվար Պամարչէ կերթանք . տանը թիւը գիտէ՛ք :

— Ա՛հ , ոչ , չեմ գիտեր :

— Վնաս չունի , ամբողջ Պամարչէի մէջ տիկին Շուպլան կը հարցնենք :

— Տիկին Շուպլան . . . ի՞նչ կըսէք կինս այդ անունը կառէ , տիկին Շուպլան չըսուելու համար է որ զիս ձգեց :

— Սակայն անունը այս է .

— Կը կարծէի թէ հօրը անունը առած ըլլալը ձեռքի իմացուցած էի . տիկին Նուարվիյ հարցունելու եմք :

— Նուարվիյ :

— Այո՛ , ցատկոտ հայրիկին անունը այս է . . .

— Նուարվիյ . . . Նուարվիյ . . . տարօրինակ բան :

— Ձեզի տարօրինակ կերելայ կոր այս անունը , բայց էլէօնօր շատ հաւանած է :

— Ո՛չ . . . տարօրինակ չէ . . . բայց կարծեմ թէ այս անունը լաւ եմ . . . այո . . . այո . . . ա՛ , հիմա միտքս եկաւ :

— Վախճանեալ աներոյ կը ճանչնա՞յիք :

— Թերեւս . . . հա՛ , հա՛ , հա՛ . ուրկէ ալ միտքս ինկաւ :

— Ինչո՞ւ կը խնդաք կոր :

— Ոչինչ . . . միտքս բան մ'ինկաւ . իրաւ որ երբեմն բաղդը շատ դարմանալի բաներ կընէ :

— Ի՞նչ կայ :

— Ոչինչ , բանի մը վրայ մտածեցի :

— Օ՛ն , երթանք . . . եթէ քիչ մ'օդ տունեմ գէշ չըլլար . . . պզտիկ . . . էրնէսդ . . . ա՛ , վերջապէս այս անգամ անուննիդ գտայ . . . գլխարկս ինծի կուտա՞ք . գլուխնուդ վրայ կախուած է . . . հէ՛յ , էրնէսդ :

Բայց Պ , Շուպլանի ճաշակիցը գլուխը կուրծքին վրայ ծռած էր . կարծես այժմ իւր խորհրդածութեանց մէջ ընկղմած էր և իրեն ուղղուած խօսքերը չէր լսեր : Ուստի Շամբընուացին իւր ձեռքը կառնէ գլխարկը , ստքի կեղնէ , առջևի կողմը կը ծռի , և վերջապէս՝ բաւական դժուարութեամբ՝ կը յաջողի գլխարկը առնելու և գլուխը դնելու : Ասկէ գրեթէ անմիջապէս վերջը , գորշ գլխարկով պարոնը մէկէն ի մէկ սաքի կեղնէ և սրճարանին դրան կողմը կերթայ ըսելով .

— Երթա՛նք :

— Ո՛ր կողմէն , կը հարցնէ Շուպլան ընկերոջը՝ փողոց ելած ատեն :

— Ո՛ր կողմէն որ ըլլայ , վնաս չունի . . . բայց ոչ , վնաս ունի . . . շիտակ ճամբէն երթալու է :

— Այս փողոցին մէջ որչա՛փ մարդ կայ . . . ցորեկուան պէս . . . ի՛նչ ալ աղէկ լուսաւորուած է :

— Ես չըսի՞ ձեզի , հիմա Բարիդի մէջ գիշերը չկայ :

— Իրա՞ւ... այս ալ չէի գիտեր... գիշերուան տեղ կ'ա՞ղը անցած է:

— Այո՛:

— Ուրեմն, երբ մէկը գիշերը չքնանայ, կըսէ, ա՛հ, ի՛նչ գէշ կաղ անցուցի:

— Կրնայ ըսուիլ:

— Ա՛հ. որչափ ետ մնացեր եմ... Ո՛վ Թրոյ, հայրենիքս, դուն որ տիկին Մեկեյասի պըրանքներուն պատճառաւ այնքա՛ն արիւնահեղ, այնքա՛ն երկարատեւ գահակալութիւն մ'ունեցար, ինչպէ՞ս կըլլայ որ Բարիզէն այսքան ետ մնացած ես:

— Ներեցէք, պարոն Շուպլան, այնքան աղուոր փաղկիւղ արտագրող Թրոյը Պրիամ թագաւորի առանձնան Թրոյը չէ:

— Իրա՞ւ կըսէք, նոր բարեկամս, միեւնոյն Թրոյը չէ՞:

— Կրնաք վստահ ըլլալ որ չէ: Ձեր Թրոյը հին ասենք՝ Նախնի Գաղղիացիներու Թրիքացիներու հին մայրաքաղաքն էր: Հռովմայեցիները Կեղտիաին միացուցին զայն. 889 թին Նորմանտացիները գրաւեցին և այրեցին. քիչ առնէն՝ նորէն շինուեցաւ և Շամբանեայի մայրաքաղաքը եղաւ:

— Ուրեմն ես Թրիքացի՞ եմ:

— Դոնէ Թրիքացիի սերունդէ էք. բայց, սիրելի Պ. Շուպլան, դուք ինծի մի նայիք՝ քաղցեք... ես ամենափոքր բանին համար կենալու պարտաւորուած եմ, կը հասկնաք...

— Շատ աղէկ... կամաց կամաց՝ չքեղ խանութները գիտելով կերթամ:

— Դացէք, բանէ մը մի վախնաք... ես ձեր ետեւէն կը հասնիմ. զձեզ չեմ կորսնցներ:

Ասոր վրայ դորշ գլխարկով պարոնը Շուպլանի քովէն կը հեռանայ, որ պտտելով կը յառաջանայ:

Մեր մարդը շատ մը խանութներու առջեւ կը կենայ, որոց իցոյց դրած վաճառքները ղինքը կը հիացնեն, յետոյ քանի մը քայլ յառաջ կերթայ: Քիչ մ'ատենէն, կանգ կառնէ և ետեւը կը նայի, կարծելով թէ ընկերը կը տեսնէ, բայց չը նշմարեր. քանի մը լուպէ կսպասէ. բայց անցորդները՝ ճամբուն մէջ տեղը կանգնած այս պարոնը կը հրեն միմեայով:

Շուպլան զարնուելէ և հրուելէ ձանձրացած նուրէն քաղել կսկսի ըսելով.

— Իրաւ որ... աւելի գէշ... ճամբայնիս շարունակենք... ղիս կը գտնէ հարկաւ, կարելի է որ յառաջ դացած է... առանց ղիս տեսնելու անցած ըլլալու է... բայց ինծի ըսաւ թէ կրնար գիւրաւ ղիս գտնել... ինքը Բարիզի ծակածուկը գիտէ:

Գաւառացին կը շարունակէ յառաջ երթալ, բայց յամբօրէն կը քայլէ, և ամէն վայրկեան ետեւը կը դառնայ՝ յուսարով որ նոր բարեկամին գալը կը տեսնէ: Սակայն այսպէս քառորդ մը կանցնի և Պ. Էրնէսդ չերեւիր:

— Ձա՛ր ստանայ, կըսէ ինքնիրեն Շուպլան, արդեօք բողբոջին կորսնցուցի՞ ղինքը, գէշ բան կըլլայ... սիրուն, խելացի, նոյն իսկ ուսեալ մէկն էր. երբեմն կրթեալ, երբեմն սրիկայ մարդու ձեւեր կընէր աւելի աղէկ, միօրինակութիւնը աղէկ բան չէ... սա խոհաւաճառ — սրճաւաճառին շատ ստակ առնել տուաւ ինձմէ... բայց աղէկ բաները կը ճանչնար կոր... առկէ զատ ղիս Բարիզի մէջ պիտի պտտցնէր... ուր տեղւանքը ես շատ չեմ գիտեր... մանաւանդ որ շատ եկած չեմ... Բարեկամի մը հանդիպած ըլլալու

է . . . իմ ստակովն նախաճաշելէ . . . ճաշելէ . . . և նոյն իսկ ընթրելէ . . . յետոյ կարելի բան չէ որ այսչափ շուտ զիս ձգէ . եթէ Բարիզի լաւ ոսկորութիւնները բաժնը այս է , կարծեմ թէ մենք դաւաճացիներս աւելի քաղաքավար եմք . . . ըստ թէ ետեւէս կը հասնի . . . յայտերնիս չկարենք գեռ . . . :

Պ. Շուպլան կը շարունակէ Բիւօլի փողոցին մէջ յառաջանալ , բայց իւր ճաշակիցը չգար :

— Այս փողոցը սրչափ երկայն է , կըսէ ինքնիրեն Շամբընուացին Բարիզի մէջ մինակ մնացած ըլլալուն վրայ տխրած , անպատճառ Պ. Էրնէսդը կորսնցուցի . . . կամ ինքը զիս կորսնցուց . . . Սա ուր պանդոկ պիտի գտնեմ . . . ասոր հետ մէկտեղ աղբոյ չեմ . . . հոս տեղ խօսուած լեզուն ալ թրոցի լեզուն է . դրպանը ոսկի ունեցող մարդուն համար դժուարութիւն չկայ : Ինչ որ է , բարեկամիս բռնած բնթացքէն բան մը չեմ հասկընար . . . Սակայն Պուլվար Պամարչէն գտնելու ջանանք :

Երթալով երթալով դաւաճացին Բիւօլի փողոցին ծայրը կը հասնի , և երբ Պուլվար Պամարչէ կը հարցնէ , ուրախութեամբ խառն զարմանք մը կը գայ՝ գիտնալով որ շատ մօտ է , քանի որ Սէնդ—Անթուան փողոցը կը գտնուի , որ Պատիճի հրապարակին մօտ է :

Մտնելով չըլլալուն վրայ ուրախացած Պ. Շուպլան քայլերը աւելի կը փութացնէ փնտռած պուլվարը աւելի շուտ հասնելու համար . տունները գիտած ատեն ուրախութեան հառաչ մը կարճակէ , բայց ասիկա բաւական չէ իրեն , կուզէ գիտնալ թէ կինը ո՞ր տունը կը բնակի , ո՞ր յարկը կը նստի , որպէս զի պատու հանները նայի . ասիկա գիտնալու համար դժնամարաններուն հարցնելու է :

— Նոյն իսկ երբ բնակարանը գտնեմ , կըսէ Շուպլան ինքնիրեն , այս ժամանակ Էլէօնօրի առջեւ չեմ կընար ելնել , ասկէ զատ , արդուզարդս տեղը չէ և փոշիով ծածկուած եմ , բայց երբ որ տունը գտնեմ , դժնամարանէն տեղեկութիւններ կ'առնեմ . . . զինքը կը կաշառեմ . . . և կարծեմ թէ կաշառելու եղանակը տարբերութիւն մը չունի գաւառիկէն . . . կ'ըմբռնեմ թիւն չընենք . . . ձեռքներս տասը ֆրանքնոց մը բռնենք դժնամարանին տալու համար . կնոջս ոսկորութիւններուն վրայ ինծի տեղեկութիւններ կուտայ , անոր ներքին կեանքը ինծի կ'իմացնէ :

Եւ իւր առատ նուէրը պատրաստելու համար Շուպլան ձեռքը գրպանը կը ասնի քսակը հանելու համար . բայց իզուր կը պրպտէ . . . քսակը պարապ է . միւս կողմը կը փնտռէ . . . նորէն պարապ . տափաթին , վերարկուին գրպաններուն մէջ կը փնտռուէ . ոսկիով այնչափ աղէկ լեցուած խոշոր քսակը չկայ : Խեղճ Շամբընուացին ստրտափած՝ սրտաբեկած՝ ապշած կը մնայ . պատահածին վրայ հաւատալը չգար . . . և սակայն երազ մը չէ . սառագիւ քսակը կորսնցուցած և գողցուցած է :

— Շան ծնունդ . այսօր բաղդս դէշ կ'երթայ կոր . կըսէ ինքնիրեն Շուպլան , այս դէպքին վրայ ապուշ կ'արած : Առաւօտուն ընչապէս . . . իրիկունն ալ քսակս : Եթէ այսպէս երթայ , Բարիզ մնալը աղէկ չպիտի գայ ինծի . . . Ի՞նչպէս կորսնցուցի քսակս . . . արդեօք սրճարանը ձգեցի , ուր այնչափ կերանք ու խմեցինք . . . կարելի է , որովհետեւ քիչ մը դիւնովցած էի . . . սակայն կարծեմ նորէն բաճկունիս զբոսը տեղաւորեցի . . . եթէ սրճարանը մոռցած չեմ , գողցուցած եմ . . . և որովհետեւ քովս մինակ

էրնէսդ բարեկամս կար... ուրեմն ինքը... ո՛հ, չեմ
կրնար միտքէս անցնել որ այս մարդը գող ըլլայ.
ինքը, որ գիտէ թէ մեր Թրոյ քաղաքը ատենօք
Թրիքացիներու մայրաքաղաքն էր... սակայն, սրճա
րանէն ելած ատեն, այնչափ շուտ աներեւութանալը
քիչ մը կը տարակուսեցնէ կոր դիւ... խեղճ Շուպ-
լան... քսակս ոսկիով լեցուն էր... Ա՛հ, Թրոյի
մարդը շատ իրաւունք ունէր երբ կըսէր. «քսակի պէս
գէշ բան չկայ... Ա՛հ, կարծեմ թէ տափառիս սա
գրքպանը քիչ մը ստակ կայ... տեսնենք... չորս
սու... դեռ չորս սու ունիմ... այս պուրվարէն հե-
ռանանք, որովհետեւ այսչափ ստակով ոչ դռնապան
կրնամ կաշառել, ոչ ալ կինս գտնել: Չո՛րս սու...
այս առաւօտ Բարիզ եկած ատենս հինգ հարիւր փը-
րանք ունէի գրքանս և այս երեկոյ չորս սու միայն
ունիմ...:

Ինչ կործանիչ տեղ... իրաւ է որ մարդ ստիպ-
ուած չէ ամեն օր գողցուելու... Անգղամ էրնէսդ...
սակայն փողպատն ալ ճերմակ չէր:

ԻՐԻԿՈՒՆԸ ՃՍՄԲԱՅ ՀՍՐՅՆԵԼՈՒՆ ՎՏԱՆԳԸ

Գթաղդ Շուպլան ըստ բողբի կը քալէր. քսակին
կորուստը՝ անծանօթ մէկու մը հետ բարեկամանա-
լուն, գործերը անոր պատմելուն և մանաւանդ զայն
սըրճարան հրաւիրելուն փոանգին վրայ խորհրդածու-
թիւններ ընել կուտար իրեն: Ինչ ընելիքը չէր գի-
տեր. վայրկեան մը փափաքած էր սրճարան վերա-
դառնալ, ուր այնքան լաւ կերուխում ըրած էր,

հարցնելու համար թէ քսակը չէի՞ն գտած հոն, բայց
ճամբան շատ երկայն էր. արդէն ժամանակը ուշ էր.
մեր ճամբորդը կը վախնայ որ կը մուրրի, և գրպանը
չորս սու ունեցող մէկը չկրնար կառքով երթալ:

Պէտք է սա ալ ըսել թէ մեր Շամբնուային քովը
գտնէ ժամացոյցմալ չունէր: Որովհետեւ երիտասար-
դութեանը իրարու ետեւէ երեք ժամացոյց կորսնցու-
ցած էր, որոշած էր որ այլ եւս վրան ժամացոյց
չպահէ, զայն չկորսնցնելու համար ուրիշ լաւագոյն
միջոց մը չգտնելով, Բայց բարեկիրթ մարդը չկրնար
ըսել. «ժամացոյց չունիմ, ուստի խիտ գեղեցիկ ժա-
մացոյց մը գնած էր, զոր միշտ ջիմիքէիմ վրայ կա-
խած կը պահէր, և հետեւաբար գուրաը գանուած
ատեն ժամը գիտնալու համար բաւական դժուարու-
թիւն կը քաշէր, բայց այս պարագայիս ինքզինքը կը
մխիթարէր ըսելով.

— Վնաս չունի. գտնէ այս ժամացոյցն ալ չեմ
գողցնէր:

Հետեւաբար, Բարիզ եկած ատեն եւս Պ. Շուպ-
լան ըստ սովորականին ժամացոյցը ջիմիքէիմ ձգած
էր:

— Վաղը այն սրճարանը կերթամ, կը մտածէ մեր
ճանբորդը. բայց կարծես մէկը կըսէ թէ հոն ալ քը-
սակս չպիտի գտնեմ: Գալով այս գիշերուան, գրպա-
նըս չորս սուով ուր պիտի պառկիմ. սա ստահակը
ըսաւ թէ մէկ երկու սուով զարգարուած պանդոկ
մը կրնայ ընակուել... լարաւոր պանդոկ մը. սա լա-
րաւոր բառը ըսած ատենս սարսուռ մը կըգամ, ինծի
միշտ անանկ կուգայ թէ այս տեսակ պանդոկներուն
մէջ մարդ կը կախեն: Ինչ որ է, Բարիզ եկողը ամէն
բան տեսնելու է, ասկէ զատ, ուրիշ միջոց չկայ. փս-

դոցը չեմ՝ կրնար պառակիր. ետքը զիս դատարկաշըջի-
կի տեղ գնելով՝ կը բռնեն. . . Ա՛հ, Աստուած, եթէ
էլէօնօր իմանար թէ ի՛նչ վիճակի մէջ կը գտնուիմ,
այն տառն ահա հպարտութեւ պիտի ըսէր. «Գոյցէք,
պարոն, Շուպլան էք դուք:» Բայց խեղճ եմ որ
ինձի պատահած ձախորդութիւնները իրեն պատմեմ. . .
երբ զինքը գտնեմ. . . Ո՛վ կինս, մօր էք. . . դուք
փետուրէ փափուկ անկողինի մէջ կը պառկիք, և ձեր
ամուսինը ապաստանելու տեղ չգտնէր, և ձեզ տես-
նելու, ձեր բնակարանը գտնելու համար այս ձախող
վիճակին ենթարկեցի ինքզինքս. . . Անպիտան էրնէս-
գը իրաւունք ունէր երբ երեսը թէ ինձի պէս մարդ
չառքիչ կը գտնուէր. . . Սա երկու ոտնոց պանդուկ-
ները մօր էին ըսաւ. ա՛հ Սէնդ-Մարկրիդ փողոց, որ Սէնդ-
Անդուան արուարձանին մէջ կիյնայ. . . խնդիրը այս
արուարձանը գտնելն է. կին մը կանցնի կոր. անոր
հարցնենք ճամբայնիս:

— Բիւր ներողութիւն, տիկին, Սէնդ-Անդուան ար-
ուարձանը մօր է արդեօք:

— Ճամբադ դնա՛, սրիկայ, և ինձի հետ մի՛ խօ-
սիր. . . ես քու գիտցածներէդ չեմ, կիմանա՞մ կոր:

— Կրկին ներողութիւն, տիկին, կերեւայ թէ ա-
ղէկ չհասկցաք ըսածս. Սէնդ-Անդուան արուարձանը
կը հարցնեմ:

— Եթէ տակաւին շարունակես, զինուոր մը կը
կանչեմ. . . այդ վարպետութիւնները գիտենք. . . իրի-
կունը փողոցին մէջ կնոջ մօտեցող մարդիկները. . . կոր-
սուէ՛, գրո՛ղս տանի. . . շան պէս բռնէ՛դ կապելու եմ:

Շուպլան փայտ կը կտրի կը մնայ, և տիկինը իւր
սպառնալիքը շարունակելով կը հեռանայ:

— Բարիդի մէջ իրիկունը ճամբայ հարցնելը ար-
գիլուած է եղեր, կըսէ ինքնիրեն Շամբընուացին
վշտացած, օտարականները ի՛նչ կընեն ուրեմն. . . կա-
րելի բան չէ, այս կինը ակռայի ցաւ ունենալու էր:
Ա՛հ, մարթականոր մը կանցնի կոր, կը յուսամ թէ այս
մարդը ինձմէ չվախնար:

— Պարոն, բիւր ներողութիւն. . . Սէնդ-Անդուան
արուարձանը մօր է, կը հաճիք ըսել: Դեռ շա՛տ հե-
ռու է:

— Ինչո՞ւ ինչո՞ւ. . . դէ՛յ բան չէ. . . այդ հասակիդ
մէջ կատակ ընելու երբ ես. . . մարդու վրայ ծիծա-
ղիլ կուզես կոր. . . Սէնդ-Անդուան արուարձանն ես
և այս արուարձանը երբ կը հարցնես. . . բայց Պիպի
չխաբուիր. . . ատիկա գիտենք, ծերուկս, նայէ որ
նոր մը սովորիս, մնա՛մ բարով, ծեր վարունդ:

Մարդը բարձրաձայն խնդալով ճամբան կը շա-
րունակէ:

— Ինչո՞ւ համար ինձի ծեր վարունդ ըսաւ, կըսէ
ինքնիրեն Շուպլան. կերելի թէ իր անունը Պիպի է.
կը կարծէ թէ զինքը խաբել կուզեմ. . . հասկցուեցաւ
որ զիս չճանչնար կոր, բայց կարծեմ ըսաւ թէ մէջն
եմ. . . Սէնդ-Անդուան արուարձանին մէջ եմ արդե-
օք. . . ուրեմն ալ Սէնդ-Մարկրիդ փողոցը հարցնե-
լու է, բայց իրաւ որ ալ մէկու չեմ համարձակիր
կոր մօտենալու, դէ՛յ ընդունելութիւն կը գտնեմ կոր:
Եթէ Թրոյ ըլլայի՛ հիմա տասն անգամ երթալիք տեղս
դացած էի:

Պ. Շուպլան քանի մը քայլ կառնէ՝ առանց ի՛նչ
ընելիքը գիտնալու: Վերջապէս քովէն գործաւոր մը
կանցնի երգելով.

Պարտքս քանի՞ դրուշ է՝ ես բնաւ չեմ գիտեր։
Եւ վայկեան մը անգամ միտքես չեմ անցնէր .
Կինքս այս վիճակիս մէջ զիս կուգէ տեսնէ ,
Կամ կուգէ ջ'տեսնէ , ասիկա իմ հոգս է .
Բաւական է որ ես խմեմ , խմեմ , խմեմ ,
Կօզտէ որ ես աղէկ կնճեմ , խմեմ , տնկեմ :

— Փառք Աստուծոյ . այս մարդը տխրութիւն չու-
նի , կըսէ ինքնիրեն Շուպլան , կերդէ կոր , հետեւա-
բար զուարթ է , կը յուսամ որ այս ալ գէշ ընդու-
նելութիւն չընեն , տեսնենք , թերեւս այս անգամ ա-
ւելի յաջող կեննամ :

Եւ առանց տեսնելու թէ երգող մարդը գինով է ,
և ամէն մէկ քայլ առնելուն կերերայ , մեր օտարա-
կանը անոր քով կերթայ և թերթեւ մը ուսին կը զար-
նէ խիստ քաղաքավար եղանակաւ մ'ըսելով .

— Բիւր ներողութիւն կը խնդրեմ գէնդ կեցնե-
լուս , պարոն . կրնա՞ք ինծի ցուցնել , այս թաղին մէջ . .

Գինովը թող չտար որ խօսքը լմնցնէ , կերկեր-
եալ ձայնով մը կը գոչէ .

— Ս , դժն ես , Կալօշար . . . ա՛ , ծեր Կալօշար . .
քեզի ըսած էի որ այս իրիկուն նա վարի բարի անկիւնը
մեզ դաս դառնես . . . Թրիքէի խանութը . . . դաւաթ
մը տնկելու համար , կեղծաւոր քեզի , չեկար . . . բա-
րեկամը այսպէս սպասեցնելը աղէկ բան չէ :

— Ներեցէք , պարոն , բայց կարծեմ թէ զիս չը
ճանչցաք :

— Ի՞նչ , սարսափեցա՛ք . . . սա ճագարին նայէ . . .
մտիկ ըրէ . . . Կալօշար . . . ամէնը աս չէ . . . մարդը
մարդ է , անանկ չէ . . . խորամանկ մը թող չէ ըսէ՝
եթէ կրնայ . . . է ուրեմն , ես մարդուն զգացումները

կը յարգեմ . . . մէկ մ'ալ առաքինութիւնը . . . դուն
ալ իմ կարծիքէս չե՞ս :

— Անշուշտ , պարոն , բայց որովհետեւ ես քու կար-
ծած ծեր ճագարը չեմ . . .

— Զայնդ կտրէ՛ , սպասէ քիչ մը , կեցիր որ խօսքս
ուր որ պիտի կապեմ՝ կապեմ . . . ուստի , մարդ կըր-
նայ զգացում ունենալ կամ չունենալ . . . բայց մարդ-
բան մ'ըսա՞ւ մի , լմնցա՛ւ . . . տէր . . . կին չկայ . . . ո-
րովհետեւ . . . աղէկ ականջ դիր խօսքերուս . . . երկու
բան . . . չորս . . . դուն խոստացեր էիր որ այս իրին-
կուն մէկ լիար խմցնես բարեկամներուդ . . . Թրիքէի
խանութը . . . ինչո՞ւ չեկար . . . ինչ որ է , հիմա եր-
կու քնիս կը խմենք . . . ստակը կուտաս . . . մէկ բան է :

— Բայց դուք խօսք չէ՞ք հասկնար , պարոն , քա-
նի՞ անգամ ըսելու է որ զիս ուրիշ մէկը կարծած էք :
Ես ձեր կարծած Կալօշարը ոչ եղած եմ , և ոչ ալ եմ :

— Ի՞նչ ըսիք . . . Կալօշարը չէս մի . . . հապա ի՞նչ
էք , բարեկա՞մ էք թէ ոչ :

— Մեծ հաճութեամբ ձեր բարեկամը կըլլամ ,
պարոն , եթէ հաճիք Սէնդ—Մարկրիդ փողոցը ինձ
ցուցնել . որովհետեւ ես Բարիզի ամէն կողմը չեմ գի-
տեր , և կը վախնամ . . .

— Աս ի՞նչ կը ծախէ կոր . . . Սէնդ—Մարկրիդի
տօնախմբութիւնը կը կատարես . . . ես ալ կու գամ . . . Ը-
սիր թէ բարեկամ ես . . . ուրեմն զգացում ունիս . . .
Կալօշարի լիարին ստակը դուն պիտի վճարես : Կըսես
թէ զիս չես ճանչնար . . . է ուրեմն , ծանօթանանք .
ինծի հետ ծանօթանալը . . . դժուար բան չէ , կը տես
նես , ես կեղծաւոր չեմ . . . կեղծաւորը կատեմ . . .
եւ անարատ գինիի պէս զուտ եմ . անհոգ մարդ մը
դժն ալ , աւելի աղէկ , մէկ լիարին ստակը դուն

պիտի տա . . . կըլլայ մի . . . կըլլայ . . .

— Ոչ, պարոն, չըլլար : Ես ձեզի ճամբայ կը հարցընեմ կոր . եթէ չպիտի ցուցնէք, թող տուէք զիս և լիննայ :

Խեղճ Շուպլան, որ կը զգլայ գինովի մը ճամբայ հարցնելուն վրայ, կը ճգնի պրծիլ . բայց գինովը իւր մարդուն բազուկէն բռնած էր և թող տալ չէր ուզեր . քիթին ղեջէն խօսելով՝ կը պոռայ անոր .

— Ի՞նչ ըսել է ասիկա . . . մէկ լիտր բանին ստակը տալու կը դժկամակիս . . . չըսիր որ բարեկամ էիր :

— Ես ձեր բարեկամը չեմ, պարոն, ես զձեզ չեմ ճանչնար :

— Ի՞նչ, զիս չեա ճանչնար մի . անցած ատենս ինչօ՞ւ կեցուցիր զիս ուրեմն . . . ըսել է միտքդ զիս թշնամանել էր, այնպէս չէ :

— Բնա՛ւ, քանի որ ընդհակառակը ես . . .

— Երկայն խօսք պէտք չէ . . . մէկ լիտրին ստակը կը կուտամ մի . . . այն ատեն բարեկամս ես :

— Բնաւ բան մը չեմ կրնար վճարել . . . աւա՛ղ . ես այսօր չառ բան վճարեցի . . .

— Չե՞ս վճարեր . . . ուրեմն գացած ես . . .

— Բայց ներեցէք . . .

— Ա՛ռ նայիմ . . .

Այս խօսքը ըսելով՝ գինովը Շուպլանի ստամբքսին բռնցի հարուած մը կուտայ, բայց բարեբաղդաբար ճամբընուային այս միջոցին ետին կը գառնայ և հարուածը կընակին կուտէ . բարկութիւնը մեր Շամբընուացւոյն ոյժ կուտայ, ուժով մը հակառակորդը կը հրէ, որ ամենայն դիւրութեամբ սալայտաակին վրայ կը գլորի, բայց դժբաղդաբար Շուպլան այնքան ուժգին կերպով կը զարնէ որ ինքն ալ միտին կը լինայ :

Գինովը իշու պէս կը պոռար շարունակելով ամէն կողմէն բռնցի հարուածներ տալ . Շուպլան կը ջանար սաքի ելնել, բայց սաքի կարենալ ելնելու համար վերաբիւին քղանցքը հակառակորդին ձեռքէն քաշել պէտք էր . հակառակորդը քղանցքը թող չէր տար : Կռիւր կերկարէր, երբ վերջապէս բազէն հալած երիտասարդ մը կուգայ և շուտ մը կուռողները իրարմէ կը բաժնէ ըսելով .

— Է՛, առ ի՞նչ է, սալայտաակին վրայ կուռիլ . ձեզ պէս բռնաւոր մարդիկներ : Երկուքնիդ ալ զիս նո՞վ էք՝ ի՞նչ էք . . . օ՛ն, օ՛ն, վերջացուցէք շուտ ապա թէ ոչ ես ալ կը որդողիմ :

— Ո՛չ, պարոն, ապահով եղէք որ ես գինով չեմ, կըսէ Շուպլան սաքի ելնելով . ստակի բիւրիցս շնորհակալ եմ ձեզ զիս այս գինովին ձեռքէն աղաւտելուդ համար . . . զոր չեմ ճանչնար . և ս, սկսու ինձ հետ կուռիլ . որովհետեւ պարզապէս իրեն ճամբայ հարցուցի, և շուտ ալ քաղաքավար կերպով :

Մինչդեռ Շուպլան կը խօսէր, նորիկը տեսիլ ու չադրութեամբ զայն կը քննէր . յանկարծ կը դառնէ .

— Բայց չեմ սխալիր . . . այս աստուծո հանրաւ կաւքին վրայ քովս նստող պարոնն է : Թրոյէն եկող պարոնը, որ Շարթըր փողոց, Ֆրոստմանդօ փողոց, Բօք փողոց երթալ կու գէր :

— Ե՛ս եմ, ե՛ս եմ . . . ա՛, ես ալ զձեզ ճանչցայ, երիտասարդ : Դուք էիք որ ինձի օգնեցիք որպէս զիս նստիմ, երբ կաւքին վրայ սաքով ձեռքով կը պտըտէի . . .

— Այո՛, պարոն, բայց այս ատեն Սէնդ-Անդուան արուարձանը ի՞նչ գործ ունիք : Այս տեղուանքը ծանօթ ունիք :

— Ե՞ս, ոչ. ա՛հ, երկտառարդ, եթէ գիտնայիք թէ առտուընէ ի վեր գլխուս ի՛նչ բաներ պատահեցան, զիս պիտի մեղքնայիք, որովհետեւ հաւատացէք որ այս վայկենիս մեծ նեղութեան մէջ եմ:

— Իրա՞ւ, է ուրեմն, ես պատրաստ եմ ձեռքէս եկած օգնութիւնը ձեզ մատուցանելու:

— Ա՛հ, շատ շնորհակալ եմ, դուք իմ նախախընամոյս էք:

— Ես ըսի ժաք թիպօն եմ, պարզ եփենադործ մը, բայց երբ կրնամ ծառայութիւն մը մատուցանել՝ հոգւով մարմնով կաշխատիմ:

— Առտուընէ իվեր գլուխս եկածները ձեզի պատմեմ: Բայց զիս ծեծող սա անպիտան գինովին քովէն հեռանանք:

— Ալ բան չկայ, մի վախնաք: Տեսէք, կը քնանայ կոր:

— Իրաւ, կը խորդայ կոր:

— Եւ որովհետեւ գինով է, ու չըլլայ թէ ստքի տակ երթայ, քիչ մը հեռուն քշեմ զայն, որպէս զի կառքի բուն տակ չերթայ. շուտ մը կըլլայ: Եթէ լապտեր մ'առնենայի, քովը կը դնէր, ինչպէս որ կրնեն նմանօրինակ պարագայներու մէջ. բայց ինչ որ է, քանի որ հիմա չկայ՝ կրնանք զանց առնել:

Երկտառարդ գործաւորը գինովին բազուկներուն տակէն կը բռնէ և տան մը ճիշդ քովը կը փակցնէ զայն, վերջը Շուպլանի կը վերադառնայ, որ կը ջանայ վրան գլուխը շակել: Յետոյ օրուան դէպքերուն համառօտ և ճշգրիտ պատմութիւնը կընէ իւր նոր բարեկամին, առանց մոռնալու ոչ իւր ընչատուփին, ոչ քսակին կորուստը, և ոչ ալ Բիվօլի փողոցին մէջ բրած նախաճաշը:

Դործաւորը, որ ուշագրութեամբ մտիկ ըրած էր, երբ որ Շուպլան խօսքը կը ըննցնէ՝ կըսէ.

— Բէ՛հ, պարոն, ակնեղեւ բան մ'է որ գողցեր են: Ձեր ոտքերուն փակող այն մարդն է ձեր գողը. աղէկ ճանչցեր է մարդը: Դժբաղդաբար մեծ քաղաքներու մէջ այսպէս ուրիշները խաբելով ապրուող մարդիկներ շատ կան: Եթէ այս պարոնը միմիայն ձեր ստակով ուտէր խմէր, մեծ բան մը չէր ըլլար... Բայց ընչատուփիդ՝ քսակիդ առնել...:

— Կը կարծէք թէ երկուքն ալ այս մարդը գողցաւ:

— Ատոր վրայ տարակոյս չունիմ... կառքին վըրայ ձեր ետեւը նստող մարդն է... որ կը ծխէր, և որուն ամբողջ երեսը մորուքով լեցուած էր:

— Ստուգիւ, ըսաւ թէ անունը Էրնէսդ էր:

— Օ՛, այդ անուններէն բան չեմ, անոնք ամէն օր անուն կը փոխեն: Իւր դէմքը բոլորովին անծանօթ չէր ինծի... կարծեմ թէ տեղ մը հանդիպած էի իրեն, բայց երբ տեսաւ որ զինքը կը քննէի, խկոյն գլուխը դարձուց, և ես ալ այլ եւս չնայեցայ:

— Եթէ կարենայիք զինքը ճանչնալ և բնակարանը գիտնալ:

— Բնակարանք. այս քսակահատները բնակարան կունենան: Այսօր թաղ մը կը նստին, ուրիշ օր՝ ուրիշ թաղ մը: Աղէկ միտքս եկաւ, դուք այս երեկոյ մը պիտի պտակիք, պարոն:

— Որովհետեւ չորս սուէն աւելի չունիմ, և քսակահատ Էրնէսդը զիս ապահովցուց որ Սէնդ-Մարկրիդ փողոցը երկու սունոյ բնակարան կայ, կը խոստովանիմ թէ հոն տեղ մը գտնելու պիտի երթայի:

— Դուք, պարոն, դուք Սէնդ-Մարկրիդ փողոց

ցի զարգարուած պանդոկին մէջ բնակիւք : Այս տեղերուն ի՛նչ ըլլալը չէ՞ք գիտեր դուք :

— Ես սա գիտեմ որ վարձաւորը լարաւոր կամ առանց լարի սենեակի մէջ կրնայ բնակիլ, ինչպէս որ ուզէ :

— Բնաւ կասկած չունի՞ք որ այդ զարգարուած պանդոկներուն մէջ որո՞նք կը բնակին :

— Ես բանի մը վրայ կասկած չունիմ : Գիտէք որ Թրոյէն կուգամ, փաղկիդներու և այլն հայրենիքէն :

— Եկէք, պարոն, եկէք ինծի հետ . . . Սէնդ-Մարկրիդ փողոցէն շատ հեռու չեմք. եկէք զձեզ հոն տանիմ և շատ բաներ ցուցնեմ . . . զորս տեսնելով՝ ալ չպիտի ուզէք հոն բնակիլ :

— Իրա՛ւ, բաւ ուրեմն : Երիտասարդ ժառ, ես ձեզի կապաւինիմ. երկրորդ առաջնորդս եղէք դուք՝ առաջինը կըսէր թէ ինծի պիտի առաջնորդէ՛ր :

— Սխալեր է. կողոպտել ըսել կուզէ եզեր : Անդէկ միտքս ինկաւ, պարոն : Ժամացոյց ունի՞ք :

— Ո՛չ, վրաս չունիմ :

— Աւելի աղէկ : Ալ ընչատու՞ի ալ չունիք :

— Աւա՛ղ. ո՛չ :

— Աւելի աղէկ : Ստա՞կ ալ չունիք :

— Միայն քսան և հինգ սանդիւմ :

— Աւելի աղէկ :

— Աւելի աղէկ, աւելի աղէկ, ես ալ այդ պէս չեմ ըսեր կոր սակայն :

— Բայց մտածեցէք, այլ ևս՝ զողջուելէ վախ չունիք :

— Իրաւ է որ այդ ալ մխիթարութիւն մ'է :

— Ա՛յ, թաշկինակ ունի՞ք :

— Է, այո, դեռ թաշկինակս քովս է :

— Է ուրեմն, ձեռուընդ վրայէն չվերցնէք : Հիմա հետս եկէք :

— Սարսափելի՛, չեմ գիտեր զիս ուր պիտի տանիք. բայց հիմակուընէ մազերս անկուիլ սկսան :

ՍԷՆԴ ՄՐԿՐԻԴ ՓՈՂՈՑԻՆ ՄԷՋ ԿԱՊԵԼՍՅ ՄԸ

Ժառ մեր գաւառացւոյն քովէն քալած ատեն կըսէ .

— Պարոն, գիտէք որ Բարիդի մէջ խել մը դատարկապորտներ կան, առանց տանի տեղի մարդիկներ, անուանարկ անհատներ, ազատագրուած պարահակաւորներ . . . որոց արգելւած է այս քաղաքին մէջ բնակիլ, և որք ստիկանութեան օրէնքները բանի տեղ չգնելով, միշտ հոն կը վերագառնան նորաւ նոր ոճիւններ դարձելու յուսով . . .

— Զիս կ'ըստմենցնէք, երիտասարդ . . .

— Է՛հ. դժբաղդ-արար շատ սովորական բան մ'է այս : Լոնտոնի մէջ, կերելի թէ այս չարաբարոյ մարդիկները Սիդի մէջ կապաստանին . . . Ամէն մեծ քաղաքի մէջ գէշ թաղեր, փողոցներ կան՝ որոնք . . . չեմ ըսեր ընկերութեան, այլ ընկերութեան փրփուրի մէկ դասին ձգուած են :

— Ինչ որ է . . . քանի որ այդպէս ըլլալ պէտք է . . . կաթաւային մէջ դրուած ջրին մէջի միտն ալ փրկուի ունի . . . սակայն արգանակը ընտիր բան մ'է . . . Շարունակեցէք, սիրելի բարեկամս . . . կը ներէ՞ք ինծի որ բարեկամս կոչեմ զձեզ, երիտասարդ ժառ :

— Պարոն, մեծ պատիւ կընէք ինծի : Բայց նե-

բեցէք ինձ ըսել թէ պատուանունները քիչմը շուայ-
լուծեամբ կը վատնէք . որովհետեւ վերջապէս դուք
զիս շատ չէք ճանչնար : Կարծեմ թէ մէկուն բարե-
կամս ըսելէ առաջ պէտք է գիտնալ թէ ինչ տեսակ
մարդ է այն , և թէ արժանի՞ է մեր բարեկամու-
թեան :

— Երիտասարդ եփեհարծ, Սոկրատի պէս կը խօ-
սիք . եթէ անոր ժամանակը ապրէիք , Յունաստանի
խմաստուններէն մէկն ալ դուք կըլլայիք : Ես , կը
խոստովանիմ , խնդրոյն խորը չեմ մտածեր . և թե-
րեւս շատ շուտ կը վստահիմ ուրիշին . բայց լի՛նչ ը-
նեմ . այս պակասութիւնս չեմ կրցած շտկել . . .

— Պարոն , եթէ ասիկա պակասութիւն մ'է ,
խարդախ մարդիկները այդ պակասութիւնը չունին :
Գալով այն սարսափելի պողոտիներուն ուր երթալու
մըտադիր էիք . . . եթէ երթայիք , քիչ մ'առաջ նը-
կարագրած մարդիկներուն մէջտեղ պիտի գտնէիք
ինքզինքնիդ :

— Շատ հաւանական է որ ուրիշ բան մ'ալ գող-
ցնէի :

— Այդ տեղուանքը երբեմն այնպիսի սոսկալի
թատրերդութիւններ կանցնին որոնց չեն կրնար հա-
ւասարիլ Ամպիկիսի կամ Բօրդ-Սէն-Մարդէնի մէջ ներ-
կայացուածներն : Ատենօք Բարիդի մէջ Սուրիպիք ան-
ուամբ տեղ մը կար , որ վաճառանոցներուն կեդրո-
նըն էր . ասիկա Բարիդի ամենէն նշանաւոր , մթին և
աղտեղի վայրն էր . գողերու , դող կիներու , պռու-
նիկ աղջիկներու և վերջապէս քաղքին մէջ դառնուող
ամենէն դձուճ և ամօթալի բաներու սովորական ժա-
մատեղին : Սուրիպիքը այնպիսի համբաւ մ'ունէր որ
օտարականները , մայրաքաղքին նշանաւոր մարդիկ-

ները անդամ չէին վախնար երբեմն այս զազիր տե-
սարաններուն հանդիսատես ըլլալու : Սէնդ-Օնօրէ
փողոցին մէջ ալ , Իշխանապետութեան սրճարանի մօ-
տերը , Օթէլ տ' Անկլքէր անուամբ խաղարան մը կար ,
որ համբաւի մասին Սուրիսիէրի հետ կը մրցէր : Սա-
կայն Օթէլ տ' Անկլքէրը մուլութեան ազնուապետութիւ-
նըն էր , հոնտեղ բուլիք , քրէք և պիլիպի խաղերը կա-
յին : Կերեւի թէ այն խաղամուկները որ բուլիքի մէջ
շատ ստակ կորսնցուցած էին , պիլիպի կը խաղային
իրենց քով մնացած մէկ քանի սուսմ : Թէ՛ Օթէլ տ'
Անկլքէրը և թէ Սուրիսիէրը բոլոր գիշերը բաց կը
մնային , և Բարիդի մէջ բնակողներէն շատերը անոնց-
մէ զատ բնակարան չունէին :

— Այդ տեղուանքը գացած էք դուք , երիտա-
սարդ :

— Ոչ , պարոն , բայց ես շատ կը կարդամ , մար-
դըս կարդալով ալ կը սովորի , և ես միշտ սիրած եմ
սովորիլ :

— Բարեմաղթութիւններս կը մատուցանեմ քեզ :
Ես միայն տօմիւնօ գիտեմ , և այն ալ . . .

— Կուգեմ հիմակուան դինետուններէն մէկուն
մէջ տանիլ զձեզ , որոց սրճարան ալ կըսեն , բայց
արդարեւ կապեւայներէ զատ բան չեն :

— Կուգէ՞ք զիս տանիլ սրճարան մը նման անոր՝
ուր նախաճաշեցի . . . այն սրիկայ Էրնէսդին հետ :

— Օ՛ , ոչ , ինչ կըսէք , ասիկա միեւնոյն բանը
չէ . . . : Բայց ահա Սէնդ-Մարիլիդ փողոցը հասանք :

— Շատ լուսաւորեալ փողոց մը չէ :

— Ստկայն այսօր առաջուքնէ աւելի լուսաւոր-
եալ է :

— Ա՛հ . . . զարմանալի դէմքով մարդիկ կանց-

նին ասկէ, ինծի կուգայ որ այս փողոցը պուլլար Մտալէնի չափ չքեղ չէ՛ :

— Բարիքի մէջ ամէն թաղ իրեն յատուկ սովորութիւններն, ձեւերն և կերպերն ունի :

— Ո՞ր կը տանիք զիս, սիրելիդ իմ Պ. Ժաղ :

— Փողոցէն ամենէն աւելի բազմամարդ որջերէն մին պիտի տանիմ զձեզ :

— Ներեցէ՛ք, բայց ի՞նչ կը հասկնաք որջ բոլորով :

— Բարիքի մէջ, այս անունով կը նշանակուին ո՛չ միայն անպատիւ և վատահամբաւ տեղ մը, այլ նաեւ այնպիսի վայր մը ուր կը յաճախեն գրպանախոյզներ, գողեր, գրամաններ, մայրաքաղաքին այդ վերփուրը որ շարունակ կեռայ, Ազատ և խաւարամած տան մը տակ ընդ ազօտ կը նշմարուի խանութի պէս բան մը, որոյ կեղտոտ, ծխապատ, կոտորած և տեղ տեղ թուղթ փակցուած ապակիներուն մէջէն բնաւ վաճառք մը չէք նշմարեր, և դուք ձեզ կը հարցնէք թէ ի՞նչ կրնան վաճառիլ հող : Բայց եթէ վայրկեան մը կանգ առնուք, իսկոյն պիտի տեսնէք որ այդ տեղ կը մտնեն և կիլներն յաճախորդներ, ու դէշ հագուած կամ մանաւանդ բոլորովին չհագուած մարդիկ, որք ընդ հանրապէս դարկահար դէմք, կապարադոյն այտեր, խոռոչ աչքեր և մահահամբոյր ակնարկ մ'ունին, երբոր խնդան՝ իրենց դէմքը ուրախութիւն չարտայայտեր, այլ միայն անառակութիւն, անամօթութիւն : Իմի բան, մուլթիւնն է որ կը ներկայանայ իւր բոլոր առդեղութեամբ : Ամենէն աւելի տիրառիլծը այն է որ այդ մարդոց մէջ կը տեսնուին երիտասարդներ, նոյն իսկ պատանիներ : Այդ որջերուն մէջ կը գտնէք տաան և չորս, տաան և հինգ տարեկան պատանիներ որք, արդէն յուր ճամբուն մէջ մոլորած, թողած են աշ-

խառութիւն, դործարան, հայրենի տուն և անձնատուր եղած են այդ ծալութեան, դատարկապորտութեան, խաղի և անառակութեան կենաց, որ ամենէն վերջը գողութեան և թիարանի կառաջնորդէ զանոնք : Բայց ահաւասիկ այն՝ ուր տանիլ կուզեմ զձեզ :

— Շնորհակալ եմ, հարկ չեմ տեսներ . . . ձեր ըսածները ստիւում պատճառեցին ինձ :

— Օ՛հ . . . մարդ մը պեաք է որ ամէն բան տեսնէ. ասկէ զատ ինծի հետ էք, ուստի վախնալու բան մը չունիք, մնաց որ, սալայատակին վրայ ըրած կռիւնիդ այնքան ազատտած է հագուստնիդ, որ շատ մաքուր չի պիտի երեւիք այդ պարոններուն եկէ՛ք :

Շուալան վերջապէս որչաւ կուտայ հետեւելու իւր նոր առաջնորդին, որ կը բանայ ապակեւոր փոքրիկ դուռ մը և երկուքը միտանդ այդ ինքնակոչ սրճարանը կը մտնեն :

Ներքնակողմը զաղիւր երեւոյթ մ'ունի. քարիւղը անծանօթ է հոն, և ձէլթն շատ խնայուելով, աղօտ լոյս մը կը թազաւորէ հոն, լոյս՝ որ նաեւ մթնցած է թանձր մուխով մը, որովհետեւ բոլոր յաճախորդները ծխախոյզ մը ունին իրենց բերանը : Այդ թանձրամած, առք, խոնաւ մթնոլորտին մէջէն՝ որու կը խառնուին գինիի, օղիի, սխտորի, սոխի գոլորշիներն և այդ պարոններուն արտաշնչութիւնը, կրնդ նշմարէք սակայն սեղաններ և գնտամուղի (պիլարտո) սեղան մը :

Բազմաթիւ մարդիկ կը գտնուին անդ, ոմանք սեղաններու մօտ նստած են և դինի ու ոգելից ըմպելիներ կը խմեն (խահուէն անծանօթ է այդ սրճարաններուն մէջ, կամ դէթ բացառիկ բան մ'է) : մին՝ կէս

դինով՝ անբարոյական երգ մը կերգէ, ուրիշ մը արդէն քնացած է սեղանին վրայ. իւր դրածին նստարանին տակ գլորած է, սակայն հարկ չտեսնուիր զայն վեր հանել: Կան որ թուղթ կը խաղան. ի՞նչ թուղթ, գոյներն այլ եւս չեն զանազանուիր: Այդ պարոններն, իրար խաբելով, կը վարժուին փեթթել այն նորեկներն որք իրենց ձեռքն իյնան:

Գնտամուղի սեղանին բոլորտիքն է որ ամենէն շատ մարդ հաւաքուած է, խաղացողները ստակ արուած են և գրաւներ բռնած. քիչ ատենէն թիւերը պիտի քաշուին...

Այն ատեն, այդ մարդիկ իրենց գրպանները կը պըրպտեն և զարմանալին այն է որ սեղանը իսկոյն կը ծածկուի արծաթեայ դրամներով, երբեմն իսկ ոսկի դրամներ կը դրուին և անոնցմով դրաւ կը բըռնուի:

Արծաթեայ դրամ սա մարդուն գրպանին մէջ որոյ բաղէնը պատուած է շատ տեղ և որոյ տափառը, գէշ կարկտուած, ցնցոտիներու զաղրատութիւն հաւաքածոյ մ'է միայն: Ոսկեայ դրամ այդ միւսին քով, որոյ խոռոչացեալ այտերն և երկար գէմբը յայտնի կցուցներն թշուառութիւն ու չքաւորութիւն, և որ կոշիկի տեղ մուճակներ հագած է ուսկից դուրս կիյնան իւր մերկ սաքերը. ի՞նչ պէտք է մըտածել այդ հակասութեանց վրայ. այդ պարոնները տեսնելով՝ մարդ վստահութիւնը կը վերցնեն թշուառութեան երեւոյթին վրայէն:

Շուպլան, զարհուրեալ ակնարկներ պատցնելով իւր բոլորտիքը, երիտասարդ գործաւորին թեւը կը սեղմէ ականջն ի վար ըսելով.

— Ենենք երթանք... տեսածս հերիք է... ի՞նչ

րաւ որ աւելի կը սիրեմ այս առաւօտեան սրճարանը. ճշմարիտ է որ հոն աւելի ստակ կը ծախսուի, բայց գէթ ամեն ինչ չքեղ է հոն և ակնարկը կը գողուէ: Հոս, բացարձակապէս հակառակն է:

— Սպասեցէ՛ք քիչ մը. կ'ուզեմ որ տեսարանի մը ներկայ գտնուիք...: Քիչ անգամ այդ տեսակ բան չը պատահիր հոս: Եկէ՛ք, սա սեղանին առջև նստինք՝ դրան դիմաց:

— Բայց, երիտասարդ, կը ներէք, ես միայն չորս սոս ունիմ վրաս:

— Մի՛ վախճաք, պարոն, ես կը վճարեմ ձեր տեղ. մնաց որ շատ սուղ չէ... ինծի նայէ՛, բարեկամ, օղի բեր մեզի և շուտով:

Օղին կը բերուի. մանչը անմիջապէս ստակը կ'առնու՝ ինչպէս որ սովորութիւն է հոն. Շուպլան, բերնին կը տանի իւր փոքրիկ գաւաթը և սոսկալի կերպով դէմբը կը ծամածռէ ճաշակելով, իրեն անանկ կուգայ որ բերնին մէջ այրած կիր կը գնեն:

Բայց իւր ընկերը կը մշտէ զայն և իրեն ցոյց կուտայ առ առաւելն տառն և վեց տարեկան երիտասարդ մը, բարձրահասակ, նրբամարմին, որ գեղեցիկ և գրեթէ անկեղծ գէմբ մ'ունի: Իւր կապտագեղ աչքերն, բաւական քաղցր, տակաւին չաւնին մալուխեան բոլոր համարձակութիւնը. միմիայն յոգնութիւնը կարծես ջախջախած է իւր տարիքին յատուկ առոյգութիւնը և կրակոտութիւնը: Բաւական մաքուր, կապոյտ բաղէն մը, գորշագոյն կտաւէ տափաստ մը, լաւ կոշիկներ, գրեթէ նոր գտակ մը, ահաւասիկ իւր արդուղարդն: Կարծես թէ կը վարանի սրճարանին դուռը կէս մը բանալով, վայրկեան մը ներքնակողմը կը դիտէ և առանց ներս մտնելու հեռանալ կը թուի:

Թշուա՛ւն , ինչո՞ւ համար տեղի չի տար այն գաղտնի ձայնին որ կը գոչէ իրեն հեռի փախչիլ այդ մուլթեան կեդրոնէն , այլ ևս սաք չդնել այդ որջին մէջ ուր արդէն ծանօթացած է սրիկայներու հետ որք զինքն ի կուրուստ պիտի մատենեն : Բոլոր կենաց ճակատագիրն յաճախ կախումն ունի երիտասարդական սխալէ մը : Բայց այդ երիտասարդը արդէն ոչ ևս բաւական զօրաւոր է դիմադրելու համար գէշ միտումներու : Տակաւին դրան մօտ է , երբ ուրիշ երկու անձինք դէպ անոր կը վազեն սրճարանին խորէն :

Մին , երեսուն տարեկանի մօտ մարդ մ'է , փոքրահասակ , յոյր , սե և գարշելի դէմքով : Գլխուն վերայ տեսակ մը գտակ կը կրէ , որ իւր ձեւը կորսնցուցած է , բայց որ պահած է ահագին ծաղ մը որ կը տարուբերի իւր ճակտին վրայ , և որոյ փոշին աւելլ կուգէ . հագած է գորշ-դեղնադոյն կարճ բադէն մը և ծուկի ծուկ եղած տափատ մը որ մինչեւ սրունքներուն կէսը կը հասնի : Այդ մարդուն ժպիտն որ թոյլ կուտայ տեսնել երկու ահագին ակռայներ՝ վարազի ժանիքներու նման , ահաւելի և դժոխային բան մ'ունի :

Միւս անձը բորձրահասակ է , կմախքի մը պէս նիհար , դեղնադէմ և դաժան , ու գաղանային ակնարկ մ'ունի : Հագած է տեսակ մը բան , որ ատենօք վերարկու եղած ըլլալու է , բայց որ այժմ դերձանով իրարու կապուած քուրջերու միաւորութիւն մ'է : Գլխուն վրայ հին՝ կտր գլխարկ մը կը կրէ որ այլ ևս եղբոր չունի անկողնի ծածկոյ շինելու կերպասի կտոր մը չուանի պէս բոլորած՝ վիզը կապած է . այս ալ փողպատի տեղ կը ծառայէ իրեն , երկու ձեռքերը դրպանները խոթած է , որք բազմաթիւ իրերով լեցուն կը թուին :

— Իբաւ որ , կըսէ ցած ձայնիւ Շուպլան իւր ըն-

կերոյ , այս առաւ Պ. Էրնէսդի հագուստը քիչ մը անխնամ գտայ , բայց պարտիմ խոտովանիլ թէ անիկա պճնազգեստ երիտասարդ մ'է այս պարոններուն հետ բաղդատմամբ :

— Հիմա մտիկ ըրէք ինչ որ պիտի ըսն ներս մտնող թշուառ տղուն :

— Աւելի կը սիրեմ ասիկց գուրս ելնել . . . : Երբէք կինս չպիտի գտնեմ այս որջին մէջ , և կինս գրտնելու համար է որ Բարիդ եկայ . . . : Տակաւին չը զուրցեցի ձեզի իմ պատմութիւնս . . . կեցիք որ պատմեմ :

— Հոս չըլլար , պարոն , հոս չըլլար . . . ես զձեզ հոս բերի որ տեսնէք և մտիկ ընէք և ոչ թէ խօսակցիք . . . սըսս , ականջ դրէ՛ք և ձայն մի՛ հանէք :

— Է՛ , Լաճս , արդեօք միտքդ դրած էիր հեռանալ , կըսէ երկու մարդոց փոքրագոյն՝ պատանւոյն ուսը ծեծելով . արդեօք ասդին անդին պիտի սքտայի՞ր փոխանակ ծերերուն և բարեկամներուդ հետ կնճեյու որք կուզեն քեզ յառաջ բերել և մարդու կարգ անցնել :

— Ա՛ , դո՛ւն ես , Կրուսայիօ , կը պատասխանէ պատանին , օ՛ , սա խոշոր Լըֆլանքէն ալ հոս է . իրաւ որ այսօր շատ աշխատեցայ և տնկեյու փափաք ունէի :

— Օ՛ , որովհետեւ աշխատած ես , իրաւունք ունիս՝ հանգչելու և զբօսնելու համար՝ ո և է խաղով մը պարապելու . մարդս առաւօտէն մենչեւ իրիկուն աշխատելու համար եղած չէ սեւերուն պէս : Գրո՞ղը տանի , մենք ճերմակ ենք , մե՛նք , և ասոր վրայ կը հըպարաւանամ ես . . . : Գերութիւնը կատենք մենք :

Կարելի էր այդ մարդուն մերժել ճերմակ տիւղոսը որոյ վրայ հպարտանալ կը թուի , որովհետեւ իւր

մորթին հոլանի մասը, խառնածինի մը մորթէն աւելի սեւ էր:

Կը շարունակէ. — Ես կուտ ունիմ, դուն ալ ունենալու ես. պէտք է քիչ մը զբօսնուլ... Օն, Լըֆլանքէ, սա պղտիկը սեղանին քովը քչէ որպէս զի միատեղ խաղ մը խաղանք:

Այդ մինակ սեղանը որ տակաւին պարապ մնացած էր կը գտնուէր անոր քով ուր Պ. Շուպլան և ժագ նստած էին: Պատանին թոյլ կուտայ որ զինքը յառաջ մղեն. կը նստի սեղանին առջեւ. ընդհուպ պատանուին մօտեցած մարդոց նման քանի մը հոգիներ անոր բարի երեկոյ կը մաղթեն, իրարու գողտագողի նայուածքներ ուղղելով: Կը խմցեն և կը խաղան աւելի նոր հետ. գրպանէն երկու հինգ ֆրանքնոց կը հանէ և այն մարդը որ սեւ չըլլալուն վրայ կը հպարտանայ, կը գոչէ.

— Ի՛նչ. այդչափ կուտ քու քովդ... կարելի բան չէ. խնայողութեան սնտուկէն գողցած ըլլալու ես... կամ թէ դու քու խնայողութիւններէդ մէկ կողմ դրած ես:

— Ո՛չ, ո՛չ. ընդհակառակը, որովհետեւ երէկ մեր տունը կողոպտեցին, մինչդեռ ես դուրսը կը սլքտայի և մայրս իւր կարը տանելու դացած էր: Մեր տունը մօտեր են, մեր կահ կարասին ժողկեր... մօրս հագուստները, բոլոր իւր խնայողութիւնները, ամեն ինչ կողոպտեր՝ քայլեր են... հիմա բան մը չունինք: Հաց գնելու համար, մայրս որոշեց իւր մատը ունեցած մատնին ծախելու. հիմա վաճառականի մը տարի զայն որու փոխարէն այս երկու հինգ ֆրանքնոցները առլաւ... Մայրս կսպասէ որ հաց տանիմ. չ. և եթէ

խաղամ... և կորսնցնեմ զանոնք... ինչով հաց պիտի առնենք:

— Ի՛նչ, կը վախնա՛ս կոր, օ՛ն... մենք կուտաւ ունինք, մե՛նք. քեզի կուտանք, եթէ կրուիս: Միթէ չի՞ս գիտեր սա երգը.

— Բարեկամները միշտ հոն են... բարեկամները միշտ բարի են:

Պատանին կը համոզուի. կը խաղայ, և իւր մօրը տանելիք հինգ ֆրանքնոցները կը կորսնցնէ: Յետոյ, ժանտատեսիլ կրասույեօյի հին բաղէնին դէմ իւր նորը դրաւի կը դնէ. մեծն Լֆլանքէ անոր գտակը կը շահի և ի փոխարէն իւր եզր չունեցող գլխարկը կուտայ. վերջապէս, երբոր իւր նոր գորշագոյն կտուէ տափաւը՝ ծուկի ծուկի եղած տափատին դէմ գրաւի գնելով խաղալու վրայ է, նոր մարդիկ որջին մէջ կը մտնեն և կը մօտենան այն սեղանին ուր այս տեսարանը կանցնի: Անոնցմէ մին Լըֆլանքէի ուսին կը զարնէ, պոռալով.

— Է՛, գործը քալեր է, երէկ... Շարանթօն փողոցին մէջ կրասույեօին հետ գողութիւն կընէիր կոր... վանդակէն փախչիր տեսայ... ժամանակն էր, եթէ ոչ պիտի բռնուէիր:

— Ասոր պատասխան՝ երկու մարդիկ՝ որոց այս խօսքերը կուղղուին՝ երկարատեւ ծիծաղ մը կը փրցընեն և պատանուին գաւաթը կը լեցնեն: Սակայն պատանին, որ տակաւին կէս մը արեւալ է, զարմացած կերեւի լսածին վրայ. խօսող մարդուն կը նայի և կը գոչէ.

— Ի՛նչ... Շարանթօն փողոց... երէկ... ի՛նչ ըրեր են:

— Թալլեր են, բէ՛հ:

— Որո՞ւն տունը :

— Որո՞ւն տունը . . . Է՛հ , չե՞ս գիտեր . . . : Մօրդ-
տունը . . . ասոնք են որ անոր սենեակը մտեր եւ
պարպեր են : Երբոր տեսայ որ դուն ալ ասոնց հետ
կը խմէիր , կը կարծէի թէ դորժին մէջ դուն ալ մատ
ունէիր :

Պատանին բոլորովին ապշած կը մնայ , մահացու
դժգոհութիւն մը իւր դէմքը կը ծածկէ . մտորեալ
աչօք իւր երկու խաղամոններուն կը նայի : Ասոնք այն
ատեն ուրախութեան բարձր աղաղակներ կարճա-
կեն , յետոյ իրենց զոհին գաւաթը կը լեցնեն եւ զայն
անոր մատուցանելով կը սեն .

— Է՛ , այո՛ , մենք բլրինք այդ բանը . . . : Ա-
դանկ կերպեր մի՛ ըներ . . . մի՛ խառնիր . . . : Օ՛հ ,
տղայ մի՛ ըլլար , տնկե սա : Փատուորներք բանի տեղ
չենք դներ . . . մենք խումբ մ'ենք , դուն ալ մեզի-
քնկեր պիտի ըլլաս , քու խրճիթդ չի պիտի երթաս
. . . դու մեզի հետ ազատութեան քաղցրութիւնները
պիտի ճանչնաս . . . ո՛վ ազատութիւն . . . յաջողու-
թեամբ զայն ի դործ կը դնենք . . . մեզի հետ պիտի
ճաշակես զայն . . . :

Պատանին մէկ քանի վայրկեան երկմտութեան
մէջ կը մնայ , բայց կը պաշարեն , կը գրգռեն զանի .
կը պոռան , կը խնդան , խուլ ձայներ կը հանեն , կեր-
դեն , ամօթալից խեղկատակութիւններ կընեն , եւ թըշ-
ուառը վերջապէս իւր գաւաթը կը բաղխէ այն երկու
աւազակաց գաւաթներուն հետ որք իւր մօրը տու-
նը կողապտած էին . . . :

— Մեկնինք . . . չո՛ւտ դուրս ելնենք ասկից . . .
կը միմեայ Շուպլան յուզեալ : Հոս աւելի երկար ա-
տեն չեմ կենար . . . եկէ՛ք . . . : Ինչ որ տեսայ ,

ստակալի բանէ . . . : Օ՛հ , երթանք իմաց տանք ու-
տիկանութեան . . . այս աւազակները բռնել տալու
համար . . . :

— Անօգուտ բան է այդ , կըսէ Ժադ , այդ մեր
դործը չէ . . . Բայց , ապահով եղէք , ստիկանութիւ-
նը միշտ աչքը չորս բացած է այս որջը լեցնող աւա-
զակաց վրայ , եւ , թէպէտեւ ասոնք ստիկանութիւնը
բանի տեղ չեն դներ , բայց քիչ ատենէն կը բռնուին
եւ կըստանան իրենց ոճրագործութեանց արժանի պա-
տիժը . . . :

— Ա՛հ , շատ լաւ . . . աւելի լաւ . . . : Բայց ,
դուրս ելնենք . . . : Աստուած իմ՛ . եթէ Էլէնօր
գիտնար թէ հոս մտած եմ . . . այլ ևս բարեւոյ առ-
նել չի պիտի ուզէր . . . :

Եւ Շուպլան առանց նեղութեան շունչ կտանէ՝
երբ դուրս կելնէ եւ առ նուազն հարիւր քայլ հե-
ռացած է այն որջէն ուր տարաւ զինքն երիտա-
սարդ գործաւորն :

ՄԻԻԹԱՐԻՉ ՊԱՏԿԵՐ

Ժադ կտախպուի վազելու որպէս զի Շուպլանի
համեմ , որ չուզեր կանգ առնուլ : Երիտասարդ գոր-
ծաւորը վերջապէս կը յաջողի չափաւորել անոր քայ-
լերը , ըսելով .

— Այդչափ շուտ մի՛ երթաք , պա՛րոն , ետեւ-
նուդ մարդ չը վազեր կոր :

— Աղէկ դիտէ՞ք . . . : Անանկ երեւաց ինծի որ ,

երբ ոտքի ելայ՝ այս աւազակներէն մին իւր կռուիք ինձի ցուցուց . . :

— Խաբուած էք. անոնք մեզի ուշադրութիւն անգամ չէին ըներ կոր :

— Ինչ որ է . . . կը բաղձամ այս թաղէն դուրս ելնել . . . :

— Ապահով եղիք . . . հիմա Սէնթ-Անթուան փողոցին մէջ կը գտնուիք, և շատ կը սխալիք եթէ կարծէք որ յոռի բնակութիւններ կան հոս. ընդհակառակը, բարի, պարկեշտ, աշխատասէր, բարեկարգ գործաւորներու խումբ մը կը նստի հոս, որք միշտ պատրաստ են իրենց նմանեաց բարիք ընելու և անոնց թշուառութեան վրայ արգահատելու :

— Ա՛հ, կը քաջալերէք զիս . . . : Այդ ըսելով հաճոյք ազդեցիք ինձ . . . : Ինչ որ մինչև հիմա տեսայ Բարիքի մէջ՝ զղուանք պատճառեց ինձ . . . : Վաղ առաւօտ պիտի մեկնիմ . . . կինս հոս չգտնելու անյուսութեամբ . . . :

— Ա՛հ, պարոն . . . տուն մը համայն քաղաքի մը հետ բաղդատելու է . . . : Այդ ըսելով կը նմանիք այնպիսի մէկումը որ քարայտաւի մը վրայ կը սայթաքէ և վերջը կեղծ կըսէ որ բոլոր փողոցները անկանոն են . . . :

— Իրաւ որ, երիտասարդ եփենազործ, թրօյի մէջ գիտուն մարդիկ տեսած եմ որ ձեզի պէս լաւ չէին տրամաբաներ :

— Ողջախոհութիւն ունենալու համար գիտուն ըլլալ պէտք չէ, պարոն :

— Կարծեմ թէ հակառակն է : Բայց ձեռքն այս ամենը, կուզեմ գիտնալ թէ ո՛ւր պիտի պառկիմ . . . : չորս ոտովս :

— Բէ՛հ, պարոն, իմ տունս . եթէ կուզէք ընդունիլ հոն մեր հիւրընկալութիւնը :

— Ձեր տո՛ւնը, սիրելի բարեկամս . . . : Ա՛հ, ներեցէք, մոռցայ թէ չէք ուզեր որ ձեզ գեռ բարեկամ համարեմ . . . : Ձեր տունը, ի՞նչ, հոն պիտի ընդունուիմ . . . : հոն պիտի պառկիմ . . . :

— Ինչո՞ւ չէ, պարոն : Արդէն պատմեցիք ինձ ձեր գլխէն անցածը . . . և դիւրին է հասկնալ թէ չէք սուեր, ուրեմն հաճոյք մ'է ինձ ծառայութիւն մատուցանել բարի մարդու մը որ վայրկեանբար ներշնչութեան մէջ կը գտնուի և զոր չեմ ուզեր փողոցը ձգել : Բայց գիտցած եղէք, պարոն, տունս Լուվրի պանդոկին չի նմանիր . . . : Ոչ չէ եղէ և ոչ զարդարուն . բայց հոն պէտք եղածը պիտի գտնէք, լաւ պիտի ընդունուիք և խաղաղութեամբ պիտի քնանաք :

— Խաղաղութեամբ քնանա՛լ, է՛, Աստուած իմ, իմ ուղածս ալ աս է, և ասոր համար ոսկեղօծ ձեռններու ներքեւ լինելու չեմ բաղձար :

— Ահաւասիկ, հասանք :

Ժադ, բաւական գեղեցիկ երեւոյթ ունեցող տան մը առջեւ կը կենայ . դուռը կը զարնէ, որ կը բացուի . դռնպալանը, որ դերձակ է և որ իր գործատեղանին վրայ նստած է, կրտէ երիտասարդ գործաւորին .

— Պարոն Ժադ, ուսերնուդ բռնեցի : Կը տեսնէ՞ք, ձեր ուղտեկիօրին ետեւէն եմ . . . : Ինչ զարդարանք դրի վրան, նոր օձիք մը . . . : Կոճակներ և բոլոր կարեւր փոխեցի . . . : այնչափ աղէկ եղաւ որ կարծես Բրօքսի կամ Ֆրանսուա բըրձիէի խանութներէն ելած է . . . : Ինչ գեղեցիկ պիտի ըլլայ . . . : որչափ աղէկ պիտի վայելէ ձեզ . . . : Ինքզինքս գովելու համար չէ որ

կըսեմ, բայց դեղեցիկ հագուստ մը եղաւ:

— Շնորհակալ եմ, հայր Լիւբինօ, շնորհակալ եմ... Ա՛, պարտիմ ձեզի ըսել թէ այս պարոնը որ հետս վեր կենէ այս իրիկուն վար չի պիտի իջնէ... տունս պիտի պառկի...:

— Ա՛, լաւ... աղէկ որ իմացուցիք...: Ձեր ազգականներէն մէկն է... ձեզի կը նմանի, իրաւ որ ձեր դէմքին դիծերը կը կրէ...:

— Ո՛չ, ազգականս չէ... բայց պէտք չկայ որ ազգականս ըլլայ որպէս զի ասպնջականութիւն ընծայեմ իրեն:

— Ձեր տանը տէրը դուքէք, պարոն ժադ... Սծխալաճառը իւր տանը տէրն է, ինչպէս կըսէ առակը... Ո՛հ, ներեցէք...: Ձեր վերարկուին վրայ մետաղեայ կոճակներ դրի, որովհետեւ աւելի աղէկ կերեւայ: Ձեզի՞ ինչպէս կուգայ:

— Շատ աղէկ, շատ աղէկ. գիշեր բարի...:

Ժադ բակէ մը կանցնի և լուսաւորուած սանդուղիսէ մը վեր կենէ, Շուպանի ըսելով.

— Հաճեցէք հետեւելու ինձ. պարոն, վանդակապատը բռնեցէք: Խաչ սր, քիչ մը վեր է. հինգերորդ յարկը կը բնակիմ, բայց գործաւորները փոխանակիչներ չեն:

— Ուր որ հաճիք զիս տանելու պիտի հետեւիմ ձեզ:

— Անգամ մը որ հասնինք, լոյս պիտի գտնենք, մեղի կ'ապասեն... կամ լաւ ևս ինծի կ'ապասեն...:

— Ի՛նչ, ձեզի կ'ապասեն... ուրեմն մինակ չե՞ք, երիտասարդ:

— Ո՛չ, պարոն, փառք Աստուծոյ, մայրս գեռող է. փոքրիկ քեռորդի մ'ալ ունիմ որ չորս

տարեկան է... և զանի զաւկի պէս կը սիրեմ...:

— Ա՛, իրաւ. ընտանիք ունիք...: Աւելի լա՛ւ, բարեմաղթութիւններս կը մատուցանեմ ձեզ:

— Եւ իրաւունք ունիք, պարոն, սրովհետեւ այս երկու անձինք երջանիկ կընեն զիս...: Եւ երբ տունըս կգամ, սիրտս ուրախութենէս կը բարախէ, որ ըսվհետեւ գիտեմ որ մայրս և փոքրիկ Լուիզս պիտի գրկեմ:

Հինգերորդ յարկը հասած են: Ժադ պէտք չունի դուռը զարնելու. իւր գալը իմացուած է, դուռ մը կը բացուի և յիսուն և քիչ մ'ալ աւելի տարիքով, փոքրիկ, գեր, բայց առոյգ և զուարթ կին մը, որուն արդուզարդը գործաւորի մը կնկան արգուզարդին կը նմանի, անմիջապէս կը գոչէ.

— Դու ես, այնպէս չե՞, ժադ:

— Այո՛, մայրս, ես եմ...:

Նոյն վայրկենին, չորս տարեկան փոքրիկ աղջիկ մը դուրս կը վազէ իւր թեւերը ժադի բանալով.

— Ո՛հ, մօրեղբայրս է... սիրելի բարեկամս:

— Ի՛նչ, Լուիզ, տակաւին չե՞ս պառկեր, կըսէ երիտասարդ եփենագործը փոքրիկ աղջիկը իւր գերկը առնելով և զանի համբուրելով, բայց շատ ուշ է քեզի համար:

— Անպատճառ ուղեց արթուն մնալ քեզի սպասելու համար...: Բայց Աստուած իմ...: հոն մէկը կայ:

— Այո՛, մայրս, մի վախնաք, հետո է: Ներս մտէ՛ք, պարոն: Ահա մայրս, զոր բոլոր սրտովս կը սիրեմ և որ նմանապէս կը սիրէ զիս յանհունս: Ահա առիկ փոքրիկ քեռորդիս որուն հայրութիւն և մայրութիւն կընենք զորս կ'որսնցուցած է խեղճ պղտիկը: Վերջապէս, ահա բնակարանս, համեստ, ինչպէս

պէտք է բլլայ պարտք ընել չուզող դործաւորի մը բընակարանը : Հիմա ձեր տանը տեղ դրէ՛ք մեր տունը :

Պ. Շուպլան յարդալիր բարեւ մը կուտայ ժադի մօր, կը գրկէ սիրուն, թարմ և ծիծաղկոտ փոքրիկ աղջիկը և յետոյ կըսէ :

— Տիկին . ձեզի շատ նեղութիւն պիտի տամ . . . որովհետեւ ձեր որդին այս գիշերուան համար զիս հիւրընկալելու բարութիւնը ունեցաւ :

— Այո՛, մայր , պարոնը այսօր Բարիզ եկած է և արդէն բոլոր իւր ստակը դողցեր են : Ձէր գիտեր թէ ի՛նչ պիտի ընէր . . . Բայց այս առաւօտ հանրակառքին մէջ ծանօթացեր էի իրեն . զինքը այս իրիկուն մեր թաղին մէջ վերստին գտնելով հասկցայ իւր վիճակը , հրաւիրեցի զինքը որ մեր տունը անցնէ գիշերը . . . Աղէկ ըրի՞ :

— Անշուշտ , տղաս , մարդ միշտ աղէկ կընէ երբ մէկու մը ծառայութիւն կը մատուցանէ :

— Կը տեսնէ՞ք , պարոն , ստոյգ գիտէի որ մայրս բրածիս պիտի հաւնէր , մենք միշտ միեւնոյն կարծեաց տէր եղած ենք . . . Մայրս , հիմա պիտի ընթրենք , այնպէս չէ՞ :

— Այո՛, տղաս . . , մէկ վայրկենէն . . . Օ . երկար չի պիտի տեսէ :

— Ոչխարի մտով գետնախնձոր ունինք . կըսէ փոքրիկն Լուիզ սենեակին մէջ ցատկելով : Ո՛հ , ս՛րչափ կը սիրեմ գետնախնձորները :

Այն ատեն ժադ գրպանէն երկու սունոց փոքրիկ պաճուճապատանք մը կը հանէ և զայն տղուն կուտայ ըսելով .

— Ա՛ռ նայիմ , Լուիզ :

— Ո՛հ , ի՛նչ սիրուն է . . : Մեծ մայր , պէպիքիս նայէ . . :

— Այո՛ . . . այո՛ . . . հիմա ժամանակ չունիմ . . .

Մօրեղբայրդ կը շփացնէ կոր զքեզ :

— Ո՛հ , շնորհակալ եմ , անուշիկ մօրեղբայրս : Ինծի աղջիկ պիտի ընեմ . . . աղէկ մը պիտի հագուեցնեմ :

— Անշուշտ , մերկ աղւոր չերեւիր . . :

— Ո՛հ , անշուշտ :

— Սիրելի բարեկամս , կուզեմ զքեզ գրկել :

Ժադ փոքրիկ աղջիկը կը գրկէ . յետոյ Շուպլանի դառնալով , ցած ցայնով կըսէ .

— Ո՛հ , պարոն , ի՛նչ աղէկ բան է մանուկները երջանիկ ընելը . . . և ասոր համար քիչ բան պէտք է . . . ինչ որ երբէք չեմ հասկցած , այն է թէ ի՛նչ պէս կը լացնեն պզտիկները . . . Տղաքները պէտք չէ գիտնան թէ ի՞նչ է վիշտը . . . Միթէ կեանքը նեղութեանց համար բաւական երկար չէ՞ . . :

— Ներեցէ՛ք , բայց կըսեն թէ ոչինչ բանի մը համար շատ անգամ կուլան :

— Մի՛ հաւատաք , պարոն , անոնք որ այսպէս կըսեն չեն ուզեր միսթարել զանոնք . . . Նրկու սունոց խաղալիք մը քսան ֆրանքնոցի մը չափ Լուիզ գոհ կընէ . . . Փառք երկնից , աղքատին զաւակները հարստին զաւակաց պէս միեւնոյն գեղեցիկ զուարճութիւնները կը վայելեն , թերեւս աւելի գեղեցիկ , որովհետեւ անոնց պէս երջանկութեամբ յաղեցած չեն . . . : Տղաքները կը սիրէ՞ք , պարոն :

— Կարծեմ թէ շատ պիտի սիրէի զանոնք , կը պատասխանէ Շուպլան հառաչելով . բայց ամուսինս չուզեց այս երջանկութիւնը ինծի պարգեւել :

— Կը տեսնէք , պարոն , այս սենեակը ուր ամէն

բան կընենք, ուր միշտ կը նստինք. . . Ինչո՞ւ պահեմ, նայասենեակի չունինք. . . Երկրորդ սենեակը աւելի խռնամուած, աւելի զարդարուած է : Բայց այն մօրս ալ սենեակն է և Լուիզ անոր քով կը պառկի : Հոն, ձախ կողմը, մեծ խուց մը կայ որուն մէջ է անկողինս : Հոն, ձեր տունին պէս հանգիստ պիտի քնանաք . . .

— Բայց, դ՞ուք, սիրելի բարեկամս . . . որովհետեւ հիմա որ ընտանիքնիդ կը ճանչնամ, պէտք է որ ներէք ինձ որ զձեզ բարեկամս կոչեմ . . .

— Ես, պարոն, բէ՛հ, հոս պիտի պառկիմ ես :

— Հոս անկողին չեմ տեսներ :

— Անկողնի պետք կա՞յ, . . . Երկու մահճի՞ն ունիմ խշտեակիս վրայ, մին ես պիտի առնեմ և միւսն դուք . . . Յարմար կուգայ՞ ձեզի :

— Շատ բարի էք . . . Վաղը, մութնուլուսուն, Թրոյ նօսարիս պիտի գրեմ, որպէսզի շուտ ստակ զրկէ ինձի . . . Շա՞տ ժամանակ պէտք է որ նամակս հոն հասնի :

— Օր մը, առ առաւելն . . . բայց յետոյ ժամանակ պէտք է ձեզի պատասխանելու . . .

— Նզովից արմատ . . . բայց, այն ատեն . . .

— Այն ատեն, հոս պիտի բնակիք մինչեւ որ ըստակնիդ ընդունիք :

— Ո՛հ, պարոն Ժագ . . . շնորհազարտ կընէք զիս, կարի բարի էք . . .

— Ի՛նչ կըսէք, դուք չէի՞ք ըսողը որ բարեկամ նիդ եմ :

— Օ՛, այո՛, բայց ձեզի պէս բարեկամ մը . . . շատ հազուադէպ է . . . և բարեկամ կը կոչենք այնչափ անձեր որք միշտ քնաս հասցենէ կուգեն մեզի : Իրաւ որ, ուրիշ բառ պէտք է գտնել այնպիսեաց

համար որք մեզի բարութիւն կընեն :

Մինչդեռ երիտասարդ գործաւորը իւր խուցը կը մանէ, Շուպլան իւր գանուած սենեակը կը զննէ : Ձեզ նայարկի սենեակի մը նման է : Կահ կարասիքը ընկուզենիէ են, բայց ամէն ինչ վերջին ծայր մաքուր է : Մեծ շքասեղան մը, ութը աթոռ, կրոր սեղան մը կայ հոն, վրան խորշերով ուրիշ սեղան մ'ալ որուն վրայ ամաններ դնելու կը գործածուի : Յետոյ, ջիմիքին իւրաքանչիւր կողմը տախտակներ հաստատուած են որոց վրայ սաներ, շիշեր, կաթնայ մը և անական ուրիշ անօթներ դրուած են : Այս ամենը մաքուր, փայլուն և լաւ պահուած է :

Միւս սենեակին դուռը բաց է և Ժագին մայրը ձեռքը լոյս մը բռնած հոն մտած ըլլալով, Շուպլան կընայ ակնարկ մը նետել հոն : Աւելի փոքր սենեակ մ'է սա, բայց գունաւորեալ և փայլուն. պարսկական վարագոյրներով զարդարեալ անկողնոցի մը մէջ, որք խանութէն դեռ նոր ելածի պէս փայլուն են, լաւ շտկուած անկողին մը կը տեսնուի : Աւելի հեռուն կարմիր վարագոյրներով շրջապատեալ անկողնիկ մը. յետոյ վրան մարմարեայ՝ կահենիէ դարան մը, երկու թիկնաթոռ և չորս աթոռ, որք օթոցներով ծածկուած են. ապա, ջիմիքին վրայ, սպիտակ կաճէ պղտիկ ճօճաթամ մը և արուեստական ծաղիկներով զարդարուած երկու նմանօրինակ ամաններ որոց ամենը թէեւ հարստութիւն չը ցուցներ, բայց դո՛ւնէ կարգ կանոն ունի և այն համեստ դիւրակեցութիւնը՝ որ աշխատութեան արդիւնքն է միշտ :

Շուպլան ջիմիքին քով դարցած է, և մինչդեռ Մայր Թիպօ կըր սեղանը մօմաղօծ լաթով մը կը ծածկէ և վրան կը շտկէ ծածկոցը, Շամբընուացին կրակին վը-

ըայ դրուած սանին կը նայի, որուն մէջ ոչխարի միտը
և գետնախնձորները կը կալտան. կրակին ճարճա-
տիւնը՝ որ կերակուրին եռալուն հետ կը խառնուէր՝ ա-
խորժելի ազդեցութիւն մը կը պատճառեն իրեն. Բա-
րեղի մէջ ըրած պառլամենտէն ախորժակը բացուած է:
Թէպէտեւ Պ. Էրնէսդին հետ նախաճաշած է, տակա-
ւին կարող է իւր նոր բարեկամին հետ ալ ընթերել:

— Ճաշի հրամանցէ՛ք, պարոն, եթէ կը հաճիք
այս պատիւը ընել մեզ. կըսէ խաթունը Շուպլանի
ժպտելով որ կը փութայ այս հրաւերը ընդունելու:

Տիկին Թիպոյի և իւր որդւոյն մէջ տեղը կը նստի:
Փոքրիկն Լուիզ մօրեղբորը քով նստած է և կուզէ
որ պէպէքը իրեն հետ ճաշէ: Ոչխարի միտ, աղցան մը,
պանիր և խաղողի բանդակ ահաւասիկ ընթերիքին բոլոր,
ցանկը. բայց չեմ գիտեր որ հեղինակը ըսած է.
«Լաւ ճաշը այն է որ դո՛ւ սրտով կը ըլլայ»:

Սակայն Պ. Շուպլան որ նկատելով Բիվօլի փողոցին
սքճարանին մէջ առաւօտեան ըրած ճաշը, չկրնար
միւսներուն չափ ախորժակ ունենալ և որ՝ ասկէ զատ՝
իւր ասպնջականներուն բոլոր իւր գործերը պատմե-
լու համար յարմար վայրիկեանը գտնելուն վրայ ուրախ
է, կը փութայ խօսելու սկսիլ, և մինչդեռ երիտաւար
դին ընտանիքը ճաշելու վրայ է, ինքը առաւօտեան ը-
րած Պ. Էրնէսդին պատմութիւնը կը կրկնէ անոր, մի-
այն թէ այս անգամ Էլէօնօրին համար ունեցած սե-
րը, իւր ամուսնութիւնը և անոր հետեւանքները
առաւել մանրամասնօրէն կը պատմէ:

Երբ Շամբնուային վերջապէս ամեն բան պատմած
է, ժառ. կը դուլէ.

— Իրաւ որ, պարոն, եթէ կուզէք՝ որ ձեզի հետ
անկեղծութեամբ խօսիմ, . . . է՛ ուրեմն, պէտք է ըսեմ

ձեզ որ եթէ ձերինն պէս կնիկ մը ունենայի, կերդ-
նում պատուոյս վրայ, ետեւէն չի պիտի վազէի:

— Այդպէս կը կարծէք, սիրելի բարեկամս, բայց
եթէ անոր սիրահարած ըլլաք. . . :

— Կարծեմ թէ կարելի չէ սիրահարել այնպիսի
անձի մը որ մեզի գէշ աչօք նայած է միշտ. . . :

— Մարդ միշտ կը յուսայ որ կը փոխուի. . . : Բա-
նի որ կնիկը կը փոխուին երբ կը սիրեն, ինչո՞ւ հա-
մար չի պիտի փոխուին նաեւ երբոր հակառակն է:

— Ինչո՞ւ համար. . . Է՛, պարոն, անոր համար
որ ըսած եմ թէ կնիկը հողմացոյց գործիքներու
կը նմանին. երբոր ժանգոտին, չեն դառնար. . . :

— Է՛, ժառ, կըսէ խաթունը, հիմա կանանց վը-
րայ գէ՛շ պիտի խօսիս, դու որ այնչափ ժիւլիէդդ
կը սիրես. . . :

— Ո՛չ, մայրս. . . ըսածս կատակ էր. . . :
Բայց վերջապէս, կը կարծէք որ պարոնին ամուսինը
իրեն հետ աղէկ կը վարուի. . . :

— Ոչ, անշուշտ, բայց զանի իւր կամաց հակա-
ռակ ամուսնացուցեր են, և նա ուրիշ մէկը կը սի-
րէր, ահա իւր ամուսնոյն ցուցցած ատելութեան
պատճառը. . . : Սակայն պէտք չէ երբէք յուսահատիլ
. . . այս աշխոյժ խելքը գլուխը եկած ըլլալու է հի-
մա, երբոր նորէն տեսնէ պարոնը, թերեւս սիրալիր
ընդունելութիւն մը կընէ անոր. . . :

— Ա՛հ, բարի տիկին, իցի՛ւ թէ ըսածնիդ իրաւ
ըլլար:

— Այո՛, կըսէ ժառ. ժպտելով, և ասոր համար
է որ Բարիդ բնակելու եկած ատեն, հասցէն այլ ևս
իւր ամուսնոյն չէ տուած. . . :

— Կարելի է մոռցած է:

— Եթէ կարենայի հաւատալ, կը մըմռայ Շուպ-
լան աչքերը դէպի ձեղունը վերցնելով: Ինչ որ է,
վաղուրէն, Թրոյ գրեթէ անմիջապէս վերջը, պտոյտ-
ներ պիտի բնեմ տիկին Նուարվիյը գտնելու համար
. . . այս անունը կը կրէ հիմա . . . :

— Ինչ. անուննիդ ալ թողած է . . . զուար-
ճալի բան է, իրաւ որ . . . :

— Շուպլան անունը չէր սիրեր . . . :

— Սակայն այս անունը սիրուն է . . . :

— Օ՛, այո՛, կը պոսայ փոքրիկ Լուիզ, բարի
մայրիկս երբ միտով կերակուր եփէ անոր մէջ կը դը-
նէ :

— Լուէ՛, փոքրիկ շաղակրատ :

— Բայց դուք, պարոն ժագ, կը յարէ Շամբը-
նուային, ինչպէս որ ըսաւ հիմա մայրերնիդ, կերելի
թէ դուք ալ մէկը կը սիրէք . . . այն ատեն հաւանա-
կանաբար ամուսնանալու միտք ունիք . . . :

— Ո՛հ, անշուշտ, պարոն, այս բանը արդէն վեց
ամիս առաջ պիտի ըլլար . . . Ժիւլիէդ բարի, դոր-
ժունեայ, աշխատասէր աղջիկ մ'է, զոր կը պաշտեմ
և ան ալ զիս կը պաշտէ . . . մայրս իւր աղջկան պէս
զանի կը սիրէ. Ժիւլիէդի հայրը, պարկեշտն Պ. Տիւ-
բիլի, զաւկին պէս կը սիրէ զիս . . . :

— Կը տեսնեմ որ ամենքնիդ ալ իրարու համա-
ճայն էք, ուստի այս ամուսնութիւնը ինքնիրենը պի-
տի քալէ . . . :

— Ո՛հ, պարոն, վեց ամիս կայ, ամեն բան պատ-
րաստ էր և ամուսնութիւնս պիտի կատարուէր, երբ
դժբաղդ արկած մը ամեն բան ետք թողուց : Պ. Տիւ-
բիլի աղէկ վիճակի տէր եփենադործ մ'է, ոչ այն-
քան հարուստ, բայց տէր իւր գործերուն . . . Աղ-

ջիկը ամուսնացուցած ժամանակ վեց հազար ֆրանք
կուտար որպէս զի անով գործ մը բռնէինք : Ես ժիւ-
լիէդը առանց օժիտի ալ կառնէի, բայց իւր հայրը
անպատճառ կուգէր որ հաստատ վիճակ մը ունենա-
լու համար ձեռուընիս բան մ'ըլլար :

— Իրաւունք ալ ունի, տղաս, կըսէ մայր Թիպօ,
աոոր համար զանի մեղադրելու չէ :

— Վերջապէս, այս խեղճ Պ. Տիւբիլի, որ ամե-
նուն կը վստահի . . . որովհետեւ կենացը մէջ մար-
դու մը անիրաւութիւն ըրած չէ, այս միջոցին մե-
ծութիւն ծախող գեղեցիկ պարոնի մը այցելութիւնը
ընդունեց, որ իւր հօր վարձած բնակարանին համար
կահ կարասի առնել կուգէր . . . Զորս հազար հինգ-
հարիւր ֆրանքի ապրանք գնեց որք իւր տունը զըր-
կուեցան . . . Հետեւեալ օրը պիտի դար ստակը վը-
ճարելու . . . բայց չեկաւ : Պ. Տիւբիլի կըսէր. ժա-
մանակ չէ ունեցած, վաղը կուգայ . . . Միւս օրը
նորէն լուր չկայ . . . Ժիւլիէդի հայրը այն ատեն
կորոյէ Պ. տը Սէնթ-Ամուրի երթալ (այս էր մեծա-
խօս պարոնին անունը) . . . առջի օրը մեկնած էր,
կահ կարասիքը հաւանականաբար վար գնով մը ու-
րիշ մէկու մը ծախելէ վերջը :

— Ո՛հ, խաբեբայն . . . բայց կարծեմ Բարիդի
մէջ խաբեբայներ չատ կան :

— Այնպէս որ, Պ. Տիւբիլի իւր չորս հազար հինգ-
հարիւր ֆրանքը կորսնցուց, որով այլ ևս կարող չէր
իւր աղջկան վեց հազար ֆրանք կանխիկ ապուր :
Պարապ տեղը իրեն կըսէի. « հող չէ, այս ստակը
քիչ մը վերջը մեզի կուտաք » . . . Խօսքս մօտիկ չը-
բաւ, և Ժիւլիէդի հետ ամուսնութիւնս ետ մնացած

է, մինչեւ որ իւր հայրը ամբողջովին այս կորուստը դարմանէ :

— Կը տեսնեմ որ դաւառէն Բարիզ եկողները չեն միայն որ կը խաբուին . . . :

— Մարդիկ ամեն տեղ կը խաբուին, կըսէ մայր Թիպօ ժպտելով :

— Եւ վեց ամսէ ի վեր Պ. Տիւբիի իւր կարասեաց դողը չէ՞ գտած :

— Ո՛չ, պարոն . . . մանաւանդ որ վարպետս շատ քիչ խանութէն դուրս կելնէ . . . : Իսկ ես, այս Սէնթ Ամուրը մէկ անգամ տեսած էի . . . : Սակայն անոր նայուածքը ինծի աղէկ չէր երեւցած . . . և այս առաւօտ հանրակառքին վրայ . . . երբ այն անձը որ կը ծխէր՝ ընչատուփնիդ ուղեց, անանկ եկաւ ինծի որ ատենօք, չէի կրնար յիշել թէ ո՛ւր, տեսած անձիս քիչ մը կը նմանէր . . . : Անկէ ի վեր, յիշեցի որ Ժիւլիէդի հայրը խաբող գեղեցիկ անձին հայուածքն էր այն . . . բայց սխալած պիտի ըլլամ . . . ձեր պարոն Էրնէսդը այնչափ գէշ հագուած էր որ . . . ասկէ զատ մարդ կրնայ միևնոյն աչքերը ունենալ առանց նոյն անձը ըլլալու . . . : Ինչ որ է, այս մարդոն չը հետեւեւորու գղջացի . . . զանի գտնել կուղեմ . . . :

— Իրաւ որ ես ալ . . . և սակայն կրնայ ինձ ըսել որ ինքը չէ քսակս առնողը :

— Անշուշտ, պարոն, եթէ կսպասէք որ ձեզի ճըշմարիտը ըսէ որպէս զի բռնել տաք զինքը, պարապ տեղը պիտի սպասէք . . . :

— Օ՛ն, օրիորդ, Լուիզ, եկու պառկէ, կըսէ խաթունը սեղանէն ելնելով :

— Ո՛հ, բարի մայրիկ . . . պէպէքո տակաւին անօթի է :

— Ոչ, օրիորդ, քու տարիքդ տղու մը համար արդէն շատ ուշ է . . . գիշեր բարի մաղթէ ամենուս :

— Ո՛հ, բարի մայրիկ, պէտք է որ աղօթքս ընեմ . . . :

— Սնկողնիդ մէջ ըրէ :

Փոքրիկ աղջիկը իւր կարմիր այտերը կը ներկայացնէ Պ. Շուպլանի դուռ ի սրտէ կը համբուրէ. յետոյ, Շամբընուացին, որ այն օրը շատ յոգնած էր, տղուն պէս պառկելու կերթայ. բարի գիշեր կը մաղթեն իւրեն, և կերթայ ժագի անկողնոյն վրայ փռուելու, մինչեւ փոքրիկ աղջիկը, իւր անկողնին վրայ ծունր դրած և ձեռքերը միացուցած կը միմնջէ .

« Աստուած իմ, սիրտս կուտամ քեզ. ա՛ռ զայն ինձմէ, որպէս զի քենէ զատ ոչ մէկ արարած կարենայ զայն առնել . . . : Գիշեր բարի, Աստուած իմ, գիշեր բարի, բարի մայրիկս. գիշեր բարի, մօրեղբայրս, գիշեր բարի, բարի հրեշտակս : »

Քանի մը վայրկեան վերջը, ամեն ոք գործաւորին տանը մէջ հանգարտութեամբ կը քնանար :

ՇՈՒՊԼԱՆ ԹՆԴԱՆՕԹԱԶԻԳ ԶԻՆՈՒՈՐ

Երբ Շուպլան կարթնայ՝ ժամը ութին մօտ է. ժագ արդէն իւր գործին դացած է : Բայց բարի մայր Թիպօ իւր հիւրին նախաճաշին համար սերով խահուէ պատրաստած է :

— Շատ ծոյլ եմ, այնպէս չէ՞, տիկին. կըսէ խաթունին, բայց այնչափ հանգիստ եմ ձեր տանը մէջ . . . որ երբէք այսքան քնացած չեի :

— Աւելի աղէկ, պարոն : Երբոր մարդ ժամանակ

ունենայ քնանալու և ասկէ հաճոյք մը զգայ, ինչու զրկուի ասկէ . . : Բայց նախաճաշիդ պատրաստ է . . : Խահուէ եփեցի . թերեւս առաւօտները խահուէ չէք խմեր :

— Ընդհակառակը, տիկին, սովորական նախաճաշըս է այն . . : Բայց, արդարեւ, շուարած եմ . . : Ո՛հ, եթէ Բարիդ գրպանախոյզեր կան . . . կրնամ ըսել թէ հոն շատ բարի մարդիկ ալ կը գտնուին . . :

— Բարիդի մէջ ամեն բան կայ, պարոն . միայն թէ, ինչպէս որ քաղաքը մեծ է, աղէկը և գէշը մեծ քանակութեամբ կը գտնուի հոն :

Նախաճաշից վերջը, Շուպլան Թրոյ իւր նստարին նամակ մը կը գրէ . երբ զայն մօտակայ փոքրիկ նամակատունը ձգելու համար դուրս ելնելու վրայ է, ժադի մայրը զայն կը կեցնէ, վարանեալ դէմքով մը անոր ըսելով .

— Ներեցէ՛ք, պարոն, յանձնարարութիւն մ'ալ ունիմ . . , զոր ժադ ինծի ըրաւ . . . ձեզի համար . . :

— Ըսէ՛ք, տիկին տիկին . . :

— Այն է թէ . . . չեմ գիտեր թէ ինչպէս ձեզի ըսեմ . . . բայց շատ պարզ բան մ'է . . . սակայն երբոր մարդ վարժուած չէ . . :

— Եթէ գիտնայի թէ ի՛նչ էր, պիտի օգնէի ձեզ, բայց քանի որ չեմ հասկնար . . :

— Աստուած իմ . . . սակայն կարծեմ թէ չի պիտի նեղանաք ըսածիս վրայ : Ահա՛, պարոն, ինչ որ այս առաւօտ տղաս ըսաւ ինձ . « Այս պարոնը որ հոս կը գտնուի, գրպանին մէջ միայն չորս սուռ ունի . ուստի, իրեն պէս մարդ մը չորս սուռով չկրնար պաշտիլ և Բարիդի մէջ խուզարկութիւններ ընել, որովհետեւ կըր-

նայ ըլլալ որ սրճարան մը մօտէ կամ կառք մը նստի վերջապէս կրնայ ըլլալ որ հիւանդ ըլլայ և գրպանը չորս սուռով գործին մեջէն չը կրնար ելնել . . : Ահա ասոր համար, մայրս, մեր հիւրին պիտի ըսես . . . : Ահաւասիկ, պարոն . . . ահա քսան ֆրանք . . . ահաւասիկ աւելի, եթէ աւելի կուղէք . . . ձեզը փոխ կուտամ . . : Որովհետեւ ստակ պիտի ընդունիք, պիտի հատուցանէք զայն երբոր ստակնիդ առնէք . պէտք չէ որ նեղութիւն կրէք : Ահա այս է, պարոն :

Շուպլան մայր Թիպոյին ձեռքը իրեններուն մէջ կը սեղմէ : Այս բարի անձանց ըրածը իրեն համար այնչափ ազդեցութիւն կընէ իւր վրայ որ աչքերէն արցունք գալ կսկսին : Երկարօրէն քիթը կը խնջէ, մըրմուռով .

— Ճշմարիտը, ամեն բանի վրայ կը մտածէք . . . դեռ նոր զիս կը ճանչնաք և ազդականի պէս կը վարուիք ինձ հետ . . : Նոյն իսկ ազդականներ կան որ այոչափ աղէկ չեն պատուեր : Կընդունիմ, սիրելի տիկին, կընդունիմ այս դրամը զոր կընծայէք ինձ, որովհետեւ վստահ եմ որ քիչ ատենէն պիտի հատուցանեմ ձեզ զայն . . : Կը խոստովանիմ ձեզ թէ շատ ուրախ եղայ, որովհետեւ երբ մարդ վարժուած է միշտ քսակը ընցուն ունենալու . . . և երբ պարսպ կը գըտնէ զայն . . . բարբորին կապչի, կը շուարի . . . կարծես թէ բան մի պակաս է վրադ . . . և արդարեւ, ամենէն կարեւոր բանն է պակասածը : Եւ երբ մարդ ամեն ատենուան բնական տեղը չը գտնուիր, կարելի չէ ոչ վարկ գտնել և ոչ բարեկամ մը որ իւր քսակը ձեզի տայ . . : Արդէն անանկ կը կարծէի երէկ թէ դէմքէս կը յայանուէր որ գրպանիս մէջ չորս սուռն աւելի չունիմ . . . սակայն և այնպէս իրիկուն էր . . :

Երեւակայեցէք թէ որչափ պիտի ամչնայի եթէ ցորեկ ըլլար :

— Ուրեմն, պարոն, ահա քսան ֆրանք . . : Բաւակա՞ն է :

— Այո՛, այո՛. օ՛, միտք չունիմ նորէն խենդու թիւններ ընելու սկսիլ. ներեցէք, եթէ ես ալ կը համարձակիմ հարցում մը ընելու ձեզ : Արդեօք այս ստակը ինծի տալով չէ՞ք նեղուի . . . որովհետեւ աւելի քիչով ալ կրնամ բաւականանալ . . :

— Ոչ, պարոն, մի՛ վախճաք : Շատ ցաւալի բան պիտի ըլլար, եթէ, երբ մարդ աղէկ կաշխատի և կարգ կանոն և խնայողութիւն դիտէ, պատահարաց համար մէկ կողմ դրած քիչ մը ստակ չունենար :

— Ուրեմն բիւրիցս շնորհակալ եմ . կը մեկնիմ. նամակս թղթատունը ձեռնիմ :

— Հոս մօտը հատ մը կայ, պուլվարէն վար իջնելով՝ առաջին փողոցին անկիւնը եղող փերեղակին քովը :

— Եւ վերջը խուզարկութիւններուս պիտի սկսիմ. կինս գտնելու պիտի զբաղիմ, որ կը կարծուի թէ Պուլվար Պամարշէի մէջ բնակի :

— Կը գտնէք զայն, պարոն : Կինը գնդասեղէն աւելի մեծ է :

— Այո՛, բայց դնդասեղի չափ լաւ չյարիր . . . Ի տեսութիւն, տիկին :

— Դիտէք, պարոն, որ եթէ կուզէք մեզի հետ ճաշել կամ մանաւանդ ընթրել, ժամը ութին սեղան կընստինք մենք : Երէկ, բացառութեամբ, ութը տասը անցած էր. բայց ժառ իւր վարպետին համար մի քանի տեղեր գացեր էր :

— Շնորհակալ եմ, տիկին, բայց մի՛ սպասէք ին-

ծի, հաւանականաբար պտըտած ատենս պիտի ճաշեմ . . . Ի տեսութիւն, փոքրիկ Լուիզ . . . գիրկս եկո՛ւր :

— Երթայք բարեաւ, պարոն Շու-Րուֆ (*) . . :

— Է՛, ի՞նչ է ան, օրիորդ, ի՞նչ կըսես կոր . . : Շուպլան է պարոնին անունը :

— Մի՛ յանդիմանէք զինքը, տիկին : Բէ՛հ, ինչո՞ւ համար Շու-Րուֆ չը կոչուիմ, . . . Թերեւս այն ատեն էլէօնօր պիտի հաւանէր անունս կրելու . . : Կան մարդիկ որք կարմիրը ճերմակէն աւելի կը սիրեն :

Շուպլան պուլվարներուն կողմը ուղղած է քայլերը . հոն, կըսէ ինքնիրեն .

— Պիտի մտնեմ, եթէ հարկ է, բայց տուններուն մէջ . հատ մը չը պիտի անցնիմ, որովհետեւ կրնայ ըլլալ որ այս մէկ հատին մէջ կինս բնակի : Երբոր մէկ պուլվարը այցելեմ, միւսին պիտի անցնիմ. այսպէս երկար պիտի տեսէ, բայց շատ ժամանակ ունիմ, ահա պարելու բան չկայ . . : Բարիզ եկայ որպէս զի էլէօնօրը տեսնեմ և առանց իւր սքանչելի դէմքը տեսնելու չի պիտի մեկնիմ . . : Անպատճառ պիտի գըտնեմ զանի :

Եւ մեր ճամբորդը իւր խուզարկութեանց կսկսի : Վեց ժամուան մէջ, միայն վեց տուն կարող եղած է պտըտելու, որովհետեւ դռնապանները պատրաստ չեն միշտ իրեն պատասխանելու : Երբոր դռնապանը բացակայ ըլլար, մեր Շամբընուային բակի մը կամ սենեակի մը մէջ կը մտնէր և դռնապանին խշտեակին առջեւ կը կենար . այս վերջինը երբեմն ուրիշ անձերու հետ զբաղեալ ըլլալով, Շուպլան, որ ըստ իւր բաղ-

(*) Շու-Րուֆ բառ առ բառ Կարֆե Կալաֆէ կը նշանակէ :

ձանայ խօսիլ կուզէր, կսպասէր որ դռնապանը կամ
դռնապանին կինը ժամանակ ունենար զինքը մոտիկ
ընելու և իրեն պատասխան տալու :

Երբոր կը հարցունէր .

— Կազաչեմ, տիկին Նուարդիյը հո՞ս կը բնակի :

Միշտ իրեն կը պատասխանէին .

— Ի՞նչ կընէ այս տիկինը :

Բայց այն ատեն, փոխանակ պարզապէս պատաս-
խանելու .

— Բան մը չըներ, իւր եկամուտներով կապրի . . :

Շուպլան, տեղի տալով շաղակրատելու և իւր
գործերը պատմելու կը քին, կսկսէր իւր կնոջ դէմքին
ճշգրիտ նկարագրութիւնը ընելու . վերջը արձակ հա-
մարձակ կըսէր թէ ինչ կապերով իւր կնիւր միայած
էր իրեն հետ . յետոյ, ուզելով բացատրել թէ ի՞նչու
համար այլ ևս անոր հետ չէր կենակցեր, կսկսէր իւր
էլէօնօրի համար ունեցած սիրոյն, իւր ամուսնութեան
և անոր հետեւանքներուն պատմութիւնը ընելու, այն-
պէս որ ամէն մէկ դռնապանի քով երեք քառորդէն
աւելի ժամանակ կը վատնէր . Սհաւասիկ ասոր համար
է որ երեկոյեան ժամը հինգէն Պ. Շուպլան դեռ տոտը
տուն պտըտած էր, ուր իւր կնոջ վրայ բան մը չէր ի-
մացած . բայց, փոխարէնը, այս տուններէն ամէն մէ-
կուն մէջ արդէն Շամբընուացիին ամուսնութեան եւ
անոր հետեւանքներուն պատմութիւնը կատարելապէս
գիտէին :

— Պուլվար Պոմարչէն երկաթն է . կը հարցնէ Շուպ-
լան տաններորդ տունէն դուրս ելած ատեն :

— Այո, պարոն, շատ երկայն . ասկէ հաշուելով
հարիւր երկու կամ հարիւր չորս տուն կայ :

— Նզովից արմատ, ըսել է բաւական ժամանակ

պիտի տեսէ . . : Բայց կարելի է առանց մինչեւ
վերջի թիւը երթալու կինս գտնեմ . . : Բայց, այս-
օրուան համար, բաւական է ժամը հինգն է, ճաշելու
եմ . չեմ ուզեր բարի ժագին տունը ճաշել . կարելի
է չուզեր որ ճաշիս ոտակը վճարեմ, ինչ որ դործիս
չգար . . , մնաց որ ժամը ութին ճաշելը սովորութիւ-
նէս դուրս բան մ'է : Նախ և յառաջ, Բիվօլի փողոցը
երթանք, ուր երէկ ճաշեցի . . . ոչ թէ այսօր ալ
հոն ճաշել կուզեմ . . . շատ ուղէ . . . Բայց գիտ-
նալու համար թէ, արդեօք քսակիս վրայ տեղեկու-
թիւններ կրնան տալ ինձ :

Շուպլան Բիվօլի փողոցը կը մտնէ, կը ճանչնայ
այն սրճարանը ուր իւր բարեկամ Էրնէստը տարած էր
զինքն : Ներս կը մտնէ և իւր գալուն պատճառը կի-
մացնէ, բայց իւր քսակը սրճարանին մէջ գտնուած
չէ և անոր վրայ լուր մը չեն կրնար տալ : Շամբընուա-
ցին նորէն ճամբայ կենէ . պուլվարներուն կողմէն եր-
թալով՝ ինքն իրեն կըսէ .

— Այնպիսի ճաշարան մի պիտի մտնեմ ուր սա-
կարկութիւն չըլլայ . այս կերպով, ուղածէս աւելի չը
ծախսելուս ապահով պիտի ըլլամ, և մէկու մը հետ
չպիտի խօսիմ . . . սեղանին վրայ ալ մինակ պիտի բլ-
լամ . . : Օ՛, ասկէ վերջը, ամեն տեսակ զգուշու-
թիւն ձեռք պիտի առնեմ :

Այս անգամ Թրոյցին հաստատ քայլերով կը յա-
ռաջանայ, խանութներուն առջեւ այլ եւս չը սլքտար,
պուլվար տիւ Թամբլը կը հասնի : Հոն ամեն կողմ
ճաշարան կայ, մարդուս միայն ընտրել կը մնայ . կը
մտնէ չէնքի մը մէջ ուր կը տեսնէ թէ գրուած է . Ե-
րեսուս երկուսուս ճաշ : Սեղաններէն շատերուն առջեւ
բաղմամբիւ անձեր նստած են, բայց տակաւին զարուպ

սեղաններ ալ կան . Ծուպլան սեղանի մը առջեւ կը նստի և կըսէ մանչուն .

— Կուզեմ ճաշել հոս , բայց այն պայմանաւ որ քովս ուրիշ մարդ չպիտի նստի :

— Բայց , պարոն , երբէք միեւնոյն սեղանին վրայ երկու հոգի չենք դնել , միայն թէ միասին եկած չըլլան կամ այնպէս չուզեն :

— Ուրեմն մինակ պիտի ըլլամ սեղանիս վրայ . . . կերդնուք :

— Բայց անշուշտ , պարոն :

— Եթէ դժբաղդաբար քովս մէկը դնէք , կերաւուրը ետ կուտամ , և կառնեմ կը քալեմ . լսեցի՞ք . . . ըսածս կը գործադրեմ :

Մանչը կը հեռանայ խնդարով : Սակայն այս պարոնին իւր քովը ոչ ոք ճաշելու համար ցոյց տուած յամառութիւնը այնքան զարմանալի կերեւելի որ , իրարու կըսեն որպէս զի աչքերնին չորս բանան այս անձին վրայ՝ որուն վրայ կը կասկածին թէ գէշ գաղափարներ ունի : Խեղճ Ծուպլան , ամեն անգամ որ աչքերը վեր կը վերցնէ , մանչու մը նայուածքը իւր վրայ սեւեռեալ տեսնելով կըսէ ինքն իրեն .

— Այս ճաշարաններուն մէջ ի՞նչ աղէկ ծառայութիւն կընեն կոր . . . Ի՞նչ ուշադրութիւն ճաշողաց համար : Ծարժում մը չեմ կրնար ընել , գրպանէս թաղկինակս չեմ կրնար հանել առանց տեսնելու որ մանչ մը դէպի ինձ կուգայ . կարծես ամենէն պզտիկ բաղձանքներս կը գուշակեն կոր , ապուր մը , ուղած կերակուրէդ երեք պնակ , աղանդեր , կէս շիշ զինի եւ ուղածիդ չափ տլ հաց , սքանչելի բան . . . Թող ինձի ըսեն թէ Բարիզի մէջ ապրուստը սուղ է . սուտ է իմ տունս , եթէ ուզեմ այսպիսի ճաշ մը ընել , խոհա-

րարուհիս հոս տուած ստակիս երեքը պիտի ծախուէր : Արդարեւ , երէկ նախաճաշի համար , քսան և հինգ անգամ աւելի վճարեցի , բայց սա սրիկայ էրնէս . դինն էր յանցանքը . ի՞նչ սոսկալի մարդ . . :

Երբ Ծուպլան իւր ճաշը կը լմնցնէր և զտակը վըճարելու վրայ էր , մանչերէն մին շիփթահար իւր ընկերին ականջն ի վար կը փափայ .

— Դժալ մը պակաս է :

— Դժալ մը պակաս է , կը գոչէ միւս մանչը : Ուրեմն սա պարոնը գողցած ըլլալու է . ապահով եմ , ասոր համար էր որ կուզէր անպատճառ մինակ ճաշել :

Միմիջապէս Ծուպլանի վազելով , որ արդէն ուշ զանէն կեղնէր , մանչը զանի կը կեցնէ պոռալով .

— Վայրկեան մը կեցէք , պարոն , սյգչափ դիւրաւ չէք ազատիր . նախ և՛ առաջ վրանիդ գլուխնիդ պիտի նայինք :

— Վրաս գլուխս պիտի նայի՞ք , կըսէ Շամբընուացին ապշեալ : Եւ ի՞նչու համար պիտի նայիք . ըսէ՞ք , խնդրեմ : Բարիզի սովորութիւնն է ճաշարանի մը մէջ ճաշողներուն վրան գլուխը նայիլ . երէկ Ռիփլի փողոցը ճաշեցի , սակայն վրաս գլուխս չլնատուցին :

— Ո՛հ , պարոն , այնպէս կը կեղծէք որ բանէ մը տեղեկութիւն չունիք , բայց ասանկ անմեղ դէմքերէ չենք խաբուիր մենք :

— Վերջապէս , ինչո՞ւ համար վրաս փնտուել կուզէք :

— Դժալ մը պակաս է և գրաւ կը դնեմ որ դուք էք զայն գողցողը :

— Ե՛ս , դժալ մի գողնալ . . . Ո՛հ , բայց սոսկ կալի բան է այս . երէկ , ընչատուփս և քսակս գող-

ցան , այսօր , զիս դողի տեղ կը դնեն . . : Տղայ՛ , դուք սխնդրոր մ'էք և ոչ ուրիշ բան :

Մինչդեռ Շուպլան կը խօսէր , մանչը անոր գրպանները պրպտելու կղբաղէր , երբ իւր ընկերը պահարանէն կուգայ պոռալով :

— Դժալը գտնուեցաւ , ժան . աղէկ չէինք հաշուեր :

Մանչը ամօթահար կը մնայ ներողութիւններ մղմնելով : Շուպլան ուժով մը զանի կը հրէ և կերթայ պարտքը վճարելու տրապիզին առջեւ կեցող կնոջ՝ ըսելով :

— Ահաւասիկ երեսուն երեք սու , տիկին : Կը հասկնաք որ մանչուն համար ոչինչ կը վճարեմ , և ասկից վերջը ձեր ճաշարանին մէջ ոտք չի պիտի դնեմ :

— Պարոն , ներեցէք այս մանչուն . . . սխալեր է . . :

— Աղէկ գիտեմ որ սխալեր է , տիկին , բայց երբ կարծեց որ դժալ մը պակաս էր , ինչու համար անսխալէս ինծի եկաւ և ուրիշի մը չգնաց . . :

— Է՛հ , պարոն , որովհետեւ սեղաննուդ վրայ մինակ լինելու համար մեծ բաղձանք մը յայտնեցիք , ինչ որ կատկածելի երեւցեր է իրեն :

— Օ՛ , շատ լաւ . . : Ես կը վախնայի որ երէկուան պէս չկողպտուիմ և իրենք ենթադրեր են թէ ես գո՛ղ մ'եմ . . : Ճշմարիտը Բարիդցիները գաւառաբնակներէն աւելի դիմագէտ չեն :

Շուպլան կանուխէկ Սէնդ-Անդուան թաղի բարեկամաց տունը վերադարձած ըլլալով՝ անոնց կը պատմէ իւր այն օրուան ըրած գործերը և ճաշարանինմէջ պատահածը :

— Պարոն , կըսէ ժադ , Բարիդի մէջ մարդիկ իրարու վրայ վտառահութիւն չունին , մանաւանդ այն անձերը անվտառներ են որք կուզեն չէզոքանալ և ամենուն ըրածին պէս չեն ըներ : մանչուն ըսածնիդ տարօրինակ երեւցեր է իրեն :

— Սիրելիդ իմ ժադ , թէպէտեւ արծուի մը պէս սրամիտ չեմ , բայց բաւական աղէկ կրամ հասկնալ , թէ երբ մարդ մը գողութիւն ընելու միտք ունենայ , ընդհակառակը ամենուն ըրածը պիտի ընէ որպէս զի չը յայտնուի : Ճշմարիտը , հիմայ , լաւ զգուշութիւն պիտի ընեմ ամէն մէկ քայլափոխի վրայ , վախնալով որ չըլլայ թէ անգամ մ'ալ ուրիշ բան մը կատկածին ինձմէ :

Հետեւեալ օրը , Պ. Շուպլան վերոտին կսկսի Պուլվար Պամարշի վրայ իւր կնիկը փնտռելու : Այն օրն ալ ութը տունէն աւելի չկրնար պտըտիլ , որովհետեւ աւելի շատախօս դռնապանուհիներու կը հանդիպի որք այս պարոնին պատմութիւնը լսելով՝ սքանչացած են և որք միշտ կը հարցնեն անոր պատմութեան մանրամասնութիւնը զոր անոնց դուրցելու չը վրանար : Բայց դարձեալ օգուտ մը չը քաղեր :

Սիւս օրը , Շուպլան նոտարէն պատասխան մը կընդունի , որ Բարիդի մէջ սեղանաւորի մը վրայ մինչեւ հինգ հազար ֆրանքի վարկագիր մը զրկած է իրեն : Շամբուլացիին կը փութայ սեղանաւորին երթալու , հազար ֆրանքը կառնէ և Սէնդ-Անթուան թաղին ճամբան կը բռնէ ինքնիրեն ըսելով :

— Ժադին պարտքս աամ : Օ՛ , վատահ եմ որ այս բարի անձերը անհանգիստ չեն ըլլար այս մասին , բայց հոգ չէ , պէտք չէ պարտքը ձեռք երբ մարդ կրնայ վճարել , և շատ բարեբաղդ էի որ այս ժադին

հանդիպեցայ . կուզեմ երախտագիտութիւնս անոնց
յայտանել . բայց թի՛նչպէս . . . նուէրով մը . . . կը մեր-
ժեն , թերեւս նեղանան իսկ : Ա՛, փոքրիկ Լուիզի նուէր
մը , աղւորիկ խաղալիք մը . . : Այո , տղու մը խաղա-
լիքներ տալով ծնողքը չը վիրաւորուիր : Հիմա պէտք
է գիտնամ թէ թի՛նչ տեսակ խաղալիք նուիրեմ այս
պղտիկին :

Եւ պուլվարներուն վրայ պտըտելով՝ Պ.Շուպլան
կը մտածէ թէ ի՛նչ նուէր տանի որպէս զի տղան մեծ
հաճոյք զգայ :

Երկարօրէն մտածելէ վերջը՝ առանց բանի մը ու-
րոշում տալու , լաւ կը համարէ խաղալիքներ ծախողի
մը խանութը մտնել : Հոն տարբեր բան է . ամեն ինչ
սքանչելի կը դառնէ :

— Ա՛, ինչ գեղեցիկ թնդանօթ . . . կըսէ Շուպ-
լան : Կը նետա՞նի :

— Պարոնը կը տեսնէ թէ փայտէ է . . : Ձգական
փոքրիկ գնտակ մը մէջը կը դնեն և քաշելով շատ
լաւ կերթայ :

— Կրնամ փորձել :

— Այո՛ , պարոն :

Խանութպանը թնդանօթին մէջ կաշիէ փոքրիկ
գնտակ մը կը դնէ և Շուպլան դէպի պուլվարին կողմը
կուղղէ զայն , ըսելով .

— Աղէկ նայեցէք , դիմացի ծառին նշան կառ-
նեմ կոր . . :

Երկար ատեն նշան կառնէ , կը քաշէ գնտակը կեր-
թայ երկայն աղանջներով շան մը աջ քիւն կը զար-
նուի որ այն ատեն հանդարտօրէն նստարանի մը վրայ
նստած էր իւր տիրուհւոյն քով , որ անոր գլխուն վը-
րայ կարմիր ժապաւէն մը կապելու վրայ է :

Շուներ ընդունելով այս հարուածը կսկսի պոռչը-
տել իբր թէ զինքը ծեծած ըլլային . իւր տիրուհին ,
պատկառելի հասութաւու , որ փոխանակ իւր գլխաւ-
կը ետին դնելու , ինչպէս որ այժմ նորաձեւութիւն է ,
աչքերուն վրայ դրած է լուսամբիփի պէս , կսկսի իւր
շունէն աւելի բարձրաձայն պոռալ , ըսելով . Ո՛հ ,
ի՛նչ սոսկալի բան , ի՛նչ անամօթութիւն . շուները հի-
մա կը ումբակոծեն . բայց իմինս պարտք չունի . տասը
ֆրանքը վճարած է , բերանը ցուկակապ դրուած է ,
և զանի կը ումբակոծեն . . . խեղճ Մէմէր . . . աչ-
քին մէջ գնտակ մը ընդունեց , վատութիւն է աս .
մարդասպանը բռնելու է . . :

Այս կնկան աղաղակներուն վրայ բաղմութիւնը կը
խանութ . քիչ մը աղմուկով Բարիզի մէջ ստամբակները,
դատարկապորանները և հետաքրքիրները շատով կը
խանութին : Շուներ շարունակ կը հաչէ , որպէս թէ իւր
հաչիւնը միայնել կուզէր տիրուհւոյն աղաղակներուն :
Այս միջոցին , Շուպլան իւր բրածին հետեւանքներէն
սարսափահար , խոշոր հապիտի մը պատկերին ետին
կը պահուլաի , բայց վաճառականը՝ որուն ծիծաղը կը
չարժէ այս արկածը , գլխարկը դէպ յառաջ դնող
տիկինը կերթայ կը դանէ և կը ջանայ զանի հանդար-
տեցնել անոր ըսելով .

— Ձեր շունը վիրաւորեալ չկրնար ըլլալ , պարո-
նին նետած փայտէ փոքրիկ թնդանօթին մէջի գնտա-
կը առաձգական էր :

— Վիրաւորեալ չէ՛ , պարոն , բայց նայեցէք իւր
աչքին և տեսէք ի՛նչպէս կուլայ :

— Ձախ աչքն ալ այնչափ կուլայ , կըսէ սրիկայ
մը . ճպտոտ աչուի ծեր շուն մ'է :

— Կը ստէք , անօրէն , վիշտն է , ցաւն է որ Մէմէ-

ըր կը լացնէ : Վերջապէս , պարոն , ի՞նչ կը նշանակէ պուլվարներուն վրայ թնդանօթներ արձակել : Դ՞ուք էք այս բանը ընողը :

— Ոչ , տիկին , պարոն մ'է որ խանութը մտած էր , և այս խաղալիքը կը փորձէր :

— Գաւաթ մը ջուր տուէք ինձ , պարոն :

— Ամենայն յօժարութեամբ , տիկին . . :

— Ինձի համար չէ , սա խեղճ զոհին աչքը լուալու համար է որ կուզեմ :

Պառաւր վաճառականին կը հետեւի շունը բազկաց տակ առնելով , և խանութին մէջ մտնելով կըսէ .

— Ո՞վ է տեսնեմ այն ապուշը որ թնդանօթով կը խաղար :

Շուպլան այն ատեն յարմար կը դատէ հտպիտի պատկերին ետեւէն դուրս ելնել զղչացեալ դէմքով մը ըսելով .

— Ես եմ , տիկին , որ այդ բանը ըրի , և շատը համար շատ զղչացած եմ , որովհետեւ ճշմարիտը շուներնիդ սիրուն է . քիչ անդամ այսքան գեղեցիկ աւանջներով շուն տեսած եմ :

Այս յարգանքը տիկնոջ բարկութիւնը կը մեղմացնէ . կինը պուլվէ դադրելով կը պատասխանէ .

— Այնպէս չէ՞ , պարոն , որչա՞փ սիրուն է :

— Աքանչելի , տիկին :

— Մանաւանդ տան շուն է , պարոն : Իւր հայրը կրակոտ շուն մ'էր , խեղճ Մէմէր . . . եթէ պատուաստել տայի զայն , հիմայ ողջ պիտի ըլլար . . :

— Ա՛ , անունը Մէմէր էր :

— Ինչպէս որ ասորը , պարոն : Միայն թէ , զանի իւր աղէն որոշելու համար , Մէմէր առաջին կը կոչէի :

— Շաւ լաւ , ուրեմն ասիկա Մէմէր երկրորդն է :

— Այո՛ , պարոն . . :

— Եւ իրաւունք ալ ունի :

— Տիկին , ահաւասիկ գաւաթ մը ջուր ձեզի :

Մէմէրի տիրուհին ինձամօք շանը աչքը կը լուայ , յետոյ վերջապէս դուրս կ'ելնէ , նորէն Շուպլանի պատուիրելով որ այլ ևս չը փորձէ պուլվարին վրայ թնդանօթներ արձակել :

— Օ՛ , չիտակը նորէն ընելու միտք չունեմ , կը պոռայ մեր Շամբընուացին . այս խաղին մէջ յաջող չեմ . բայց այս արկածը յիշեցուց ինձ այն առաջին օրը՝ երբ էլէօնօրը տեսայ , որ յոյժ խնդաց երբ գեղացիի մը բերնին մէջ նետ մը արձակեցի . . . Երջանիկ ժամանակ . . . Դեռ իւր ամուսինը չէի , ինձմէ չէր փախեր :

— Պարոնը պիտի առնե՞ այս փոքրիկ թնդանօթը :

— Ո՛հ , ոչ , կրնայ ըլլալ որ փոքրիկ աղջիկն ալ անով բանի մը զարնէ . վտանգաւոր բան է , չեմ ուզեր :

— Ինչ . փոքրիկ աղջկան մը համա՞ր պարոնը այս խաղալիքը կուզէր :

— Այո , գրեթէ չորս տարեկան փոքրիկ աղջկան մը համար . . :

— Այն ատեն , ձեզի պէտք եղածը թնդանօթ մը չէ . օրիորդի համար չէ այս խաղալիքը , այլ մանչեւու համար . . :

— Արդարեւ , կարծեմ թէ իրաւունք ունիք . . . Եթէ թմբուկ մը առնեմ :

— Այդ ալ չըլլար , պարոն , միայն թէ աղջիկը մանչու հագուստ հագած չըլլայ :

— Ուրեմն ի՞նչ խորհուրդ կուտաք որ առնեմ :

— Է՛հ , պարոն , ինչ որ միշտ հաճելի է փոքրիկ աղջկանց , պէպէք մը . . :

— Բայց արդէն հատ մ'ունի . . : Թէեւ ճշմարիտը , ունեցածը փոքրիկ մատէս մեծ չէ . . :

— Եթէ այդ է , բան մը չէ : Կաշիէ դեղեցիկ պէպէք մը գնեցէք , զոր տղաքները կը հագուեցնեն և կը հանուեցնեն . ահա՛ ասով կը զուարճանան անոնք :

— Իրաւունք ունիք . . : Ունի՞ք այդ գեղեցիկ պէպէքներէն :

— Այո , պարոն , և ամէն տեսակէն . . : Հագուած թէ մերկ կուզէք :

— Հագուած , պարոն . հագուած աւելի վայելուչ է :

Վաճառականը , Շուպլանի կը ցուցնէ գրեթէ փոքրիկ Լուիզի չափ մեծ պէպէքներու հաւաքածոյ մը : Շամբընուային զանոնք աչքէ կանցնէ : Յանկարծ աւնոնցմէ միոյն առջեւ կը կենայ , պոռալով .

— Ո՛հ , սքանչելի . . . տարօրինակ բան . . . ճիշդ անոր կը նմանի . . . ճիշդ անոր պատկերն է . . :

— Փոքրիկ աղջկա՞ն պատկերն է :

— Ոչ , կնկանս պատկերն է . . . Էլէօնօրն է , պարոն , էլէօնօր՝ իւր քուրը թաքնուածքով . . . շատ նման է : Արդեօք այս պէպէքը մարդո՞ւ պատկերէ ասուում է :

— Օ՛ , ի՞նչ կըսէք , միթէ պէպէքները մարդու պատկերէ՞ կառնեն . բոլոր այս փոքրիկ գլուխները գործարանի մէջ կը շինուին երկոտասանեակով . . :

— Այո ասան , դիպուած մ'է աս : Կը գնեմ զայն , պարոն , ուզածս աս է : Դիմը ի՞նչ է , պարոն :

— Քսան և հինգ ֆրանք , պարոն , որովհետեւ

սքանչելի մաղեր ունի և ամբողջովին կը հանուրաւ ելծէ պարոնը կուզէ՞ փորձեմ :

— Ոչ , պարոն , մի հանուեցնէք . կարգիլեմ ձեզ : Անհոգ եղիք , կառք պիտի նստիմ . այս պէպէքը հաւաքածու երթալ չեմ ուզեր : Ասկէ զատ ճարտար չեմ . կրնայ ըլլալ որ ցելսին մէջ ձգեմ զանի , և երբէք չեմ մխիթարուիր :

Վերջապէս պէպէքը փաթթուած է : Շուպլան կառք մը կը կեցնէ . կը նստի և իւր փոքրիկ կնիկը քովը դնել կուտայ , որպէս զի ճամբուն վրայ կարող ըլլայ անոր նայելու :

Ժագին տունը հասած պահուն՝ Շամբընուային վեր կենէ պէպէքը թեւերուն մէջ բռնած և տղայ մը գրկելու չափ զգուշութիւն ընելով : Մայր Թիպօ զայս տեսնելով քայլ մը ետ կը ցատկէ և կը պոռայ .

— Ո՛հ , Աստուած իմ , ի՞նչ է աս . . :

— Փոքրիկ Լուիզիս համար պէպէք մը . . . եթէ թոյլ կուտաք որ անոր նուիրեմ :

— Պէպէք մը . . . ի՞նչ , այսչափ մեծ պէպէքնե՞ր կը շինեն . . : Բայց նայէ , Լուիզ , քու հասակդ է :

Աղջիկը՝ պաճուճապատանքին նայած տեսնէ՝ աչքերը խոշոր խոշոր կը բանար , կարծեօ թէ կը վախնար անկէ :

— Է՛ , Լուիզ , բան մը չե՞ս քսեր . . : Շնորհաւ կալ եղիր Պ . Շուպլանի որ քեզի տանկ գեղեցիկ նուէր մը կընէ : Իրաւ որ , պարոն , չափազանցութիւն բրած էք . Լուիզին համար շատ վեր է աս :

— Փոքրիկ բարեկամահոյս համար չափազանց գեղեցիկ բան չկայ մանաւանդ եթէ այս պէպէքը անոր հաճելի ըլլայ . . : Հաւնեցար , Լուիզ :

— Այո՛ , Շուպլան բարեկամա՛ . . :

— Սիրուն է , այնպէս չէ՞ :

— Այո . . . բայց չար դէմք մ'ունի . . . :

Փոքրիկ աղջկան այս խօսքը Շուպլանի շրթանց վրայ կը կտակեցնէր պէպէքին իւր կնկան հետ ունեցած նմանողութեան վրայ ըսելիքը :

— Ինծի չափ մեծ է , կը յարէ Լուիզ . զիս չպիտի ծեծէ , այնպէս չէ , բարի մայրիկ :

— Ի՞նչ կըսես , դուն զանի պիտի ուղղես , եթէ խեղճ չի կենայ . . . :

— Կը յուսանք թէ , կը յարէ Շուպլան , իրարու հետ աղէկ պիտի երթաք . . . :

— Ո՛հ , այո . . . : Շնորհակալ եմ Շուպլան բարեկամս :

Լուիզ դժուարաւ պէպէքը իւր թեւերուն մէջ առնելով կը տանի . միւս սենեակին մէջ կը դնէ զայն . վերջը կամաց մը մեծ մօրը կըսէ .

— Մեծ մայրիկ , պէպէքս իմին շրջագգեստէս աւելի դեղեցիկ շրջագգեստ մ'ունի , բայց պիտի կրնաս , զոյն իմ վրաս հադցնել , քանի որ ինծի չափ մեծ է :

— Ի՞նչ կըսես , Լուիզ , ի՞նչ , պէպէքիդ հազուադուր հագնի՞լ կուղես :

— Խաչ որ . . . : չեմ ուզեր որ ինձմէ աւելի դեղեցիկ հազուած ըլլայ . . . :

Շնորհիւ ժագի , Շուպլան Սէնթ-Անթուան թաղին մէջ յարմար և համեստ պանդոկ մը կը դռնէ ուր բնակարան մը կը վարձէ , ուրախ լինելով որ իրեն համար այնքան բարի եղողներուն մօտ կը գտնուի , և օր չըլլար որ անոնց առանը չերթայ և մէկ քանի ժամեր չանցնէ հոն :

Եւ ամեն անգամ որ փոքրիկ Լուիզը կը գրկէ , Շուպլան չը մոռնար անոր ըսելու .

— Փոքրիկ պէպէքին գլխուն բան մ'եկա՞ւ . . . Բիշ մը ինծի ցուցուր . . . ուրախ պիտի ըլլամ :

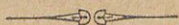
Աղջիկը կը փութայ իւր բարեկամին փափաքները կատարելու . այս վերջինը երկարօրէն էլէժնօրին պատկերը կը դիտէ և Լուիզ մայր թիպոյին ազանջն ի վար կըսէ .

— Մեծ մայր , կապահովեմ քեզ որ Շուպլան բարեկամս պէպէքներուն հետ ինծի չափ խաղալ կը սիրէ :

ՎԵՐՋ ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՏՈՐՈՑ

Վ Ր Ի Պ Ա Կ Ք

Երես	Տող	Սխալ	Ուղղ
7	28	ասպետ	զինակիր
15	2	ծխախոտ	ծխախող
15	2	արուեստագետէ մը	արուեստագետի մը հագուստէն
16	3	երկայնահետ	երկայնահեր
16	3	լսաւ	կլսէ
16	21	խորհրհած	խորհած
26	20	այս որդերը	այս որդերէն կան
30	12	զորս	չորս
31	22	կը բնաէի	կը բնակի
40	10	աւելի	շատ
44	9	կլոր	կլորին

2101
2102
2103 "

2013

